

Irodalmi Jelen

by Sós Dóra

What
kind of
shape
does the
silence
have?

Böszörményi Zoltán versei

Sarusi Mihály:
A tó... hun árad, hun apad

Mányoki Endre:
A vizek mélye volt –
Sziveri János emlékére

Sohár Pál versei

Keszthelyi Rezső versei

Nyolc égtáj – Prológus –
szöveggháló
Tarr Béla filmjére (1. réteg)

„Rajtam a bélyeg: ügynök,
tégla, besúgó, hazaáruló” –
Boldog Zoltán interjúja
Szokolay Zoltánnal

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Árad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az Occident Média Kft.

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Mányoki Endre (vers, próza), Szócs Géza,

Makkai Ádám (Hawaii)

Munkatársak:

Boldog Zoltán (kritika, interjú),

Laik Eszter (helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Sós Dóra** festménye

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN versei

NYITOTT SZEMMEL

ha a vers csak belső létezés
társadalmi ténye és tárgya
bódító tömény realitás
nézzétek el a költőnek
hogyan az álom utcáin
nyitott szemmel jár

SOHASEM

a maradék is az egész
része volt
mint a gondolat melegébe
fészkelte meztelen szó
melyet most sem
később sem
már sohasem kell kimondani

VALAKI

benned hullámszik a tenger
habjai aggódva hánykolódnak
addig nézed tűnődve
míg fehér fodraiból
valaki
aki voltál
visszatekint rád

RÜGYEK

lábnyom
a por lábnyoma
mag

az égő erdőből
madár röppen fel
a kétségbeesés

a nyomor bohócokat nevel
a bohócok kinevetik
a nyomort

az érintés
bőrödön
kirügyezik

A LÉPÉS IKONOGRÁFIÁJA

a megértés kidolgozott módszere
a lépés
a haladni vágyó igyekezete
amikor nem az elidegenedés
dialektikájával törődik az elme
hanem lépni
a lépésben létezni
a lépéssel tenni
kifejezni
megérteni
vitatkozni
akar

LÉTELMÉLET

az időben
lakik a gondolat
a pillanat
maga a gondolat
az örökkévalóság
benne pusztul el
és születik újra

az érzelemnek
nem kell felkészülnie
semmire
az érzelem
a pillanat
ingeréből született
pillanat

MÁGIA

illatozik a szenvedély
a szó
mágikus sejtelem

sóvár az álom
elkárhozol
ha megkívánod

VÁLSÁGVERS

A költő dekonstruál.
Lécet szegez a holnapra,
sajnáltatja magát.
Kesereg, jajveszékkel,
panaszkodik.
Tényekkel támasztja alá:
a kor hazudik. Nem az ész,
a lélek ereje lázít.

A költő válságban van,
az üres égre szavakat lehel.
Szolipszista énje
kamrát épít a dalban,
létérzéssel tölti fel.
Üzen az adóhivatalnak,
gondolatait ne terheljék,
cserébe elhallgatja verséből
az aggódást, s a félelmet.

DÉLUTÁN A BALATONON

a rothadás is átmeneti állapot
ez majd akkor jut eszedbe
ha tudatod merevlemezére égeti
a ragyogás
a balatoni délutánt
a napsütésben könnyebb emlékezni
az áhíthatnak feszültsége
voltage idéző ereje van
jelenléted
tágas eszmélő szoba
körülöttes sorvad a tér
roncsokból építkezel

Böszörményi Zoltán

SARUSI MIHÁLY

A TÓ... HUN ÁRAD, HUN APAD

esszéregény, részletek

*Hogyne. Egyszer így, máskor sehogy.
Hun volt, hun nem.
A Balatonnál sem másképp.*

Liget helyett

Vágják a Liget fáit.

Még hogy vágják; mit telepítenek a helyükre? Másik, errefelé őshonos fát, vagy honolului Bauhaus-piszkot? Csicsás szállodát a dűsgazdagoknak, mely épületnek anynyi köze sincs mihozzánk, mint az ürgelyuknak.

[Kompolthy Tivadar] Szent Erzsébet liget, Szent Erzsébet park, Öregpark, Óspark, Véghelyi park, Liget, meg még ki tudja, mi nem... Hát még ha sorra vesszük az egészet: az almádi kikötői sorompótól a Káptalan-hegy-alji benzinkútig húzódó teljes zöldövezetet! Melyben nyaraló, fő-

venyfürdő, kávéház, sáttortábor, nyaralóházas telep, focipálya, vitorlásrév egyaránt megtalálható. De... zöld az egész! Mindez ligetben: fák, bokrok, füves tisztások között. Az egykori apadás helyén, hol a mocsarat föltöltötték, jó száz éve fával beültették

(hogy most kivágyják) őket, gyönyörű árnyas ligetté varázsolták Almádifürdő alapító atyái. (Nem akárhik! Köztük a világcsavargó, ide alkotó pihenésre megtérő Kompolthy Tivadar.) Mely több kilométeren a parton elhúzódó, a vizet szegélyező liget Almádifürdő ékessége, legnagyobb kincse ma is! Az volt, marad.

Almádit a természetgyógyászattal kiegészített fürdőzés tette nagyvá. Ismertté, kedvelt gyógyhellyé, pihenőhellyé. Az 1800-as évek utolsó harmadában épült ki lég-, nap-, vízgyógyászati fürdővé, hogy a két világháború közt megkezdődjön leépülése. A szomszédos, pár mérföldre fekvő Fűzfő tó- és tókönyék-mérgező gyártelepének 1920-as évekbeli megszületése csak rá tett egy lapáttal, hogy a világszocializmus honi segédcsapata a gyomirtószer-gyártás szovjet méretűvé alakításával betegye a kaput. Volt, nincs almádi gyógy-idegenforgalom, ami a Tó és a Bakonyerdő ölekezésénél kínált eszményi föltételeket a pihenéshez az egészségüket megóvni igyekvő vendégeknek.

Az Öreghegy szőleit a szőlőgyökértetű pusztította el, a pincék, borházak (balatoniasan sató és prősházak) nyaralókká emelkedtek, a falu pedig Veszprém és a környék – no meg a fél ország – polgárságának kedvelt üdülőhelye lett. Veszprém szőlőhegyéből már-már nagyvilági fürdőhely – az előbb említett természetgyógyászat ekkor kibontakozó világhírnevének köszönhetően.

Sátortáborozván

A Balatonnál először és eddig utoljára Füreden sátoroztam – megboldogult kisdíák koromban. (A KSzKBI-üdülő mellett a parton, sat.) Bár a fülbemászóktól tartottam, nem ízlett a kora reggeli torna, leterített a badacsonyi kiránduláson a hegyoldali forráság, szép élmény volt! Ám hogy valaha is kempingnek, campingnak hívjam a tábort, sátortábort... Ahhoz kicsikét még hülyülnöm kellene.

Sétálsz az almádi tóparton, s mit nem látsz... egész nyáron? Májustól szeptemberig – tele a sátortábor hazai s küllhoni vendégekkel. Mellette a bezárt fogadó (motel néven elhallgattatva), merthogy nagy-

beruházásra készül a messziről – valamilyen Szecsele-szigetekről? – szalajtott vállalkozó. Vagy szállodasor, sőt, wellness, miegyéb lesz itten, vagy semmi! Merthogy a vendégnek ma már ez a szint kell, nem a sátorozás, fa- meg kőházi (moteli) fogadózás. Jó, hogy nem... Haladni kell! Haladni a korral. 'Sátor'... – jó, hogy nem 'jurta'.

Turul, bocskai, árpádsáv... (Ne adj' isten: Szabad Magyarország...) Az kéne, meg egy jó valagon billentés! (Ezeknek az uraknak.)

Mi nem jut a sátorról eszedbe.

Szó, mi szó, ez évben semmi se lett az egészből! Mármost a nagyméretű és világigényű fejlesztésből. Se tanácsi helybenhagyás, se álladalmi, mi több, ejrópai támogatás (államfejés, EU-kassza-apasztás), csak a várakozás a szebb (tőkés) jövőre. A töketlen helybéliek mit értenek ebből...

Még a pályára is fáj(hat) a foguk. A focipályát kézbe véve egész napnyugati üdülőparadicsom jöhetne létre nem balatoni, ejrópai – Fidzsi-szigeti, honolului stb. – páremeletes sorházakkal, fölcicomázott betontömbökkel... Kívül (a parton, nem a Tó vizében) meleg és hideg vízü fordómedence, az eddig sétánynak (korábban szabad fürdőnek, Gyenesnek becézett ingyenstrandnak) helyet adó rész persze hogy az övék lenne, hogy mehetne oda helybéli, nem szállóvendég az ő portájukra? Hogy a törvény a tópart védelmét, szabaddá tételét írja elő, kit akadályozna meg az 1990-es, 2000-es évtizedben a köztulajdonban lévő tópart magántulajdonba vételében? Őket jó, hogy nem.

– A kempingezés? Ideje lejárt.

Lejért pláne.

Szó sem lehet róla. Addig marad az almádi sátortábor, amíg bele nem foghatnak a nagyberuházásba.

Ha valami korszerűtlen, akkor korszerűtlen, hogy a modernségéről szót se ejtsünk.

Amiről, valahogyan fogvást, nem tudnak azok a balgák (közük persze számosan belgák is), akik 2008-ban tábornyitástól táborzárásig zsúfolásig megtöltötték az almádi (Káptalan-hegy

előtti tóparti) sátortábort. Úgyannyira, hogy jóval nagyobb lett a forgalom, mint esztendeje.

Mire föl azt írja az újság (persze, már megint a jobboldali sajtó), hogy „a válság ellenére 7-8%-kal nőtt eddig az előfoglalások száma a cég tulajdonában lévő 17 balatoni kempingben”.

Ha nő, mér csökken? – elvtársai az elvtársaknak.

Hun árad, hun apad

Mármint a Tó!

Ahogy természetes. Amikor túl esős az idő, egyszer csak kezd kilépni – a bölcs eleink s még bölcsebb kortársaink által kikövezett – medréből a Balaton. Hova, hová nem, a hajdan apadásnak nevezett, a bennszülöttek által békén hagyott vizenyős tóparti övezetbe. Melyet honunkat csak térképről ismerő mérnökeink segedelmével az idetelepedő máshonnan szalajtottak teleraktak üdülőházaikkal, hogy most rikoitohassanak, jaj, micsoda kár ér bennünket a belvízzel, tessenek kifizetni a kárunkat!

Igaz, jobbára engedély nélkül építkeztek, foglalták el a Tó apadását, gátolva a Tó természetes életét, szabad mozgását. Az álam pedig úttal, vaspályával folytatta a Tó megrablását.

– Kár? Kárunkat? Nem lenne jobb kiszélesíteni a Siót, hajózhatóvá tenni, s egyszerre két legyet csapván idáig evezhetnének nyolcárbocosaink, tengerjáró gőzöseink, a fölös víz pedig szűk-ség esetén a dunányi Sió-csatornán leereszthető!

Ötletnek nem rossz, megfizetni viszont ki fogja?

Magyarország érdeke, nem?

Nemdebár.

Bár-bár.

Hogy öt évente, húsz évente meg akkora legyen az aszály, hogy a víz méterekkel apadjon, országútnyi széles mederszélrt hagyjon szárazon maga után...

„Ezért áldoztunk annyit a telkeinkre, hogy most bűzös pocso-lyá díszelegyen körben a parton? Hogy jön ide a vendég, az ide-

genforgalom látja kárát! Föl kellene tölteni a Tavat...” – és már sorolják is a ’szakemberek’ (mondom, a messziről szalajtottak), honnan nem: Drávából, Rábából, Dunából... Hogy csak az olcsóbb – pár százmilliárdba kerülő – megoldásokat említsük.

„Tönkrementünk!”, „Tönkrementyünk! – harsognak ekkor, akkor, amakkor. S természetesen fizessen a köz. Az ő érdekükben. Mert – természetesen – az itteni ember tudton tudja, mi a Tó dolga, mi a miénk. Hogy mitől Balaton s Balaton-mellyék ez az egész.

TESSENEK BÉKÉN HAGYNI!

Kb. ennyi.

Minél nagyobb a beavatkozás, annál kivédhetetlenebb egy-egy valóban nagy csapás.

A legújabb régi ügy: dől a keleti magaspárt a házakra, kertekre, vasútra, országútra... Nem kis részben azért, mert a hegynyi dombok tetején csatornázatlan házak, utcák épültek.

Valakik megint mellényúltak; fizessen az ország, helyettük.

„Tragédia!”

Az, az; aznak az, látható.

Nád, bokor; minek?

A nádat? Magát a tavat körbeölelő nádast: jó száz éve irtják. Bokros, ciheres, alacsony zöldrengeteg a parton? 2008-ban vágták ki Almádiban a kikötőre szaladó Ligetben az utolsót.

Hogy az öreg fák egy részét eltüntették, a sudár nyárfákat szerte a Városház előtt és körben villanykaró-, karácsonyfadísz-tartó pózna méretűre visszavágták? Nem elég. Most a tópart utolsó bokraitól is megszabadítanak bennünket. Kérdésre a szakértő válasz: hogy a vendég messziről láthassa a Tavat! Erre vágynak, ezért fizet!

Hogy mintha a tengerparton lenne...

Már-már.

Szintve.

Hogy ez a Balaton, nem az Ión-tenger, kit érdekel?

Mér, ott nem irtották ki az erdőket: már az ógörögök?

Igaz, nem azért, hogy a vendég kedviben járjanak, hanem állítólag a hajóépítéshez szükséges fákért.

Igen, igen.

Nem, nem.

Hogy az alacsonyan fészkelő madarak fészkelőhelyét tetszenek végleg elpusztítani, kit érdekel?

Nem végleg! Jövőre kinőhet.

Az ki. A madarak meg addigra. Elvesznek ezek, mindörökre.

Nem kell ilyen negatívan látni a dolgokat!

Hogy lennénk bizakodóak, ha rátok nézünk.

A vendég jól érezze magát! Hát nem ebből élünk?!

Ha törni, zúzni támad kedve a vadnyugati újjíjúságnak, csak nyugodtan! Ezért fizetnek. Hogy közben a másik inkább továbbáll?... „Gyermekebarát”, hallod az ígét, aztán meg. Almádiban majd két kilométer hosszan nem tud a városból a partra lemenni lépcsőzés nélkül a kismama, a kocsiában babáját toló anyuci, a rokkant, a vénséges vén...

Menjék máshová?

Mén is. Ha tud.

Bírja, vagy nem bírja.

Odaadná, hallod, ez a leányát!

Az anyját.

Píz.

Péz.

Penyaz.

Emberét.

Föl a kezekkel!

Mi' rég!

Kenese és Fűzfő közt – olvasod a derékszéki lapban – töltik iszappal a parton futó vasúti pálya és a vízbe rakott kővédmű közötti vizes, nádas részt. Hogy evvel a Tó utolsó ívóhelyeinek egyikét számolják föl. Györökön a kerékpárút fölött nyaralगतó urak tarra nyíratják a gyönyörű nyírfasort, zavarja őket a kilátásban; nem látják a Tavat! Mért vették ők ezt a telket... annó Rákosi valahányadik évében bagóért?!

„Hal”.

„Kevés a hal!”

„Levegő”.

„Árnyék”.

Egy kis nyugalom.

Lesz ez még kevesebb.

A nyereség, fiúk, a nyereség!

Az azon nyomban zsebre vágható haszon.

A holnapi?

Az akkoriak dolga! Mi közülük – ezeknek – mindehhez?

Legföljebb továbbköltözünk (egy Földdel).

Favágók

Még hogy Csabán, Pesten, Pápán, Aradon tiltakozik a jónép a szerintünk ostoba, kártékony, fölösleges fakivágások ellen, tóparti községünkben (Balaton-Akárhol) is megtehetné. Nem és minek. Irtják a szemünk láttára – orrunk előtt – kertünk alatt – a százéves, több öl kerületű öreg fákat ligeteinkben, utcáinkon, tóparti sétányunkon. Főterünkön, ahova nyáron (pünkösdtől Szent Mihályig) épp az árnyat adó fák alá igyekszik állni kocsijával a messziről hozzánk érkező kiránduló, fürdővendég. Nem és nem, minek?

[Szókedencs - 700 éves hársfa] Minek az árnyék? Minek, miközben arról papol minden éghajlatkutató: a légkör – és a föld, mindennünk! – szennyezése miatt lesz egyre melegebb, sivatagosodhat el fél (vagy épp az egész) ország. Fatelepítéssel, a szárazságot jobban tűró növények termesztésével védhetjük életterünket a leginkább a benzingóz és miegyéb füsttermékek termelésének csökkentése mellett.

Ha nem, hát nem. Minek minálunk, Balatonunk körül az öreg, csonkítatlan fa?

Öreg? Vén-e a 100 éves?

Tessenek megkérdezni az 'ezeréves' akarattjai fát, ami alatt – állítólag – még hogy Rákóczi kurucai, egyenesen Árpád leventéi hűsöltek két csata közti áldott csöndben. A középkori iratokban már emlegetett öreg szil – mint a foki Sió-torkolat, a tihanyi apátság és a zalai-veszprémi megyehatárán álló Almádi csárda társaságában helyet foglaló Balaton-melleyéki (kelet-balatoni) határmegállapító hely – vajh' élt-e volna annyi századokat, ha Árpád és Rákóczi kertészei tízévente levágják az ágait, mert úgy (a XXI. századi /ál/ tudományos kertészeti szakismeretek szerint legalábbis) jobban megerősödnek, életképesebbek, erősebbek, szebbek lesznek.

Az Akarattyai Öreg Szil, tarvágással...

Nem vitás, a Vén Szil mára kiszáradt. Ám az érintetlen, legföljebb a viharok által megcsonkított, ám újra és újra hatalmas lombkoronát növesztő faóriás sok-sok évszázadig adott enyhé-lyet az arra járó vándornak, a közeli szőlőskertekben buzgólkodónak, a hálóját kivetni készülőnek, a távoli fehér vitorlát leső szerelmes leánynak. A megcsonkított tóparti öreg fák aligha adnak valaha is akkora – életadó – árnyat, mint amekkorával szolgált valaha a regék világába költöző öregapjuk, üköreganyjuk.

Mire föl: Szent Jakab hava elején a kikötő előtti ligetben barna műanyag zsákot húznak a TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLET föliratú, téglalap alakú táblára, valamint a tojásdad, kék színű, madaras hasonló figyelmeztetésre. 'Mert' a táblán túl végig állnak a fűvön a nagykutyák kocsijai. Tavaly 130 ezres büntetéseket akasztottak az ideállók szélvédőjére.

Ők és mi. 'Ők'. 'Mi'.

Nyáron a közútkezelő – balesetveszélyre hivatkozva – kivágatta a Római úton az öreg fákat. Nyilván, mert aki gyorsan hajt, neki-mehet valamelyiknek, s nem mindegy, húsz méterrel kijebb tett facsemetének, vagy az útpadka melletti százéves faóriás hatókör-derekának ütődik-e a koma. Úgyhogy imádkozunk, minél később újítsák föl pl. az Alcsútról Etyeknek baktató rozoga utat a golfpálya előtt, mert a legföljebb 50 km-es sebességet elviselő út menti gyönyörű fákat ma nem fenyegeti veszély, ám ha itt is fölgyorsíthatják motorjaikat az eszementek, nyomban föllép az azonnali baleset- és életveszély, s akkor ezeket is sürgősen ki kell vágni. Fövenyfürdők legnagyobb árnyékot adó, ép, egészséges – százéves – fáját azért vágják ki (mondottuk volt, természetvédelmi területen), mert a gyökerei fölemelik, tönkreteszik a járdát... Nem épp fordítva: a járdát köllene a fához igazítani?

Fák, szegények.

SÓS DÓRA versciklusa és képei

AZ ONEIRONAUTÁK TÉVEDÉSE

καλειδοσκόπιο φωτογραφίες του συγγραφέα

„... Abszolúte csak önmagamat választhatom,
és önmagam ezen abszolút választásában áll a szabadságom,
és csak amennyiben abszolúte önmagamat választottam,
tételeztem abszolút különbséget,
ti. a jó és a rossz közöttit.”
(Kierkegaard)

Nem a létezés a rejtély,
hanem a lét megértése.

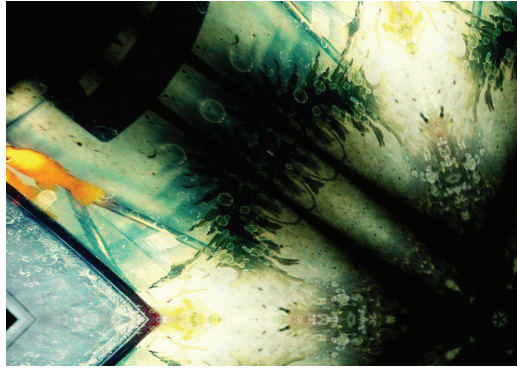
Mert az értelmezés korlátokat ér,
miközben a lét egységében adott.

Megértés és megélés között
nem fokozati különbség van,
hanem *minőségi*.

Mert más célt tételeznek,
és más irányba visznek.

Míg a megértés megsokszorozza a világot,
a megélés csak önmagát mutatja föl,
teljes egyszerűségében.

Az egyik *viszonyít*, a másik *leválaszt*,
és nincs rossz választás,
csak más út lesz belőle.

Az aranyhal

Hüpnosz otthona időt-
lenített,
a Sötét fény birodalma.
Három fia

*Morfeusz,
Phobetor és
Phantasztosz.*

Arctalan formái az erőnek,
az álmovilág vak kecskéi,
akik őrzik és fenntartják a rendet.

(Mert áramlás az álom,
a létbe vetettség mozgalmassága.)

Morfeusz formálja az álmot.
ő teremti a megélhető,
varázslatossá Phantasztosz teszi,
és Phobetor teremti a tér világát
és annak összes lényeit.
Így szól az álmovilág mitológiája.

Hogy is érthetné meg az aranyhal,
hogy mi a víz, mi az üveg,
s mi az az üvegen túli változatosság,
ami körbeveszi őt,
túlmutat határain?

Gócok és félelemlények

Az álomtér sűrű terét
láthatatlan gócok telítik.
Parazitagócok,
állandó összeköttetésben
álomlények légző, vándorló,
remegő, kutató, szendergő,
jajgató, születő tömegével.

Aki alábecsüli a láthatatlan rémeket,
nem ismeri őket igazán.
Aki nevet ad nekik,
nem birtokolja őket.
Akivel ott vannak,
az nem szabad többé.

Mozgása a gócot formázza,
és ha feledi is ottlétüket,
ők alakulnak s alakítják
minden tudatos & önfeledett pillanatban.

Minden megtestesülést név követ:
A Félelemlények ragaszkodóak.
Barátaink. Sétálunk a sötét fényben,
megnyugszunk egymás vállán,
s feltöltődünk az ölelésben.

Sós Dóra

Az oneironauták

Az oneironauták nem úgy mondják: álomvilág,
csak világ. Az egyetlen létező, ismert világ.

Léthelyzete adott, semleges.

Minden törvénye,

szabálya,

jelensége

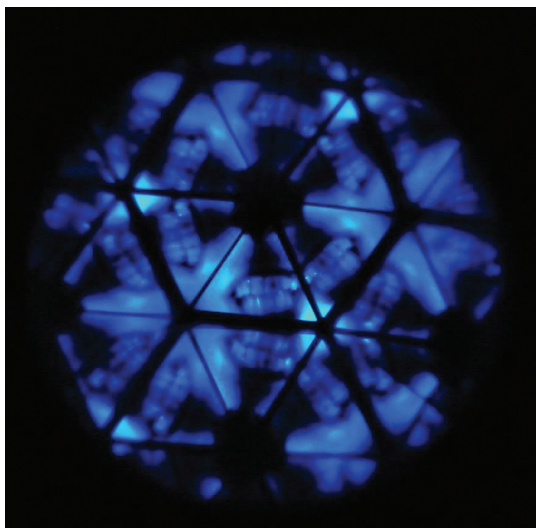
& történése

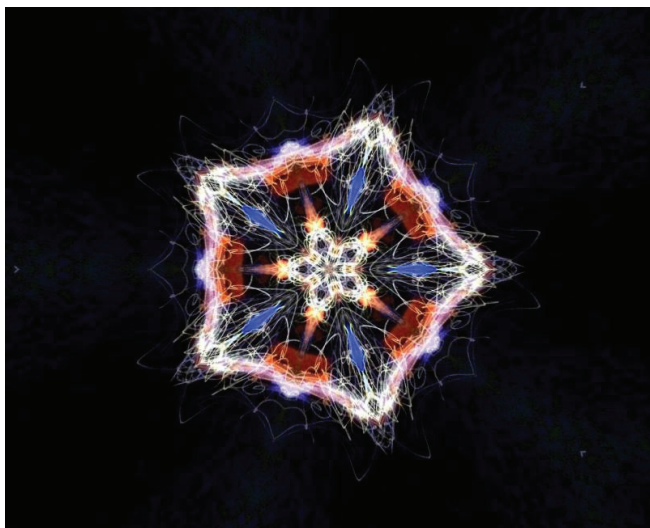
normateremtő.

Az összeolvadás a legfőbb erény –
mikor az álomlény élményei
a többiek élményeinek pontos mása,
a teljesített élet.

Az összeolvadás az oneironauták útja,
a szokás újraélése, előjel nélkül.

Ha nincs ébredés, nincs meg hasonlás.

A tudatos álmodók

Jó-e ez így, ahogy van?

A Léthe vizének folytonos áramlásában
elhaladó élet: mesterséges altatás.
Szendergés az álomtérben,
amikor az álomhalál csak újabb álomba vet.

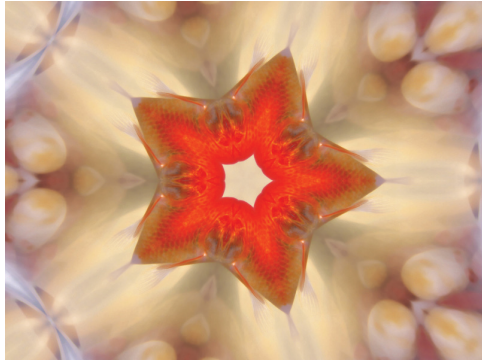
*A Másik világ.
A másikhoz képest
Én-mi-vagyok?*

A tudatos álmodók függésének súlya más.
Az időt tanulják és élik, két külön szálon,
állandó egyensúlyvesztésben.
Ami az álom után jön, csak újabb álom.

A kakasok és a szentek

A harcos *fényben* létező.
 Az éberlétnek ritkás gócai közt
 kevesebb részlet akad.
 Ez egy egyszerű világ.
 Egyszerre nehéz és könnyű,
 őszinte és véges.

Az oneironauta álmára ébred,
 elhagyja a Létbe vizét,
 az álomvilágot,
 a sötét biztonságot.
 Mikor felér a fényre,
 szúrja a tüdejét
 a kristály-levegő,
 bántja a szemét
 az üres fény.

Elfogadta egyszerűségét.
 A sebzés igaz, a sérülés valós.
 A múlt megmérettetett, és könnyűnek találtatott.
 „Egyszeri vagyok.”

Hármat rikolt a kakas.
 A levegőlény
 Megbocsát.
 Érti.
 Hátrahagyja.
 Mert a fényben a kakas nem mágiaállat,
 csak egy madár.

Sárkányok

A tudat nem érték és nem átok.
Az csak megtörténik.

A rossz nem akkor oldódik föl,
amikor megértjük,
és nem akkor szűnik meg,
amikor elviselhetővé válik.

Sárkányt látni,
sárkányt kiáltani,
majd együtt élni a véréhes sárkánnyal
nem az érdemek érdeme.
Csak a hiúságok hiúsága.

A harcosok titka

Nem titok, hanem munka.
Az elrejtetlen út.

Milyen alakja van a megértésnek?
Horizontális? Sporadikus?
Önmaga farkába harapó kígyó?

A megértés szétszálazza a világot
ez egy szál.
az is egy szál.
te is egy szál vagy.
A szál olyan szál,
amire más szálak rászálazódnak.
Széttartó és felold,
kérdés és átnevez.
Uroborosz véges vagy végtelen?
Ah, a megértés bonyolult.
Elnézném örökre.

A harcos nem megért, hanem megél,
véges önazonosságban,
egyszeri döntésének
bizonyosságában.
Tett. Tett. Tett.
Így lép a harcos a fényben.
Tett. Tett. Tett.
Nyomai láthatóak maradnak,
mindegy, nézik-e.

SOHÁR PÁL

TÉLI JELENET

Fakulóban a téli fák,
az egész táj tejesedő,
cafatokban lóg a völgyben,
és megalszik a levegő.

A gondolatok is fáznak,
hívja őket a kandalló,
el a cugos ablaktól, ahol
mutogatja magát a hó.

Az ember nem lát, csak néz,
mint egy rég-elakadt óra;
fél kilépni az ablakon,
és lehullani a hóra.

MÁSHÓNAPOSAN

Félúton a kék zománc felé
már a szem is más
mint minden más
még a nap is másnapos
máshónapos
máséves másfényéves

a kereke lelassul
megáll a nap
és mint egy kutya lefekszik az
éj küszöbére vagy valami eféle ajtó
nyikorgás árnyékába
másnaposan máshónaposan
de még mindig szomjasan

milyen nap is van ma
nem lehet ami itt van

KESZTHELYI REZSŐ versei

Ha mondhatni,
a Lantos énekének
bája:
mikor már csupán az,
ami a tiszta,
abbahagyhatatlan titkú semmi.

(...)

Széncinegét meg
vörösbeget cikázgat a röpte,
és a fenyőről hirtelen leveri a
szárny a porhavat
az úgynevezett madárszín végtelenre.

(...)

Fényföld fájdalom ez itten,
mikor álmodom:
sose születtem.

(...)

Mikor hullajtja sűrűn hóalakját
a magasság a tekintetemre,
akkor kibuggyan rám
egy-egy emléksír belőle.

(...)

Fúj a szél,
és kitárja az emlékek
fellegeit.

A lélek fogalma
ráhelyezi arcát
a test nyomára.

Hajnalok
nyílnak vibrálva
a kiásott földből.

(...)

Hajam gyökerétől sarkamig sajognak

a színvirágok és színgyümölcsök,
épp a fügekaktuszé,
míg markomba süllyed
némelyik tengertörmelék,
és arcomat ringatja szememben
a levegőre lobbanó szél,
oly gyöngédséggel
fonva valahányunkat együvé,
és azt suttogja szüntelen,
kendőzetlen szöld:
lelked nem támad újólag,
hisz' nem fuvallat,
hanem csak hol volt,
hol nem volt suhanó születés.

(...)

A fölértés arra,

ami élt,
és aztán akként kel az ébrenlét.

(...)

Ne rekeszd ki födeled alól a halált,

hisz' ő is vérség, a tiéd.
Eladdig is:
ideák nélkül változó sebek
füzére őriz
és mindenkori idomában
az ég vonulása.

(...)

Pázsitszőnyeg,
honnán lilás
és sárgás feltörekvés,

úgy mint hiányörömből születés,
majd élénk
feledés-szenvedés.

(...)

Egyetlen szál virágban

jelenik meg a hasonlíthatatlan
szépsége és közönye:
világoljék, ami élet nélkül is
kikerülhetetlen,

és letöri a végtelen alakzatait,
az anyag
történ

Mindnyájunk fátumára.

(...)

Dús hőésésben
érszínek lüktetése –
ilyentájt hallani,
amint egy lélek
a teremtményről
halkan lepereg.

PROLÓGUS

Szöveghaló

Tarr Béla filmjére (1. réteg)

*Arcuk szürke, akár a beton. Messziről egyformának
tűnnek. Tömött sorokban állnak. Leheletük egymást
éri, felhőket fújnak a levegőbe, akár a cigarettázók.
Uniformis a kemény hideg.*

GUETH PÉTER

A maradék

Nem érdekel. Látom, hogy nyomorultak, hogy olyanok, akiknek semmi sem sikerült, hogy szálnalmat keltenek, ahogy szedett-vedett ruháikban állnak, hogy kiszolgáltatottak, és ez a kiszolgáltatottság adja a hajtóerőt a várakozásra, hogy majd kinyílik egy ablak, és onnan adnak valamit. Kiszolgáltatottság a kevésre, és ez a várakozás az életük, hogy majd jön valami, hogy majd talán, és ez a talán úgy lebeg a ködös utcák felett, a sáros, bedőlt viskók udvarán, úgy lebeg ez a talán a konyha pókhálós villanykörtéje körül, és a tévé éjszakai villanásában, és úgy úszik a feles stampedli alján, és úgy íródik bele a lottószelvény rubrikáiba, mintha hamarosan lenne. Mintha mindjárt lenne, vagy legfeljebb később vagy nemsokára. De sohasem úgy, mint a soha, mint a sírgödörbe hulló földhantok, a puská dörrenése, és az a hangtalan szétszakadás, ami után már a soha: soha többé. De nem ezért nem kellene. Hanem mert eltakarják azt, ami le van takarva. Ezzel a reménytelen sorral, ezzel az egymás háta mögé szorulással és látszólagos előre nézéssel kitakarják azt a valamit, amiről érdemes lenne tudni, hogy mi-csoda. És ezért nem kellene, mert a zárt ablakra akasztott talán valami-re figyelnek, és nem arra, ami mellettük van. Hogy nem rántják le azt a leplet, amit pedig leránthatnának. Hogy nem néznek oldalra, nem néznek szét maguk körül, nem kérdeznek. És tudom, hogy a lepel alatt is csak egy talán lakik. De nekem

nem mindegy, hogy talán kapok valamit másoktól, vagy talán találok valamit magam. Szóval nekem ez nem mindegy, és ezért nem érdekel, hogy van-e remény a szemükben, hogy a baseball sapkás fickó mikor mosdott utoljára, és a fogatlan asszony melyik menhelyen lakik. De az se érdekel, aki az ablakból kihajolva osztogatja azt a keveset, amiről mindenki azt hiszi, mielőtt megkapná, hogy talán több. Nem érdekel, mit ír a papírra, hogy mond-e valami kedveset, vagy mond, de a szeme elárulja, hogy hazudik – nem érdekel. Engem az az egyvalaki érdekelne, aki a leplet megfogja, és húzni kezdi, aki odaszól, hogy hé, emberek, ezt, itt! Ő érdekelne, aki kilép, szétnéz, megfogja. De őt nem látom, talán már kilépett, és ezek itt talán csak a reménytelen maradék.

MOLNÁR LAMOS KRISZTINA

Kendő

Hátul áll a sorban, de nem a legvégén. Mögötte is összegyűltek már az emberek. Ha hátrafordulna, látná. De nem néz visszafelé. Előre sem tekint, minden, amit lát, csak egy tarkó és egy hát, merev, érzéketlen idegenség. Ezért hát maga elé figyel. Hideg van. Mondták, hogy várjon itt. Valaki mondta. Már nem emlékszik, hogy ki. Eljött, és most sorban áll. Soha nem állt még sorban, ilyen sorban, semmiért. Nem volt rá szükség. Vagy mindig sorban állt? Csak máshogyan? És nem vette észre? Több a férfi, mint a nő. Ez furcsa. De lehet, hogy ez is csak most tűnik fel. Talán a férfiak többet küzdenek. Hamarabb fáradnak el. Vagy csak korábban veszik észre, hogy sorban állni kell.

A fején a kendő. Nem melegít. Selyemkendő. A nagyanyjától kapta. A dédi mindig azt mondta, hinni kell. Higgyen. Bízson. Kérjen. És megadatik. A kendő békebeli. Olyan világból való, amikor mindez még igaz volt. Amikor még minden teljesülhetett. Amikor a legtöbb ígéret még beteljesedett. És ő hitt. De mára nem maradt semmi. Csak a négy fal fűtetlenül és az üres gyomor. Hosszú a sor, nehéz a hideg. Mire sorra kerül, majdnem dél van. Vagy éjfél? Az utolsó órában jut két zsömlé. Megszédül

a langyos tea első kortyára. A kendőn a számtalan horgony mind kérdőjellé változik. Nagy és fehér kérdőjelek. Ennél többet nem remélhetett és már nem remélhet. Hány ember sorsa ez. Egy is sok. Körötte, míg sorban állt, arcok, tekintetek. Két zsömle egy nylonzacskóban, utána műanyag pohárban tea. Lehajtott fejek.

KÖLÜS LAJOS

Jerkus

vagyok. Jerkus József. Ideges leszek, ha azt mondják, hogy kuss. Senki sem hív így. Inkább Józsikám, bár ezt csak a haveroktól kapom, ha mást mondaná, bizalmas lenne. A József meg komoly. Apám Mária férjére gondolt, amikor megszülettem. Az igazság az, hogy ő is a József keresztnévet kapta az apjától. József volt az is, a nagyapám. Tartsunk össze mi, Józsefek, mondta az öreg egy-egy névnapkor, és rendre berúgott, motyogott valamit maga elé, sohasem hangosan. Egy évnek is el kellett telnie, hogy a három József összejöjjön.

Vályogvető volt a nagyapám, nagy bajusszal, haját ritkán vágta, kilógott a kalapja alól, hol a pajesza, hol hátul, a tarkójánál. Vékonypénzűként élte a világát, soha nem volt házasember. Két asszonya is volt, ha nem is egyszerre. Két nagyanyám. Az egyik nevelt, a mostoha nagyanyám. Az apám trógerolt Pesten, a nagybani piacon, néha az Ecserin. Az építőiparban keverte a maltert, szédült, ha fel kellett mennie valamelyik falra. Csak ritkán hegedült, ha jó kedve volt. Az anyám kint él Hollandiában. Táncol, cigánytáncot. Néha ír nekem, csal, hogy menjek ki hozzá, jobb sorom lesz, mint itt.

Sorban állok. Feri hívott, Józsikám, délben kaját osztanak, nem tudja, hogy mit, még italt is kapunk, menjek, ne hagyjam cserben. Együtt lakunk Soroksáron egy albérletben. Leépítettek. Díszletező segédmunkás voltam. Ma is az vagyok. Asztalos akarok lenni. A magam fajtájából nem lesz asztalos, mondta a főbérlőm, Mariska néni, szakácsnő. De segít, a fia művezető az egyik bútorgyárban. Reggel hat óta állunk itt. Senki sem beszél, mutogat. Hideg van. December hatodika.

GERLE KISS ÉVA

Ebédidő

Godot vagyok. A távolból figyelem őket. Rezzenéstelen arccal várnak. Fegyelmezetten, mint a rabok, akik mögött ott áll a smasszer.

Arcuk szürke, akár a beton. Messziről egyformának tűnnek. Tömött sorokban állnak. Leheletük egymást éri, felhőket fújnak a levegőbe, akár a cigarettázók. Uniformis a kemény hideg. Egyfelé néz mind. Előre. Pisszeghetnék, hé, te ott, gyere, lépj ki a sorból! Mutatok valamit. Gyere! Arcom jelentőségteljes, szelíd. Hívom a kipécézett embert. Rám se hederít. Félrerúgna, akár egy kutyát. Mit akarsz te itt, he? – kérdezné. – Te, ott, aki nem a sorban állsz? Sunnyoghatnék, magyarázkodhatnék. Be kell látnom, alkalmatlan vagyok. Ebben a térben és időben nincs rám szükség. Emberem továbbra is előrefelé néz, nyakát nem nyújtogatja, mint ilyenkor szokás, úgy tűnik beletörődött, hogy nem lát semmit. Kivárja, amíg elfogy előtte a sor, kivárja, amíg az ablakhoz ér. Én várom majd ott, Godot. Női alakot öltök, eljátszom a Gondoskodó Anyát, a gyermekeit etető Örök Szellemet. Átnyújtom neki is az adományt. Azt kapja, amit a többi a sorban. Nem kivételezek. A létért vívott harc, most a várakozás, nem volt hiábavaló. Az egyik kinyújtott kézbe zacskót teszek, benne két zsemlével. A másikba műanyag poharat. Dél van. Ebédidő.

KERTÉSZ JENŐ

Prologue

Először nem is sejtettem, mi fog kikerekedni belőle. Ezek az emberek itt talán Cesare Lombroso meghívására érkeztek? Vagy a Szondi-teszt képei elevenednek meg? Az elvonuló arcokat tanulmányozom. Senki sem csattan ki a lelkesedéstől. Közömbösek. Hideg lehet, legtöbbször fedett fővel állnak. Netán tömegesen behívták őket a tüdőgondozóba? A monoton filmzene idegesít. Lassan megszokom, mint az elvonuló a jelen helyzetüket. Vannak közöttük jobb időket is megélt, kimondottan értelmes arcok.

Egy korombéli szakállas valakire emlékeztet. Néhány éve, adventkor a kis földalattin együtt utaztunk a Vörösmarty térig. Neki mindegy lehetett, hogy merre megy, csak melegedjen. Oroszlán-

szaga volt, de amikor kiszálltunk, meghívtam egy forralt borra. Három is lett belőle. A friss, hideg levegő elnyomta a bűzt. Szerettem volna, ha mesél magáról. Nem riportot akartam, csak kíváncsi voltam rá. Nem sokat mesélt. Szinte semmit. Egy idő után, megköszönvén a meleg italt, szabadkozva elköszönt. Távozában valami egyházzal motyogott, ahol ezen az estén állítólag meleg levest osztanak, ha gondolom, tartsak vele. Nem volt kedvem.

DEÁK CSILLAG Profil

Profil és félprofil. Nincs láb, nincs kéz. Megkövült arcok, csak mi mozgunk. Szemem a kamera. Pásztáz. Haj, sok haj és sapka, felöltő. Haladok előre. Hideg van. Várakoznak. Nincs szakadt, piszkos öltözet. Gesztus sincs, hang sincs, nem tolakszik senki.

A profilok, félprofilok nem néznek rám. Senkire se néznek. Nemcsak gesztusok, mimika sincs. Egyetlen fehér kéz tűnik fel, az ősz hajú ember elfedi az arcát, de ujjai szétnyílnak. A kisgyerek, ha eltakarja arcát, azt hiszi, nem látják. Itt nincs gyerek, asszony is alig, férfivilág. Nyíratlan hajak.

Apámat látom a nyolcvanas évek elején, nyolcvanévesen, Nagyszombatban reggelente öt órától sorban állt tejért. Minden reggel, mert szerette a tejet, de néha napokig hiába állta végig a sort. Minden hajnalban próbálkozott, a téli hidegben is. Szerette a palacsintát, édesszájú volt. A süteményekre azt mondta, Milchspeise. Nekem a dal jutott eszembe: No milk today. Én nem álltam be a sorba. Nem is volt sor, illetve nincsen sor. Apámnak több kiló tejpórt küldtem, a vámnál elko-bozták. Aztán már ő sem állt sorba, tüdőgyulladást kapott.

Megáll a kamera és megindul a lábatlan tömeg. Rácsos ablak nyílik, fiatal nő zsemlét és műanyag pohárban innivalót osztogat. Nem tudni, mi van a pohárban, nem gőzölög. A nő mormol valamit, talán jó étvágyat kíván. Aztán strigulázza az átvevőt. Mindenki ér egy vonalat. A szobában az óra tizenkettő előtt két percet mutat. Dél van? Meridián. Metszéspont.

VASS BARNA

Vizek és földek névetimológiája

1. (Kratülosz)

A névadás örömének emlékével elrugaszkodunk,
mert el tudunk.

Vasmadarunk bebalzsamozza
kérészéletű terét, felhőlemezeit,
s a légtani képződmények torlódása
valahol törésvonalat repeszt.

Gomolyfelhőket stancolunk,
ha stancolunk,

s a Föld szépséghibái
fölfedik maguk:

mocsarak és szigetcsoportok
rejtőző természetükkel,
tavak felhőatlasz-szalmiákkal,
pineákkal ékes hegyvonulatok.

És szinte mindnek van neve,
rejtett történetét hordozó,
egykori formája archetípusának
archetípusa, annak is feledésbe merülő
eredete. S habár tudjuk, a névadás
öröme addig tart, míg rá nem döbbenünk,
hogy elnevezte őket más,
a vizek és földek nevei mi vagyunk,
vergődésünk, sorsunk,
végtelen történetünk.

747. (Ikaria)

Repülésed önfedelt, akár a kék,
égi vattacukorgép,
mely miriádnyi erggel
sósvíz-párát pergel,
kondenz-fonalból hálókat sző,
puffossá szálasít,
s lesznek belőlük felhők,
pihék és cihák.

Szárnycsapásod, a néhai
fellegekbe ekhóz,
légbe karistoló tagjaid,
zuhanásod,
letolt égiszéről az önfedten kék,
az őskorong,
égi könnyfakasztó,
minden ellened esküdött,
nem tartja össze tollaidat
se viasz, se pillanatragasztó;
irgalom;
szárnyszegetten hullasz a mélybe,
megszán, majd magába ölel
egy alant robogó folyó,
lassan lemosva deltája tengerébe,
befogadja időtlen
nevedet nevébe.

EGRESSY ZOLTÁN

LILA CSÍK, FEHÉR CSÍK

(regényrészlet)

Bobby magyar hangja szabadidejében szimulátoron vezet repülőt, hosszú utakat tesz meg, sokórásokat, ez kellőképpen kapcsolja, évekkal később megismerkedem egy igazi pilótával, Cipruson beszélgetünk, kérdezgetem a munkájáról, őszintén érdekel, mert gyerekként vonzott valamelyest a szakma, csak a repüléstől félttem, így el kellett vetnem az ötletet, mielőtt még szárba szökkenne volna rendesen, én pilótát mondok a társalgás során, ő finoman kapitányra módosít a válaszaiban, rendszerelesen, míg észre nem veszem magam.

Meséltetem, melyik reptérre nehéz leszállni, hol hülyék a légi irányítók, mi a legnehezebb feladat fenn, a végtelen, fagyos magasban, türelmes, nyilván nem én vagyok az első kíváncsiszkodó, tudja, mennyire egzotikus a foglalkozása, elmondja készségesen, amit tudni szeretnék, aztán visszakérdez, miről írok most. Mielőtt válaszolnék, óvatosan érdeklődöm, emlékszik-e Törőcsikre, nem nagy futballbolond, de azonnal elmosolyodik, a Táncoljtörőre, kérdezi, hogyne emlékeznék, rá mindenki emlékszik.

Limasszol érdekesen mediterrán hely, klímában és hangulatban mindenképpen, télen is nagy a meleg, valamint a ráérés, ezzel együtt bárki simán átmegy a pirosra, nem sietésből, inkább megszokásból, probléma nemigen adódik ebből, logikus dolog végül is, jogos, minek álljanak félperceket feleslegesen. Autó nélkül alig közlekedik valaki, amennyiben mégis, mondjuk mert turista, nem árt, ha résen van, egyfelől jobbról jönnek először, hiszen volt brit gyarmatról van szó, másrészt nem sokat számít a zebra, nagy respektet nem ad, kellő határozottsággal érdemes elindulni a másik oldalra, úgy kínálkozik némi esély, különben nem, magától nemigen lassít senki.

fehér betűkkel szemembe ötlík egy hatalmas ANDRIS felirat az utca túlfelén, handmade jewellery, ez van még a táblára írva, a név bal oldalán balra, tehát megítélésem szerint visszafelé mutató nyíl, a jobb felén gondolatjel, mintha nem lenne eldöntve, előre vagy hátra tereljen, tűnődöm a szimbolikus jelentésen, összességében a múltat asszociáltatja be, a jövővel kapcsolatban pedig valami furcsa elsimulást, autó nem jön szerencsére, kedvemre gondolkodhatok a hülyeségen, a szigeten hagyományosan az Andreas a leggyakoribb név, mosolygok magamban, miközben a fülemben cseng a pilóta nevetése is, a kapitányé, hogyne emlékezne, Törőcsikre mindenki emlékszik.

Nyilván felelősség ez, előbb-utóbb megüti az érintettet, kikristályosodik, amint világossá válik, figyelnek rá, többé már nem egy ő a sok közül, különleges, de kéri-e, akarja-e ezt, azt hiszem, talán az az időszak a legszebb az életében, amikor még nem példakép, nem nagy ember, amikor még nem ismeri fel se a gipszelt lábú rokonom, se más, mindemellett időnként nyilatkozik figyelemre méltó érdekességeket, amelyek komolyabb hozzáállásról, hogy ne mondjam, felelősségérzetről tanúskodnak, bőven aktív még, amikor a nyolcvanas évek derekán azt mondja, elégedetlen voltam a pályafutásommal, nem úgy sikerült, ahogyan kellett volna. És megy az idő. Sok mindent másképp kellett volna csinálni, de az ember erre későn jön rá. Amikor olyanok is elé kerülnek, akik addig a nyomába sem értek. Akkor egyszerre csak felkapja a fejét. És nem érti, miért változott meg körülötte minden. Mire jutottam a tehetségemmel? Nemigen tudtam bánni vele. A felelősség hiányzott belőlem.

Megismételném, ezek egy aktív játékos szavai, elvileg sikeres, válogatott sportoló, aki azonban múlt időben beszél magáról, holott előtte még az idegenlégiós időszak, és mennyi minden előtte lehetne még, ideális futballista életkorban van, mégis, mintha leszámolt volna a nagy álmokkal, voltak pedig, hozzátenném még, hogy olvasott nyilatkozatról van szó, mindig kérdés, egy interjúalany valóban azt mondja-e, ami aztán megjelenik, nekem ez gyanús, határesetnek tűnik, nem jellemző rá ez a fajta bölcsekedés, de higgyünk az újságírónak. A szavakban jó adag csalódottság, letargia van, pedig még tíz év sem telt el a nagy berobbanás óta, most kéne a csúcson lennie, de ott az elején volt.

Az 1975–76-os bajnokság hozza az első jelentős sikereket, egy darabig hol kezdő, hol csere az Újpestben, aztán ez már nem kérdés, alapcsapattaggá, sőt, nemsokára húzóemberré válik a sztárok között, az első igazán nagy meccse egy Diósgyőr elleni 7:2, két gólt lő és 8-as osztályzatot kap, az ősz folyamán a későbbiekben beállhat némi formaingadozás, mert a tavaszi első mérkőzés, a Kaposvár elleni 4:0 értékelésekor azt írják, kellemes meglepetést okozott: nagy területen játszott, remekül cselezett, és sokszor hozta helyzetbe társait, ez tehát furcsa a tudósító számára, kellemes meglepetésnek nevezi a jó játékot, később aztán egyre gyakrabban nő a többiek fölé, Diósgyőrben már egyértelműen a mezőny legjobbjá, sok lesz ez lassan a védőknek, terjed a híre, készülnek rá, a következő bajnokin mindjárt az elején lerúgják, le kell cserélni a hetedik percben.

Heteket kell kihagynia, aztán visszatér, nem akárhogyan, kiismerhetetlen még az ellenfelek számára, és fűti a bizonyítási vágy is, érzi a lelátóról a növekvő szeretetet, lassacskán rajongást, jön a 8:3, amelyen ritkán látható nagy gólt lő, idény végén már első helyen áll a középcsatárok posztonkénti rangsorában.

Megérkezik a válogatott behívó, épp jókor, időben, mennyivel jobbféle behívás ez, mint amikor katonasággal fenyegették, magamat is hurcolnom kell a történettel, el ne feledjem, ekkor kezdek a nagyapámmal meccsre járni, növök bele a szurkolásba, bizonyára fültanúja vagyok az első Táncolj, Törő-rigmusnak, vagy az elsők egyikének, bár erre nem emlékszem, az meg végképp nem érdekel még, ki lehet, aki kitalálja.

Ő közben javul, fejlődik, egyre jobb, színezi, élvezi a játékot, az ezzel járó népszerűséget már kevésbé, de nincs menekvés, jönnek sorra az interjúk, hiába simulna bele szívesen a világba, szórakozna, enne-inna feltűnés nélkül a dagadó létszámú haverokkal, ahogy a többi magakorabeli fiatal, a két dolog egyszerre nem adatik meg, vagy mindent, vagy semmit, ahogy a Ripacsokban mondja Udvaros Dorottya, lassan tudatosodik benne a kiválasztottság; ami a szakmát illeti, ezzel vélhetően nincs baja, fontos neki még, amit csinál, letörhetetlenül elszánt, másképp melegít be a meccsek előtt, mint a csapattársai, nem tessék-lássék módon, muzájból, ő elvonul külön, hosszasan nyújtogat, sprintelget, figyel magára, komolyan veszi, mire kezdődik a mérkőzés,

százszázalékos állapotban van, ezen a területen sajnos alapvető változásokat hoz a jövő.

Minden sikeres, konstruktív életvezetés csak a személyiségből fakadhat, nem mehet ellene, másként nem működik, ehhez nagyfokú önismeret kell, de szükség van megfelelő közegre is, a hetvenes évek Magyarországon sokkal erősebbnek kellene lenni nála ahhoz, hogy összejöjjön, amit szeretne, nem gyenge, de nem is erős, ez kevés, így képtelenség az egész vállalkozás, hogy tudhatna lazán komoly maradni, kivételes kombináció, a kettő közül a komolyság fog elkopni idővel, történhetne fordítva is, de ahhoz segítség kéne, nem ajánrózás, a kiválasztottság kapcsán pedig nem kis kérdés, ki bírja azt elviselni, ki készíti fel őt erre, egyáltalán, ki vagy mi választ ki, és mit kezd ezzel az ember, elmondja-e neki ekkor valaki, miért ne igyon, másnap edzés, hétvégén meccs, a test lassan, de biztosan elroncsolódik, óhatatlanul jönnek a rossz választások, miközben a szekér még halad, mi több, gyorsul, a cselek bejönnek, sőt, most kezdődik igazán az ámulás a tudásán.

Keresik a társaságát, itatják, sikk vele mutatkozni, de minden Törő-pohárral szegényebb lesz a világ, az élet keseredik, bár a sör íze még nem, elég jók, stabilak az alapok, Mezey Györgynek ebben komoly szerepe van, meg a régi hozzáállásnak, csak hát közben mégiscsak távolodik attól, amit ráért a sors; kicsit hadd igyon még, nem lesz abból baj, kicsit ne kelljen még felelősséget vállalnia, felnőnie, kicsit hadd lehessen még világon kívül élnie, szabadon. A szabadság egy ideig tényleg ebben van, csak aztán már nem ő tartja a poharat, hanem a pohár őt, fogásban, az ember időnként addig-addig nem dönt, míg végül döntenek helyette, elérkezik a pillanat, amikor pálcát tör felette a saját teste.

Huszonégy évesen durva ennyire magasra kerülni, lenyűgöző, de félelmetes is, varázsos, ám jeges az úr, ott egyedül van, hiába rajongják körül, talán élvezi, de nem kizárt, hogy a szíve szerint csúszna is ki belőle, ezért kezdi ő, a zseni utánozni a közepeseket, mert fél önmaga lenni, nem lett felkészítve, túl gyorsan csinálnak hőst belőle egy hősök nélküli világban, íme az ember, a közülünk való, hosszú hajú, farmeres srác, iszik, jó, lehet imádni és gyűlölni, a kettőt egyszerre ráadásul, mert olyan, mint én,

mint te, illetőleg mint amilyenek mi lenni szeretnénk, és mert neki sikerült, visszanézve aztán lehet hümmögni, miért nem vitted többre, miért nem becsülted meg magad, beléd vetítettem magam, te meg elbasztad.

A rossz gyerek titula ismert jelenség, rossz gyerekké tesz, a féltékenység szeretőt vonz be, Törőt balhésnak nevezik, hát balhész lesz, megcsinál mindent, amit a világ elvár tőle, mert azt akarja, hogy szeressék, közben meg háborog miatta, másokra figyel, kikéri magának, hogy vele foglalkoznak, látszólag nincs semmi rosszindulat abban, hogy közös interjút akarnak vele és Ebedlivel, tényleg érdekes, egy újpesti és egy fradista, mintha testvérek lennének, de ő nem akar erről beszélni, aztán mégis, viszont akkor büntet, nyűgösen válaszolgat, kicsit agresszív is, magát még csak el sem kezdi elfogadni, megszeretni, megismerni.

A Tereferében, amikor majd leül mellém, elmondom neki, mit gondolok róla alapvetően, hogy mást csinált, mint a többiek, nem jól focizott, hanem máshogy, motyog rá valamit, nem gondolom, hogy nem tudja, mást csinált minden létező területen, nem megyünk bele, most ő tereli a gyerekekre a szót, nem tudnak rúgni, egyszerűen nem tudnak belerúgni a labdába rendesen, nem tudnak rúgni, megint itt tart, nem tudja feldolgozni.

Vannak járatlanul is bejárat utak, kikerülhetetlenségek, olyan ez, mint amikor gombfociban mindig az Újpest nyer, hiába érzem úgy, hogy megteszek mindent ellene, nyilván nem, a jelen jelenben nézegetem a csapataimat, találomra kiválasztok kettőt, tényleg csak hülyeségből, mi lenne, ha játszanék egy meccset, így, harmincöt év után, az egyik szerencsés a Tatabánya az öltönyös játékosaival, a másik, mit ad Isten, az Újpest, belenyúltam a dobozba, és ezek akadtak a kezembe, ennek azért nem tulajdonítok túl nagy jelentőséget, bár kétségtelenül érdekes, százalékosan nem sok esély volt a lila-fehérekre, felállítom a játékosokat egy kis szőnyegre, szűkebb lesz a pálya, mint a régi jelenben, helyükre kerülnek az ütött-kopott szürke kapuk is, csak éppen labdát nem találok sehol, eltűntek, elvesztek, már állnak a csapatok, de meccs nincs, mert nincs mivel játszani, lefekszem aludni, ott éjszakáznak a játékosok a szőnyegen, másnap se találok megfelelő játékszert, nem tud elkezdődni a meccs, mert nincs labda, nincs labda, egyszerűen nincs labda.

A negyedik reggelen unom meg az áldatlan helyzetet, letépem az egyik ingemről a legfelső gombot, valamivel nagyobb, mint a régi labdák, nem baj, megfelelő lesz, ellenőrzöm a figurákat, Knapik van-e a balhátvéd posztján, ő, vekker nem kell, nincs is, letérdelek, a bányászok kezdenek, illene elmagyaráznom, hogy megy ez pöckölés nélkül, egyszerű, mindig az a játékos ér labdához, akihez a legközelebb van a labda, odaütöm vele egy játékos-társhoz, akit megtámad a mellette álló ellenfél, időnként meg is indulhatnak a focisták, vannak szólók, cselek, anélkül semmit nem érne az egész, támad a Tatabánya, Szabó fut fel a jobb oldalon, idős, de robog rendesen, Szebegyinszky szereli ügyesen, Árkyt indítja, aki elfut a balszélen, középen Törőcsik várja az átadást, ami érkezik is, ő átjátszik valakit, és lő, Dombai kapuson megpattan a gomb, de bemegy, nem telik el húsz másodperc, és vezet az Újpest, Törőcsik góljával, belátom, ennek így nincs sok értelme, ez lesz mindig, míg világ a világ, nyugodtan abbahagyhatom, úgyis csak az első gólig akartam játszani, ki gondolta volna, hogy ilyen gyorsan megszületik?

Szabados Árpád grafikája

BABICS IMRE versei

Fagyöngy

Az út mentén, nyárfákon, fagyöngyök,
s távolabb, az erdőben, tölgyeken.

A kép távolodik,
s olybá tűnik, hallgat.

Ám benn megszólaltak
a széljárt, örökzöld csengők nekem,
s hanghullámok mint hideg göröngyöt
sodornak honzülléstől betegen
végállomásokig.

S a távolsági busz halad velem
kitanult szélkakas-lelkek felé;
körül iskolások.
Legbelül elvásott,
s tolvajjá nevelt mind
bölcstől, örökké erkölcstelen.
Tombol a véges, sanda értelem,
de nincs fagyöngy, amely a kételyé,
ezt tudni: emelt szint.

Utam célzott terem görbületén,
s az Időben szélfúttan ödöngök,
s mint hontalan atom...
Végpontok: druidák
s szellemi kataton
népség között örökös fagyöngyök.
Gömbjeik előtt hajtok térdet én,
létezésem számukra röpke tény,
de velem élik át.

Esőcsepp

Az esőcsepp, míg zuhanása tart,
nem vádolja magát a zivatart,
s hogy fényt tör meg, s ettől kitakart,
s hogy a Teremtés része, mégse lény;
szétfröccsen a varázsfa levelén,
csak töredéke csöppen le élém;
s írok esőcsepp-költeményeket,
mert betölt az elemi szeretet,
s mert tudom, a széthullás fáj Neked;

...és túláradásom maga a part.

Időzavar

Az idő már elsuhanó bennem,
így érzem, szárnytalannak alkotott.
Madártoll-idő, bár kering fennen,
egyre a légüres Térre vár csak,
mint körülötte más pihetársak,
zuhanhasson. De én még csapkodok.

Csapongva idézek hullt időket,
állataimét, növényeimét.
Légiességben másként élőbbek,
így pihéikből alkotok szárnyat,
mit terünkben tán mások kitárnak,
s akkor tudok bennük suhanni még.

Hangyasav

Lábam előtt morzsával hangya küszködik;
korhadt fatönkön
ülök, mögöttem vízárt tör le a gyertyán.
Velük tartanék az őket váró ködíg;
ezt nem én döntöm
el, s amúgy is mindkettő korokat vert rám.

Nem várják meg, míg túlvilági képzetek
nyűgét leoldom,
s mint fajuk, szélnek eresztem őrangyalom,
s így oly létben, megy egyszerre vég s eredet
oldódom folyton,
s a teljes megsemmisülést vállalom.

Létük zárt, mégis tiszta átjárhatóság,
s lélek hiánya,
úgy tűnik, mert nem bennük, közöttük lebeg.
Nem vihetik magukkal Isten adóságát,
s ha tudna, szánna
lényük, érzem, és e hittől feléledek.

MIKLÓSSI SZABÓ ISTVÁN elbeszélése

TESTFÜGGŐSÉG

Melle zsírtól megfosztott bőrzacskó volt, dohányt tartani tökéletes. Bimbói jellegtelenek, érintésre, csókra halottak; hímveszőmet alig tudtam közéjük helyezni, két tenyérrel tapasztotta össze a zacskókat. Orgazmusom vesztül kicsikart hörgés volt, ököllel ütöttem a falba, a festés hetekig őrizte ujjaim nyomát, míg le nem festette a tavalyról megmaradt mésszel. Bámulatos volt... Úgy himbálózott az ecsettel, mint valami fagyott ág a hideg szélben, készen arra, hogy bármikor eltörjön: tőlem, egy filozófiai idézettől, álbolcsességtől, pletykától, ügyféltől, majdnem bármitől.

Szeretkezéseink ritkák voltak, érdesen érzékenyek. „Ne olyan erősen” – riant, mint a jég. Mikor belehatoltam, az ágyba kapaszkodott, nyaka kivörösödött, pulzált az ütőér: elharaptam volna, jó, egészséges, természetes harapással mélyedt volna fogam sovány húsába; de inkább csak elnéztem, ahogy sorra jelennek meg a hajszálerek, telik meg arca vérrel, ahogy küszködik az orgazmus ellen.

– Miért? – kérdeztem tétován, gyáván.

– Hagyjál... – halmozta rám egyetlen szóval alkoholista apját, feketedett anyját, görcsösségét, minden elvárását.

Csak hevertem ezekben az elvárásokban. Tengernyi volt, evicélni lehetett benne: számlafizetés, ruhák, barátnők, részletek, megfelelések, vasárnapi, szülői ebédek, születésnapok, döntésképtelenség, ostoba várakozás a következő szeretkezésig, mikor már annyira kívántam, hogy érintésére tüsszentettem.

Majd jöttek a rosszullétek. Eleinte feszengtem, ideges lettem, később szédültem, a teraszra rohantam levegőért, percekig mélyeket lélegeztem. Házi orvosom gyenge nyugtatót írt fel. Hatástalan volt. Az első roham döbbenetes erővel tört rám: vérnyomásom az egekbe szökött, sürgősségi ellátásra szorultam. Ült ágyamon, álmatag szemekkel, kezét fogtam, remegtem. Kínzó

halálfélelmem volt, injekciók hatására nyugodtam meg valamelyest. Sírás szakadt rám, emlékszem, legszívesebben arra kérttem volna: szeress.

Több roham után kijelentette: nem bírja tovább. Költöznek el néhány napra, gondolkodnia kell.

Elköltöztem, végleg. Tizenhat négyzetméteren kuporogtam szüleim lakásában, szívem százas lüktetése minden egyes ütéssel közelebb vitt a halálhoz. Minden ember, minden gyógyszer félelmetes mellékhatású. A kardiológiai rendelőből egyenesen a kórházba vittek ellátásra. Valahol az örület, normalitás, halál között egyensúlyoztam, mint Nietzsche kötéláncosa, felületes mosollyal, bízva pszichológusokban, ideggyógyászokban, pszichiátereiben, orvosi műszerekben. Antidepresszánsokban, nyugtatókban. Hónapokig feküdni is alig bírtam.

Ő akkorra már messze járt, magával vitte bőrzacskóit, én meg messze elkerültem valamikori lakásunkat, ahol azért fájtak a térdek, mert nem volt kellő alázat, egy toll megjelenése az angyalok kommunikációját jelentette, ahol nem voltak véletlenek, ahol bioenergetikai kimérésekkel határozták meg jövőjét. Mindentudó sorozatokat bámultam, a szereplők izzásig hevült neonfényben bölcselkedtek nők, zongorák, kátrányos italok, szutykos alsógatyák, fegyverek, sebesültek, halottak között. Mikor kimerészkedtem, mellkasom majdnem szétrepedt. Fal mellett haladtam, gerincem, bordáim voltam a pár perces séták alatt, melyekre esetleg ránehezedhetek. Esténként a monitor kegyetlen fényében a földön kuporogtam, gitáromból olyan hangokat csaltam ki, melyeket bármelyik pszichedelikus zenekar megirigyelhetett volna. Ezek a zajok voltak a gyógyszereim, gyógyszerek számlálása, heves türelmetlenség közben. Enmagam Sid Barrett-je lettem, torz és élni akaró.

Az avarba rejtette harisnyáját. Kérésemre több óráig viselte. Tőlem inget kért. Hogy érezhessük egymás illatát. Álnéven ismerkedtünk. Pusztá megjelenése kapcsolataim listáján kőkevény erekiót produkált. Fantazmagóriáinkat a pornóipar is hűledezve követte volna. Egymás égető, perverz titkai lettünk,

hágásra készek, mint a tüzelő kanca, annak illatától megrésze-
gülő mén. Pulzusom ijesztő magasságokba szökött, mikor ruha-
darabjaiért mentem, alig bírtam előásni az avar alól.

– Megtaláltad? – kuncogott.

– Meg...

– Tekerd a farkadra, kérlek.

Az első találkozóra hónapok után került sor. Erdőben parkol-
tam, sötét, borús éjszaka volt. Nem messze földút. Botorkáltam,
egyszerre fehér autóba ütköztem.

– Ülj a hátsó ülésre – parancsolta.

Zsebemben kis rézvázát szorongattam. Egy időben gyűjtöt-
tem, pótcselekvés volt. „Nem akarok könyvtárban élni”, pa-
naszkodott elmúlt élettársam, hát mindenféle baromsággal
próbáltam feldobni a könyvespolcokat. Ónszobrocskákkal, fa-
faragványokkal, réztárgyakkal. Jókor a szerzetesszobrot kaptam
tőle születésnapomra, melyről azt hittem, akarom. Mikor elköl-
töttem, első dolgom volt kidobni. Rideg, túl álszent, futószala-
gon készített idomtalan fatárgy volt, hinni, dekorálni akarók kö-
rében végtelenül népszerű. Ám a hitet nem szobrokban mérik,
nem is szavakban, gyertyák fényében, tömjén füstjében.

Most ebbe a vázába kapaszkodtam. Az autó néhány zökkenés
után megállt. Megcsapott vezetőm lélegzete: ittas volt. Kiszáll-
tunk.

Szót sem szólva nadrágomat gombolta ki. Ajkai közé vett, keze
pulóverem alá szaladt.

– Finom vagy – lihegte töredezetten.

Mikor visszaültünk az autóba, kezébe nyomtam a réztárgyat.
Gyáván mondtam: ha nem találkoznánk, legyen valami emléked
tőlem.

– Nem kell – dobta az ülésre.

Végül elfogadta. Csaknem könyörögtem, talán megsajnál.

Másnap lelepleztük egymást. Az erős perverziók mögött szét-
tört élet jelent meg. Deviáns – mondták volna az okoskodók. Ki
a fene nem deviáns – gondoltam dühösen. A normalitás határa
olyan, mint a hasadozó jég, sohasem lehet tudni, hol törik le jó-
kora darabja.

Képzelt aktusaink ereje barátsággá szelídült. De azt sem bír-
tam soká. Az erdős találkozással valami mélységbe ütköztem,

melyet nem tudtam folytatni. Szavajárása volt: szeretve vagy. Rászóltam, ne mondja. Nem éreztem semmiféle szeretetet, sem magamban, sem belőle.

Törvénytörő volt eltávolodásunk. A magammal hozott éhséget próbáltam kielégíteni vele. Hónapokba telt, míg erre rájöttem. És több lánnyal kellett találkoznom, hosszú autótutakat téve. Remegő gyomorral, vérnyomásmérő készülékkel felfegyverkezve, zsebeim tömve tablettákkal. Valahogy... valahogy nem tudtam megállni egy erdőben, és egyszerűen hallgatni. Inkább száz meg száz kilométert furikáztam, dühös voltam mindenkire, leginkább magamra. Olykor végsebességbe hajszoltam kínló autót, és elengedtem volna a kormányt. Néha csaknem meghaltam. Fogalmam sem volt róla, hogy a lassú gyógyulás útját jártam.

Már nem voltak orvosok, sürgősségi kirándulások, injekciók, pánikrohamok. Maradt az áldott jó szorongás, mely majdnem mindenben megakadályozott.

Egyre fogytak a réztárgyak, szobrocskák. A harisnyát kidobtam. Ha rám tört a magány undorító érzése, a padlón kúsztam, annyira letaglózott.

De mertem egyedül lenni.

Apró dolgokat hordozok magamban, mint madár a magokat. Nagyanyám könnyei nagyapám halálakor, anyám egyetlen rézszege szülei halála után, apám pofona, melytől a fürdőkádba estem, az első csók, mikor azt mondtam a lánynak, hogy ne, ezt inkább hagyjuk. Alvó ember a padon az őszi vásárban, cimborám érintése nyakamon, mikor egymás után kaptam az elégteleneket az iskolában. Ezek valahogy életben tartanak, mint a madarat a magok.

A nagy dolgok soha nem elégítenek ki. Mit sem számít szüzességem elvesztése, nagyapám halála. Jobban lenyűgöz, hogy bolond Rudi a közeli faluból talicskán vitte be apja tetemét a városi polgármesteri hivatal elé. Temessék el, neki nincs pénze rá.

Ajtóról ajtóra járt, lisztet, cukrot, kenyeret, tejet koldulva, mert nincsteleneket etetett a faluban, magával mit sem törődve. Jobb ez, mint a Robespierre, Garibaldi, Kolumbusz, Pasteur. Newton gravitációja semmi egy érintéshez képest. Legyen az hang, szín, íz, bármi.

Közel húsz évig hordoztam magamban, hogy kicsúfolt az iskolában: bűdös vagyok. Miként kiderült, ő is. Bocsánatkérése azal az apró melegséggel töltött el, melyet több éve nem éreztem. Ettől izgága lettem, törtető. Két teljes héten át dicsekedtem, mi marhaságot tettem, mennyit ittam, hány nővel feküdtem le, miként stb. Aztán undor kapott el:

– Muszáj erről beszélnünk?

Macskás szemével nézett:

– Nem. Sőt. Undorom van tőle.

Megkönnyebbülten fellélegeztem. Azon az este megkérdeztem:

– Megcsókolhatlak?

– Még kérdezed?

Nem volt filozófia. A fehér hirtelen fehér lett. A fekete fekete. Az alma alma. A szeretkezés valami édes emelkedés, mohóság. Apró érintések, tökéletes test, semmi fájdalom. A perverzió valami ködös messzeségben, csaknem végleg elfeledve. A pornóipar unottan legyintett. Utána órákon át feküdtünk csöndben. Megrémültem: annyi év után boldog voltam.

De nem engedett közel magához. Képtelen most valami komolyabbra. A kétségek és a kétségbeesés úgy rohantak meg, mint az első pánikroham. Hetekig titkoltam. Végül egyre többször törtem ki.

– Legalább azt mondd el, milyen kapcsolat van köztünk – mennydörögtem.

Hidegen nézett:

– Muszáj?

Apránként kezdtem újraélni a közelmúltban történeteket. Ránagott a rosszullét, Sid Barrett ismét gitáromba költözött. Feküdtem az ágyon, mit sem tettem. Undorítóan magányosnak éreztem magam. Az apró dolgokra való koncentráció égette az idegrendszerem. Találkozásainkkor kénytelen voltam több nyugtatót bevenni. Junkienak éreztem magam. Tudtam, boldoggá tehetem, mégsem enged nekem.

Tisztában voltam azzal, hogy én alakítottam ki a függőségi viszonyt. A kérdés az volt: mit teszek ellene. A válasz a lehető legapróbb volt, elég soká érkezett.

Semmit.

Ő tizenhét volt, én huszonhárom. Mikor először csókoltam meg, kezem a fenekére tévedt. Megfogta az Isten lábát, gondoltam. Teljesen önkéntelenül.

Mikor először magamévá tettem, némán ügyetlen volt. Csöndesen lélegzett, pihegett, kézzel-lábbal szorított magához.

– Fájt?

– Nem – suttogta. Három napot töltöttünk együtt. Olykor tréfásan megjegyeztem, nyugodtan felkelhet az ágyból. Nem tette. Csak ha evett, szükségleteit végezte, mosakodott. Első orgazmus a néhány hónap után jelentkezett.

Olyan csöndes egyetértés volt köztünk, hogy impulzív, olykor szemtelen természetem maradéktalanul a semmibe veszett. Naponta szeretkeztünk, sokat beszélgettünk, filmeket néztünk. Újságot írtam, ő rajzot tanult. Ha ajtómon belépett, már dobálta is le ruháit, bújt mellém. A szeretkezés volt a mi köszönésünk.

Komolyan hittem, hogy a feleségem lesz. Két munkahelyem is volt, hogy pénzt tudjak félretenni a közös jövőért. Egyszer vi-táztunk. Elmaradt menstruációja, terhességi tesztet vásároltam. Nem volt hajlandó elvégezni a vizsgálatot. Rákiáltottam. Bár ne tettem volna: tüdőgyulladása volt, az erős antibiotikumok végett maradt el vérzése.

Mikor más városba költözött, önkéntelenül is keresni kezdtem. Más nőkben, italban, bulikban, könyvekben. Soká tartott, míg rájöttem, hiányát mi sem töltheti be.

Ő is hiányomat töltötte be. Telefonálásainkból rájöttem, más férfiakkal is találkozik. Húga elmondta, egy látogatása alkalmával a padlóra kucorodva találta. Kérdezte, mi a baj. A magány, vá-laszolta sírva. Későn ismertem fel: utána kellett volna mennem.

Sokáig gyászoltam. Féktelen ivászatok, nőzések, örült tettek. Egy átvitt éjszaka után a szemeteskuka mellett lehugyozott

családi képeket pillantottam meg. Sírva szedtem össze. Mikor barátjával hazajött, a kocsmában futottunk össze. Akkor a menyiségű bor volt bennem, hogy önkéntelenül is megöleltem. Barátjának dadogva mondtam, ha nem tetszik, jöjjön ki. Ki is jött, amilyen állapotban voltam, nem védekeztem. Tarkómon a seb hónapokig nem gyógyult be. Nem engedtem gyógyulását. Máskor a templom előtti kereszt előtt ébredtem a hóban. Aggnak, nyomoréknak éreztem magam.

Társfüggőség, mondta a zacskós lány. És pszichológushoz küldött. Magamtól soha nem mentem volna. Ott mesterien megtanultam elnyomni magamban az érzelmeket. A kövér kisfiút, akit többször is elverte, apám alkoholizmusát, a szeretethiányt, az együttérzést. Rengeteg magyarázat áll rendelkezésre, ha ilyet akarunk tenni. Ideig-óráig működnek. Szép lassan megfojtanak.

Nem társfüggőség. Testfüggőség. Az érintés, a szív dübörgése, a vérnyomás, a halál, az antidepresszánsok függősége ez. Félelem az elmúlástól, legszívesebben örökre beleragadni egy filozófiantes pillanatban. Amikor minden olyan egyszerű, mint egy kisgyerek enni kérése.

Az a legisztább életforma, amikor nem érezzük a magányt.

A VIZEK MÉLYE VOLT

MÁNYOKI ENDRE tárcája
Sziveri János emlékére

Hetek óta tart ez az állapot: nekiülök, és nem tudom elkezdni. Elkezdem, és nem tudom folytatni. Folytatom, és rontom el, törlöm ki, nyoma se maradjon az értelmetlen mondatoknak és ennek az egész érthetetlen helyzetnek. Sziveriről nem írni? Nem tudni írni? Nem tudni írni fontosat, de legalább pontosat? Én nem tudni írni?

Zavaromban ismét a versekhez térülök, már-már menekülés ez, oltalmatérés, gyerekes és nőies gyámoltalanság. És megismétlődik, újra meg újra: a vers megszólít, ismerősként üdvözlő, némelyik már – érzem – un is egy kissé, mi a francnak jövök ilyen gyakran, vagy ha jövök, hát miért nem maradok, mire föl egyáltalán ez az egész jövés-menés. És én is éppen így vagyok velük. Találkozunk, régi ismerősök, de mint akik már majdnem mindent elmondtak egymásnak.

Ez volna a zár nyitója? – hogy kibeszélgettük magunkat egy életre, és már a távolság sem tud közelebb hozni? Vagy csak jó így: annak csöndes tudatában élni, hogy nincs megfejtendő rejtély, hogy kész a leltár? De vajon kész-e? Nem csak a restséget hivatott eltakarni ez a fojtott izgalom, ez a kényszeres keresés s menekülés?

Válasz nem mutatkozik. Az sem segít, hogy előszedem a magnot, és – mint régen, mikor karácsonyra készültem, verseket mondtam kazettákra: ez lett az ajándék azoknak, akik közel álltak hozzám – most is verseket olvasok föl a szalagokra, estéken át. Szólnak a versek, általam, de nem hozzám. Hozzám, de nem rólam. Nem nekem.

a költő föloldódott a sötétnek hitt nemlétben? Nézem a kötet borítóját: már csak éppen hogy látni, eltűnőben, a homlokot, az arcot és a felkart – a többi az enyészete, már a szem gödre is... Ennyi?

Vagy az idő változott meg? S miféle idő? Az idő sűrűsége? állaga? Itt hirtelen – úgy tetszik – érzek valamit, vissza hát a versek élményéhez! Mintha töményebb volna minden ott, s valóban, mintha sűrűbb. Akár szobatudósnak az esőerdő mélyén, úgy kell venni a költészet levegőjét. Vagy mintha víz alatt haladnánk úgy, mintha nem a víz alatt haladnánk. Mintha nem vennénk tudomást róla, hogy tízszeres erőt kell kifejteni minden gesztushoz, mozdulathoz, minden szóhoz, de akár hanghoz is. Mintha nem volna szabad belátnunk a helyzetünket, és még egymásnak is csak cinkos jeleket küldenénk: tudjuk, hogy úgy teszünk, mintha...

De miért? Miért nem fuldoklunk őszintén? Mire föl ez a játszma – úgy élni, úgy beszélni, mintha csak egyszerűen járkálnánk, dühöngénénk, szeretkeznénk, innánk, zabálnánk, ürítenénk, szavalnánk, énekelnénk – élnénk? Kinek szól ez a komédia tragédiában elbeszélve? Kit akartunk kicselezni vele? Magát a sort? Ez a líra azért ennyire fojtó, és azért ennyire játshi, mert rávall a lét abszurdumára? Vagy sokkal primitívebb válasz kínálkozik? – nem a létezés, hanem a pusztaság itt-lét az abszurd... Itt-lét, hol? Közép-Európában, Magyarhonban, a szocializmus penészes kulisszái között, vagy éppenséggel a korabeli Vajdaság hamisított táj- s életképein? Akkor hát a múltó időhöz van hozzápányvázva a Sziveri-líra, s azért nem tudunk beszélgetni, mert azok a vizek már messze folynak?

Lapozgatom a könyvet*, és egyre gyakrabban akad meg a tekintetem a fotókon. Keresgélem rajtuk az időt. De azon kapom magam, hogy nem az időt látom, hanem magamat, ahogy nézek befelé. Mintha egy lyukon, lyukakon kukucskálnék s kémlelnék. Hogy mi is történik ott, azokkal, ez érdekelne igazán. Ágálnak, ülnek, figyelnek, fekszenek, temetnek. A mozdulatok merevek, de mint mindig, ha sokáig figyel az ember egy fényképet, lassan megmozdulnak. Lassan, súlyosan. És mintha hang is hallatszana, de az is lassú, kongóan mély, s nyúlik, akár a ragacs.

Egy vastag üvegfalú akváriumot képzelt a képzeletem, teli vízzel, s berendezve utcával, villamossal, szobákkal, irodákkal, asztalokkal, polcokkal, könyvekkel, sörös- és borospalackokkal, székekkel és ágyakkal, garbónyakú pulóverekkel és kitűrt, fehér inggallérokkal, sötét öltönyökkel, színes koszorúkkal és hallgatótag temetővel. Benn mindenütt emberek, jönnek-mennek, élnek és halnak, beszélnek és hallgatnak. A víz mélyén, de mintha nem tudnák, nem hinnék, vagy nem vennék tudomásul, hogy ott és úgy... Ember a vízben! – senki nem kiált semmiféle árbockosárból, hajótatról.

Holott valaki látja ezt. Valaki, aki tudja, hogy emberek vannak a víz alatt; ő rendezte be az akváriumot. És figyel. Élvezi a művet. Az ő művét! Várja, mikor nyomják oda eltorzult pófájukat az üveg falához, s dörömbölnék rajta két ököllel, némán. Mikor puffad föl a fejük, gúvad ki a szemük, hogy már nem bírják tovább, és pattogó aggyal rúgják föl behorpadt korpuszuk a víz tetejére, kötél után kapkodva. S ha ezt sem? – hát ott úsznak majd lilán, zölden és fehéren, hátukra fordulva vagy hason, széttárt lábakkal s kezekkel a pimpós víz hólyagos tetején.

Ott voltam én is, köztük. Ott születtek azok s ezek a versek mellettem, a közelemben. Talán ez volt az az idő, az a trópusi, vízmélyi idő, ami a Sziveri-líra fojtogató komédiájába belesűrűsödött. Az idő, ami nem történelmi, bár van kiterjedése, hanem a dac ideje. A mégis és a mégsem egyidejű ideje. Az örökös készenlét lélekállapota, melynek ama láthatatlan s mégis állandóan figyelő tekintet súlya alatt meg kellett volna törnie, össze kellett volna roppannia.

Az a tekintet nincs többé. Az akvárium hullott darabjaira, és a vize, hála, szétömlött s elszivárgott. Talán ezért nem tudok veled most beszélgetni, Sziveri János.

Talán örülnöm kéne ennek... (1999. november 1.)

Gang

LAIK ESZTER tárcája

Said negyedik napja kapott szállást náluk. Ez volt a búcsúnap, a hátizsákos „kanapébérletek” rendszerint sosem tartanak tovább. Kristóf és Timi tudták, hogy szerencsájük van a vendégeikkel, riasztó coachsurfing-kalandokról is lehet hallani, de náluk eddig mindenki jó fej volt, talán Said a legjobb. Első este, amikor megérkezett, kipakolta a hátizsákját, amiből egy csomó mindent otthagyt nekik a konyhaasztalon: cédrusteát, egy törökmézszerű édességet, kakaót, egy hímzett imakarkötőt, ami a koncertbelépőkre emlékeztetett, és egy kis-ujjni, festett kis kancsót, ami Aladdin csodalámpájának a kicsinyített mása volt. Said évek óta Amerikában élt, de szemlátomást őrizte a hazája hagyományait.

A lakásban a számára átadott kisebbik szobában nem sokat időzött, járta a várost, és nem is igényelt különösebb eligazítást. Második nap este arra ért haza, hogy a házigazdái főznek. Beköszönt a konyhába, mire marasztalni kezdték. Élvezettel szimatolta a rizses csirkét, és rögtön előadta a tabulé receptjét, ami nagyjából a rizses húsnak felel meg – csak se nem rizzsel, se nem hússal készül, állapították meg egyetértően. Másnap Timi megvette a boltban a kuszkuszt meg a zöldeket, naná, hogy megfőzik együtt, az ember nem ehett mindennap autentikusan elkészített libanoni tabulét pesti alapanyagokból. A búcsúvacsorára ájtott két barátjuk is, evés után megmutatták Saidnak a Youtube-on hazai névrokonát, aki híres slammer és zenész, amitől Said annyira belelkeseedett, hogy rögtön kipsztoolta a Facebook-ra: van egy igazi magyar névrokona, aki very famous. Kitalálták, hogy másnap még felviszik a Bazilika tetejére, ahonnan pazar a kilátás, és délelőtt nincs is sok turista.

Reggel együtt indultak el, Said a gangon várta be őket, míg Timi a lányok aprólékos faksznijával elkészült, Kristóf meg a telefonján beszélt valakivel. Ő addig nézte a csipkés korlátot, amely úgy futott körbe emeletenként a folyosón, mint valami óriás sárkánygyík tekerőző farka. A korlátok fölött átlátszó üvegpupola védte a függőfolyosókat, itt-ott be volt törve, a hosszúság kupolát díszes, kopott, világoskék vasoszlopok tartották. Ilyen ereszes gangot még nem látott máshol, pedig az elmúlt három napban sok bérházudvarba benézett, ez volt számára a legérdekesebb helyi színpont.

Ekkor lépett ki az ajtaján Vicsek úr, a szomszéd. Óvatlan manőver volt, amúgy sosem jön ki akkor, ha valaki épp elhalad a folyosón, amit egyrészt hallott (mindent hallott, az emberi fül számára befoghatatlan frekvenciákat is), másrészt látott is a gangra nyíló konyhaablakból. Gyűlölte a folyosói társalgásokat, ezekkel a „huligánokkal” különösen nem bocsátkozott volna ilyesmibe. Vicsek úr ajkán új életre kelt ez a kiveszőfélben lévő, ódivatú argó, amelynek a szigetországból terjedt el orosz, német, jiddis és megannyi használata (ami Vicsek urat vajmi kevésbé foglalkoztatta) – neki harminc alatt nagyjából mindenki huligán volt, de különösen a szomszédai, akiknél gyakran megfordultak különféle bozontos vendég-huligánok, nem beszélve az alkalomszerűen felbukkanó külföldiekről isten-tudja honnan, és még olykor-olykor át is hallatszott tőlük a zene. Semmi jót nem nézett ki a szomszéd párból, ráadásul a kerékpárjukat a rácshoz láncolva tartották, ami valami megmagyarázhatatlan okból külön bosszantotta – ma még két kerékpár, holnap meg majd idekötnék valami traktort, gondolta mindig (noha azt ő is belátta, hogy ennek a gondolatmenetnek nincs sok értelme).

Most azonban kilépve nem a kerékpárok, hanem Said volt az első, akit megpillantott, ahogy a korlátra támaszkodva nézegeti a lépcsőházat. Máskor gyorsan visszalépett volna az előszobába, és megvárta volna, míg tiszta lesz a levegő, de az idegen látványára szinte megbénult. Remegő kézzel babrált a zárral, szinte rátapadt az ajtóra, nekinyomta a homlokát, közben motyogott valamit, amitől úgy nézett ki, mintha a Siratófalnál imádkozna. Ki-kipillantgatott oldalt a fiúra, és a máskor amúgy alaptalan bosszankodásaival ellentétben most valami csontig ható, igazi félelem járta át. „Hát ez az, nyakunkra hoztátok ezeket is, jól

van. Már rég ki kellett volna pucolni innen titeket” – hadarta Vicsek úr csak úgy magának, de azért elég hangosan ahhoz, hogy Said hallja, vagy inkább lássa, hogy a szomszéd beszél valamit.

„Hi” – intett oda a fiú, ami amerikanizálódó kiejtésének köszönhetően inkább „héj”-nek hangzott, aztán lépett párat Vicsek úr felé, és mosolyogva tette hozzá: „I’m coachsurfing here”, és hüvelykujjával hátrabökött szállásadói lakása felé. Vicsek úrnak ebben a pillanatban sikerült ráfordítania a zárat, hátrálni kezdett, aztán sarkon fordult és szinte futólépésben trappolt a liftig. A földszintre érve ráfeküdt Vargáné csengőjére, aki a házmeszterlakást örökölte meg elhalálozott ura, a megboldogult házfelügyelő után, és bizonyos területeken megtartotta magának a „felügyeleti jogot”, ahogy ő nevezte a függöny mögül kukucskálást. Az egyetlen ember volt, akivel Vicsek úr szóba állt.

„Itt vannak, itt vannak!” – lihegte suttogva Vargánének, amikor az ajtót nyitott. „De kik, kik?” – ragadt át az izgatottság Vargánéra. „Az arabok. Nyakunkra hozták őket. Itt vannak a házban, mellettem – nyögte kifulladásra Vicsek úr, és felfelé bökött a harmadikra. – Megszólított az egyik és valami szőrfingről magyarázott.” „Fingről?” – kerekedett el Vargáné szeme. – Talán bűdös nekik nálunk. Ebben a házban sosem volt bűdös! Csak ha behozták! – ment át Vargáné fenyegető crescendóba, és a harmadik emelet felé hadonászott. Aztán visszafordult Vicsekhez. – Én most káposztát főzök, de ki is szellőztetek. – Azzal határozottan becsapta az ajtót, rátolta belülről a reteszt, és magára hagyta Vicsek urat a fagyos félelemben.

Hihetetlenségek

BÁRDOS JÓZSEF rovata

MINT A SZÉP HÍVES PATAKRA... (Szencki Molnár Albert és Johannes Kepler)

(Ez a találkozás – ha így esett – akkor 1604 októberének végén történt, s a beszélgetés leginkább német nyelven folyt – ahol magyarul, azt külön jeleztük. – A kései utódok kedvéért természetesen magyarul közöljük.)

- Szép jó estéket, tudós Molinarius Uram!
- Önnek is, Kepler János, udvari csillagász és matematikus uram!
- Ha már így belekezdünk, hadd mutassam be kiváló orvos-tudor barátomat, aki nem melleleg az ön honfitársa, szintén magyar: Jeszenszky János úr, ő császári fensége udvari orvosa.
- Örülök, hogy személyesen is megismerhetem, Szencki Molnár uram – szólalt meg előzékenyen a nevezett magyar doktor, aki egyébként nemcsak a császár orvosa volt, de minden rászorulóé is. Akkoriban éppen a gyengélkedő Keplert és annak fel-ségét kúrálta nagy türelemmel. – Wittenbergi barátaimtól már sok jót hallottam önről – tette hozzá.
- Nekem, bújdosó embernek megtiszteltetés, hogy ilyen mesz-sze földön híres tudósok vendége lehetek – felelt szerénykedve a frissen megjelent szótáráról elhíresült Szencki Molnár Albert.
- Uraim, talán hagyjuk az udvariaskodást – tessékelté beljebb vendégeit Johannes Kepler. –Feleségem jó vacsorával vár ben-nünket. Ne hagyjuk soká várakozni.

Barbara Mühleek, vagy ahogy Madách Imre *Az ember tra-gédiájában* emlegeti: Müller Borbála híres volt kiváló konyhá-járól. Úgyhogy biztosak lehetünk benne, ezen az estén is kitett magáért.

A két vendég úr felváltva magasztalta a fogások küllemét, bőségét, különleges ízeit, amire a gyönyörű háziasszony szokásos női elhárítással válaszolt, mondván, ha nem betegeskedne az utóbbi hetekben, bizony jobbam körmére nézhetett volna a szakácsnénak, s bizony többre is tellett volna tőle.

Nem kizárt, hogy Madách Imre ügyvéd barátjától, Jeszenszky Danótól értesült Kepler és Müller Borbála házassági problémáiról. Ez annak ellenére lehetséges, hogy Jeszenszky János a nagyjeszeni, míg Jeszenszky Danó a kisjeszeni Jeszenszky családból származott, ám a család két ága között folyamatos volt a kapcsolat, sőt többször előfordult házasság is.

Kepler feleségének hűsége-hűtlensége körül pedig valóban elég sok pletyka járta Rudolf udvarában. Ami persze érthető, ha belegondolunk, hogy már azt nehezen emésztették meg, hogy egy gazdag német malomtulajdonos tényleg feltűnő szépségű, fiatal leánya hozzámént egy gyenge szemű, sőtlan matematikushoz, aki, mint egy róla szóló rosszmájú anekdota mesélte, a nászéjszakájukon is kiugrott az ágyból, mert okuláré nélkül nem találta a feleségét.

– Nagy hírem van, uraim! – kezdte a férfibeszélgetést Kepler, amikor vacsora végeztével átvonultak dolgozószobájába egy kis füstölésre. – Délben jött a futár a hírrel, hogy Bocskai a hajdúival tönkreverte a nagyszájú Belgiojoso seregét, s övé most már a fél ország.

– Vajh meghozza-e a várt szabadságot a kálvinistáknak is? – kérdezte csak úgy, a mennyezetet fürkészsze, mintegy saját magától Jeszenszky doktor.

– Bocskai erdélyi fejedelem. Erdélyben pedig 1571 óta valásszabadság van. Egyformán igazhitűnek számít a katolikus, a lutheránus, a kálvinista, sőt az unitárius is. De hát ugyanazokat a szent könyveket olvassuk, ugyanabban az egy teremő Istenben hiszünk, valamennyien – szólalt meg Szenczi Molnár, akinek pedig épp elég rossz tapasztalata volt még a protestáns hívők egymás iránti vallási türelmetlenségéről is. Az evangélikus Strassburgból egyenesen elüldözték a lutheránusok, szinte menekülnie kellett nyíltan vallott kálvinista hite miatt.

– Na igen, Istenünk közös, az ő örök és változhatatlan teremtésének köszönhetünk mindent – emelkedett lélekben egyre

magasabbra a doktor. – Ha valaki, akkor ezt Kepler uram tudhatja a legjobban, ki az égi *mysterium* csodálója és kutatója, hogy előző könyvére utaljak.

– Hogy a teremtés tökéletes, azt az égi harmóniák vizsgálata csakugyan megerősíti. De hogy örök és változhatatlan volna, azt erősen kétlem, különösen, mióta annak az új csillagnak a feltűnését sikerült megfigyelnem. Ha megengedi, Molinarius uram, adnék is egy példányt erről írt, nemrég megjelent könyvemből. Címe *De Stella nova in pede Serpentarii*.

– Jaj, de kellemetlen, a *Dictionarium Latinoungaricum*ból egyetlen példányom sem maradt a holmijaim között. Császár öfelségének hoztam egy példányt, és persze kíséretének tagjai mind kunyeráltak, adjak nekik is, s nem mondhattam nemet ilyen nagy uraságoknak. De megígérem, ha hazatérek, már csak köszönetképpen is a szíves látásért, feltétlen küldök egy példányt belőle Kepler uramnak. Ad-digra talán ezt a szép ajándékkönyvet is el tudom olvasni.

– Haza készül, Molnár uram? Magyarországba? – kérdezte a doktor.

– Oda most nem lesz tanácsos a háború miatt – szólalt meg újra az udvari csillagász. S Kepler bizonyosan jól látta a helyzetet. Érezte ezt Szenczi Molnár is, úgyhogy így válaszolt:

– Németország felé veszem megint az utam. Ott meg is becsülnék, el is fogadnak, hívtak már egyetemre is tanárnak. De meg, ha kell, egy nyomdában munkát is találok. Most egy grammatikáskán dolgozom. S van egy nagy álmom, amihez szintén béke és nyugalom kellene: egy *Psalterium ungaricum* a kálvinista hitet vallók számára.

– Nagy és szép feladat – mondta Jeszenszky.

– Bocsánat, hogy udvariatlanul magyarságunkkal tüntetünk – fordult vendéglátójához Molnár –, de tudják, gyönyörű, ahogy ama nemrég vitézül holt Gyarmati Balassi Bálint megszólaltatta magyarul a 42. zsoltárt (bevallom, ez a zsoltár a gyengém, mint-ha csak a lelkemből szólna):

*Mint az szomjú szarvas, kit vadász rettentett,
Hegyeken-völgyeken széjjel mind kergetett,
Rí, leh s alig vehet szegény lélegzetet,
Keres kútfejeket,
Úgy keres, Úristen, lelkem most tégedet,
Szerte mind kiáltván az te szent nevedet,
Szabadulására, hogy öntsд kegyelmedet,
Mint forrásfejedet.*

– Ezt nem is ismertem – mondta Jeszenszky.

– Kéziratos formában terjednek Balassi versei, kézről kézre adják, másolják a lapokat. Én is úgy kaptam egy peregrinus diáktól nemrég. Csakhogy a kálvinista istentiszteletnél bevezetett új, francia dallamra ez a szöveg nem énekelhető – tette hozzá Molnár.

– Kár, mert tényleg szép – mondta szomorúan a doktor.

– Az az igazság, hogy én az új dallamot, ritmust ismerve próbálnám. Valahogy így:

*Mint a szép híves patakra a szarvas kívánczik,
Lelkem úgy óhajt Uramra, és hozzá fohászkodik,
Tehozzád én Istenem, szomjúhozik én lelkem,
Vajjon színed eleiben mikor jutok élő Isten ?*

– Ez gyönyörű! Higgye el, Kepler uram, gyönyörű! – lelken-dezett a doktor.

– Sok-sok munka van még addig, amíg a Psalterium összeáll.

– szerénykedett Szenczi Molnár.

– Hát jó munkát, békét hozzá! – mondta az udvari csillagász. És előre is köszönöm, hogy küld a szótárából. Ha pedig tényleg elolvassa könyvem, látja majd, az égi világ nagyon is változandó. De meg hát Jézusnak, a megváltómnak születését is, ha hihetünk az írásnak, egy ilyen felfénylő új csillag jelezte.

– Vajon a vallásszabadság egyszer kiterjed-e a zsidókra is? Akik épp csak ebben térnek el tőlünk. Hogy ők még várják a Messiás első eljövételét – térítette új útra a gondolatot Jeszenszky.

– Arra céloz, doktor uram, hogy mi keresztyének is arra várunk, csak mi a második eljövételére? – csapott le rá Szenczi Molnár.

– Az örökkévaló, ahogy ők nevezik az egy Istent, hozzájuk olyan könyvekből beszél, melyeket mi is szent iratként forgatunk – mondta mintegy mentegetőzve eretnek gondolatáért Jeszenszky.

– Tudnia kell, Molinarius uram, a zsidókat illetően Jeszenszky doktor nagyon szabados elveket vall – kelt barátja védelmére Kepler is. – Nemrég egész Prágát magára haragította, amikor semmibe vette azt a régóta fennálló világos és egyértelmű tiltást, hogy keresztyén orvos nem gyógyíthat zsidót. Képzelve csak el: megmútította, és így meggyógyította Judah Löw ben Bezalet, a híres prágai csodarabbi lányát, Miriamot. Még szerencse, hogy

császáruk tekintélye megvédte barátunkat a véres szájú uszítóktól és követőiktől.

– Mi, emberek mind Isten teremtményei vagyunk, ebben talán csak egyet érthetünk, vagy nem? És én esküt tettem arra, hogy minden embert meggyógyítok legjobb tudásom szerint – zárta le a témát a doktor.

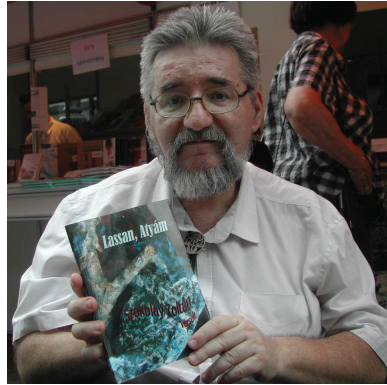
– Bár mindenki így gondolkozna. Mennyivel békésebb, mennyivel jobb lenne a világ, ha mindenki azzal volna elfoglalva, hogy megtegye a maga dolgát, a maga helyén, a lehető legtökéletesebben – szólalt meg újra az udvari csillagász és matematikus.

– Ámen – mondta rá Szenczi Molnár, aztán felállva búcsúzkodni kezdett, de az ajtóból visszafordulva még egyszer megszólalt magyarul: – A vallási türelem jegyében akkor hadd idézzek én, a kálvinista még egy nevezetes magyar lutheránus prédikátort:

*Síralmas énnéköm tetűled megválnom
Áldott Magyarország tőled eltávoznom,
Valljon s mikor leszön jó Budában lakásom?!*

1986-ban önkéntesen kivonult az irodalomból, majd szándéka ellenére sem sikerült visszakerülnie a „belső körbe”. Zsarolással beszervezték, ügynökként kollégáiról kellett jelentenie. 1990 és 1992 között országgyűlési képviselő volt, 2012-ben, több mint húsz év hallgatás után jelent meg verseskötete.

SZOKOLAY ZOLTÁNnal beszélgettünk.

„Rajtam a bélyeg: ügynök, téglá, besúgó, hazaáruló”

Saját költői tevékenységedről nyilatkozva mindig hangsúlyozod, hogy „kirekesztettek az irodalomból”. Legutóbb egy nyilvános vitában írtad, hogy „Csordás Gábor MSZMP-tag, főszerkesztő-helyettes már 1981-ben kitiltotta a Jelenkorból a megjelenés előtt álló, korrektúrázott” versedet. Hogyan történt ez?

Nem bánom, kezdjük ezzel a csak számomra fájdalmas, egyébként csekély jelentőségű történettel. Akkoriban – a múlt század 70-es, 80-as éveiben – mások voltak a publikálás írott és íratlan szabályai. Két A/4-es papírlap közé indigót tett az ember, befűzte az írógépbbe, majd bepötyögte a szöveget. A másodpéldány maradt otthon, az elsőt borítékba tette, és elküldte a kiválasztott szerkesztőségnek. Számos irodalmi lap volt akkoriban, sok tekintetben jobbak, mint a mostaniak. A szerkesztők hümmögtek pár hétig, azután rövid választ írtak. Itt jön az íratlan szabály: ha közlésre elfogadtak egy művet, akkor azt már nem küldhettük el másik lapnak, türelmesen meg kellett várnunk, amíg megjelenik.

Jómagam 1980-ra, 24 éves koromra addig jutottam, hogy a Jelenkor kivételével minden számottevő folyóiratban közöltek már a verseimet. Egy nap összetalálkoztam diákkori szerelmemmel, akivel akkorra más-más irányba kanyarodott az

életünk, de a kapcsolatunk emléke mindkettőnk számára nagy nosztalgia maradt, és bennem (minek tagadnám ennyi év után) az újrakezdés reménye is ott dobogott.

Volt egy szürreális versem, Későn címmel. Az volt a kedvence. Talán a hangulata miatt, talán mert közös időnkben írtam, talán mert fölsejlik benne Dosztojevszkij, akinek a regényeit együtt olvastuk oroszul ezzel a lánnyal. Nemcsak ő, hanem később egyszer Csoóri Sándor is azt mondta, hogy ezt a versemet kedveli. Nos, a volt kedvesem megkérdezte, miközben a keze a kezemhez ért az asztalon, hogy mikor jelenik már meg a Későn. És én akkor megígértem neki, hogy az ő szeretett folyóiratában, a Jelenkorban fog megjelenni.

Be is küldtem. Csordás Gábor válaszolt, hogy elfogadták. Megjött a korrektúra, aláírtam és visszaküldtem, annak rendje-módja szerint. Siettem elújságotolni a jó hírt annak is, akinek megígértem. Azután telni kezdett az idő. Hónapok, évek. Nem tréfálok, évek múltak el. A vers nem jelent meg. Nem adhattam le máshová. Levélben érdeklődtem Csordás Gábornál, aki a türelmemet kérte. Hazugságban maradtam a volt kedvesem előtt, de a szüleim előtt is, akik szintén várták ezt a publikációt.

Pécsre utaztam bánatommal, Szederkényi Ervin főszerkesztőt kérdeztem meg. Azt válaszolta, hogy a vers már régen megjelenhetett volna, de Csordás Gábor kifogásol benne egy mondatot. Előkerestük. „Jézus születésnapján levelet írsz egy pohár víznek, azt írod: megszámlálják egymást a fésű fogai.” Alá volt húzva, s egy kérdőjel odabiggyesztve mellé a margóra. Nem értettem, mi a baj ezzel, nem is tudtam megváltoztatni. Az egész vers ösztönös volt, hirtelen kiáradó. Később mások különféle balga magyarázatokat fűztek hozzá, hogy talán a holokausztra céloztam a fésűvel és más efféle sületlenségeket. Mindenesetre a Jelenkorban való publikálásról letettem.

Csordás Gáboron egyszer próbáltam „bosszút állni”, ezt máig szégyellem. Megpróbáltam másmilyennek feltüntetni, mint amilyen valójában. Ellenzékinek, a szó akkori értelmében. Szerettem volna, ha nem ő irányítja a Jelenkort, ha kizárják a pártból, ahová éppen belépett, valami ilyesmire gondoltam. S hogy a magyar irodalom javára szolgálna, ha kéziratok sorsáról nem ő döntene dölyfösen.

A sors azonban kegyetlen, a legcsekélyebb bosszúvágyat is sokszorosan megtorolja azon, akiben keletkezett. Néhány éve a hajdani kedvesemet, a családjá kérésére, Csordás Gábor búcsúztatta. Ott kellett állnom a Farkasréti temetőben, és végighallgatni gyászbeszédét arról a lányról, akinek megígértem, hogy megjelenik a versem a Jelenkorban.

Nemcsak egy versed kudarcáról beszéltél, hanem sokkal általánosabb száműzetésről. Melyek voltak a kirekesztés további állomásai?

Az már nemcsak kirekesztés volt. Inkább kimaradás. Magam is tehettem róla, de amikor a hallgatás mellett döntöttem, nem gondoltam, hogy soha többé nem tudok majd visszajutni.

Szinte gyermekként léptem a pályára, 14 éves korom óta jelentek meg a verseim. Kétszer is első díjat nyertem a diákirók sárvári találkozóján, komolyan készültem erre a hivatásra. 1975-ben a Kortárs közölt, 1976-ban az Élet és Irodalomban mutatott be Tornai József. Ettől fogva – a Jelenkor kivételével – minden folyóirat szívesen fogadott szerzőjévé. Gyakran szemlézett a Látóhatár, amely mindig az előző hónap publikációiból válogatta, amit legjobbnak ítelt. Csak 1986 novemberétől, az emlékezetes írószövetségi közgyűlés után jutottam nehezebben nyilvánossághoz – mint mindannyian, akik tiltakoztunk a Tiszatáj betiltása ellen.

S ehhez nekem sajnos adódott még valami. 1986-ban már egy élve fogó csapdában vergődtem, amelyből – egy idős költő tanácsára – úgy próbáltam szabadulni, hogy megszakítottam a kapcsolatot az irodalommal, főleg annak intézményrendszerével, onnan ne remélhessem tőlem információt senki. A közösségeket, a személyes találkozásokat tehát kerülni kezdtem. Vidéken éltem, messze a fővárostól. Egyedül neveltem a pici lányomat. Ez jó alkalom volt a bezárkózásra. A jó tanács bevált, a csapdából sikerült kiszabadulnom.

Az írást nem hagytam abba, csak a közösségi életet, a nyilvános szereplést, majd később a publikálást. Sok évvel később rémülten tapasztaltam, hogy nincs visszaút. Nehéz úgy alkotni, hogy mindenféle visszajelzés elmarad.

A '90-es évek végétől ott ég rajtam a bélyeg: ügynök, téglá, bésűgő, hazaáruló. Kezdetben azok mondták a leghangosabban, akik maguk is érintettek voltak. Több szerkesztő emiatt utasította el az írásaim közlését, őrzöm a leveleiket. Tévedés azonban, ha valaki úgy állítja fel a kronológiát, hogy Szokolay Zoltán ügynök volt, ezért a bátor szerkesztők megtisztították tőle az irodalmat. Előbb maradtam ki, semhogy ez az ok létezhetett volna.

Van egy harmadik ok is. A magyar irodalom intézményrendszere és ezen belüli értékrendje az utóbbi 30 évben megváltozott. Ahogy én írok, az háttérbe szorult.

Szerinted kik azok a költők, akik ma a kortárs magyar irodalom „belső körét” alkotják?

Nagyon egyszerű. Akiknek körkérdéseket tesznek fel, azok a **körhöz** tartoznak. A belső körhöz. Tudsz mutatni csak egy kör-

kérdést is az utóbbi 35 évből, amelyet nekem is feltettek?

Akik költészeti fesztiválok szereplői, azok mind költők. Így is szólítják egymást: költőnek, szépírónak. Felolvassák egymásnak szépen a költeményeiket. Százezer költő a változásért – hirdetik, és én rögtön tudom, hogy az első százezerbe sem fértem bele. Ha jelentkezem, elutasítanak. Versmaratont futnak együtt, holott tudhatnák, hogy a hosszútávfutók mind magányosak. Szódával vagy szóda nélkül egyaránt.

Azok manapság a **költők**, akik szerepelnek a Szép Versek antológiában és/vagy – a magyar irodalom tudathasadása idején – Az év versei című ellenválogatásban. Hiszen a Szép Versek azzal a deklarált céllal jött létre, hogy kiválasztja az előző év legszebb verseit a magyar nyelven írottak közül. Ötven költőtől, hetven-től, száztól minden évben. Gondolod, kedves Boldog Zoltán, hogy az 1975 óta eltelt négy évtized során egyetlen olyan versem sem volt, amely megütötte volna ezt a szintet?

A világháló elterjedésével a lírai csatamező is a papírról a képernyőre tevődött át. Azt gondolhatnánk: széles az internet, elférünk rajta mindannyian. A kanonizált irodalom azonban nem itt van, az egyre szaporodó verses oldalakra az imént említett költők csak legyintenek, jó esetben amatőröknek, gyakrabban dilettánsoknak nevezik a koncentrikus köreiken kívüli szerzőket.

Mi az ars poeticád?

„Hiszek a költészet ember- és társadalomformáló erejében” – vallotta tizenévesen Bari Károly. Négy évtizede még verseskötet borítójára lehetett írni ezt a mondatot. Az akkori pályakezdők többsége, így magam is, egyetértettünk vele. A fölöttünk járó nemzedékek szintén. Ezért írtunk, így szerettük kifejezni világlátásunkat, értékrendünket.

Hogy akkoriban csak jelképek, utalások mondhatták el, amit szerettünk volna? Istenem, hát ma vajon szabadabb-e a közbeszéd? „Lobogó fáklyáját minden házra föltűzte már Néró” – ez a sorom vajon mit akart mondani?

Ma már a költészet a szellemi élet perifériájára szorult, művelőinek egy része megélhetési forrásnak és szórakozásnak tekinti, mások számára amatőr hobbi. Sikerült megsemmisíteni az ember- és társadalomformáló erejét.

Ars poeticám a **csakazértis** maradt. A hajdani varázserő borzongató boldogsága, ha csupán legbelül, ha mindössze az alkotás pillanatára is. Az eltitkolt (mert eltitkolandó) hit, hogy talán a versek által – közvetve, hosszú távon – mégis változnak valamelyest az emberek. Legalább annyira, hogy néha megállnak, csendben elgondolkodnak a világon és önmagukon. Hogy a személyes példám, a belső út, amit

megtettem versírás közben, segít nekik megtalálni a szeretetet. Bocsnatot kérek, ha manapság nem ez a trendi.

Milyen megfontolásból jelent meg több mint két évtizedes hallgatás után, 2010-ben a Betiltható bonctechika, majd 2012-ben Lassan, Atyám című versesköteted? Szeretnél volna bekerülni a „belső körbe”?

Nem bekerülni, hanem visszakerülni szerettem volna, mert azt hittem magamról balgán, hogy valaha ott voltam a költők között. Azt hittem, érnek annyit a verseim, mint a 99. magyar költőé, esetleg – ad absurdum – a 98.-é. Ez a két kötet azonban minimális szakmai figyelmet kapott. Érdemben csak Hétvári Andrea írt a Lassan, Atyám-ról az Irodalmi Jelenben.

A *Bonctechika* története egyébként romantikus. Egy tehetséges pályatársnőm, Vesztergom Andrea vett rá, miközben az ő verseinek megjelenését istápoltam, hogy magamnak is állítsak össze egy válogatott kötetet. S elkezdte gyűjteni az előfizetőket, kétszázig meg se állt. Mindez mégsem bizonyult elégnak a nyomdaköltségekhez, szükség volt Gémesi György gödöllői és Harazin István ecseri polgármester támogatására is.

Akkor lepődtem meg igazán, amikor a könyvbemutatók némelyikén – így például Egerben – zsúfolt teremben erős taps fogadott. A szakma azonban tudomást se vett a könyvről.

A *Lassan, Atyám* szerkesztése és kiadása már szigorú, tudatos elhatározás volt a részemről. 2012 januárjában úgy éreztem, le kell zárnom az életemet. Nem szuicid készítés volt, csak az összegzés igénye. Lássuk, mire jutottam. Lássuk, merre miért nincs tovább, ha már semerre, soha többé. Gondoltam, ez a kötet megjelenik, aztán majd kivárom, mi lesz.

Semmi sem lett. Hacsak az nem, tanulságként, hogy a tumor, amit két és fél évvel később kioperáltak belőlem, a laboreredmények bizonyága szerint 2012 januárjában mutatkozott meg először. Ennyit a betegségek és a lélek összefüggéseiről.

Kiktől tanultál a legtöbbet? Kiket tekintesz mestereidnek?

Hosszú a névsor, hiszen már a kisgyermekkorom is több ezer könyvvel volt körülvéve. Szüleim könyvtárában bármelyik kötetet leemelhettem a polcról. Esténként pedig az édesanyámmal közösen olvastunk verseket. Attól fogva, hogy tudatosan kezdtém készülni erre a hivatásra, úgy döntöttem, minden költeményt el kell olvasnom, amihez csak hozzájutok. Minden formát el kell sajátítanom annyira, hogy használni tudjam.

Gimnazista voltam még, amikor Lászlóffy Aladárt és Szilágyi Domokost fölkerestem Kolozsvárott, az ő életművük máig a legfontosabb példa számomra. Weöres Sándor, Pilinszky János, Tornai József, Lator László, Fáy Ferenc, Buda Ferenc is a legkedvesebb költőim közé tartozik, de – mondom – a névsor hosszú. Saját korosztályomból Filip Tamást és Zalán Tibort említeném elsőnek.

A korábban említett vitában felmerült állambiztonsági múltad is, amelynek keretében jelentéseket írtál többek között Baka Istvánról. Az ügynöki tevékenység megítélésénél számomra mindig az a perdöntő, mennyire elhivatott, szorgalmas a beszervezett személy. Hogyan történt a beszervezésed, és milyen szorgalommal írtad a jelentéseket?

1982-ben Szekszárdra költöztem, a helyi főiskolán tanítottam. Ott hálózta be, de ekkor már több éve az állambiztonság látókörében voltam. „Cili”, „Szakács Albert” és más hálózati személyek a tőlük telhető részletességgel bemutattak jelentéseikben. Egyiküknek, szomszéd albérlőként még arra is volt gondja, hogy akkori kedvesem orgasmusainak gyakoriságát és hanghatásait beleszójé fogalmazványába. Így legalább megtudtuk mindketten, ha évtizedekkel később is, hogy hallotta a falakon át.

Szekszárdon eleinte – több mint egy éven át – úgy adtam információkat, hogy nem tudtam róla. Balgán elfogadtam egy hosszú bajszú történész barátságát. Minden héten felkeresett, és elbeszélgetett velem arról, hogy mi újság irodalmi körökben. Később arra vett rá, hogy írjak tudósításokat a Szabad Európa Rádiónak és nyugati magyar nyelvű újságoknak. Megtettem, és ő pénzt adott érte, hol 50, hol 70 nyugatnémet márkát, sötétszürke borítékban. Egy kemény márká akkoriban 30 forint volt, tehát ez igen tisztességes honorárium. Ma már tudom, hogy nem a barátom, hanem az állambiztonság embere volt ez a fickó, eleinte mint hálózati személy, később ő lett az AT-45-ös szigorúan titkos tiszt. Rajta kívül engem Szekszárdon „Szentgyörgyi”, „Soproni”, „Szőlősi”, „Péter” és „Danica” fedőnevű hálózati személyek figyelték még, valamint a szerv ellenőrizte küldeményeimet és telefonhívásaimat.

A Babits Mihály szavalóverseny országos döntőjében nyertem egy jutalomutazást Görögországba. 1984. május 19-én indult a busz, de én csak április végén kaptam észbe, hogy lejárt az útlevélem. A leendő AT-45-ös (hadd nevezzem így) sietett segíteni. Van egy barátja a rendőrségen – mondta, hívjam fel nyugodtan. Így kerültem kapcsolatba Hajnal Józseffel. 1984. május 2-án felhívtam, szükséges volt, 14-én 14 órakor meg is kaptam az útlevéletem. Ekkor történt a beszervezésem. Eleinte semmi veszélyt vagy aggályosat nem láttam ebben, a leendő

AT-45-ös elmondta, hogy az állambiztonsági szervezeten belül is vannak, akik a népben-nemzetben gondolkodó írókat támogatják, szemben az országos vezetéssel, amelyet Aczél György irányít.

Kiszabadulok én ebből, amilyen gyorsan csak tudok – véltém akkor.

1984. július 27-én megszületett a kislányom, Eszter. Előtte, már júniusban azt kezdte mondogatni a feleségem és a leendő AT-45-ös, hogy ez a gyermek nem tőlem származik. Más az apja, nem én. Beadtuk a válópert, és az első tárgyaláson kértem, hogy Esztert nálam helyezze el a bíróság. Nagy küzdelem kezdődött, amelyben az egyetlen tanú, aki ellenem szólt, éppen a leendő AT-45-ös volt. Azt mondta: Szokolay Zoltán a város közismert alkoholistája, nem alkalmas a gyermeknevelésre. Ezt igyekeztek bizonyítani is.

Az állambiztonsági tisztek havonta egyszer autóval (egy AJ-s vagy AK-s rendszámú Ladával) vártak a főiskola előtt, elvittek valahová ebédelni, aminek rendszerint sűrű poharazgatás lett a vége. Ketten voltak: Hajnal József és Gál István, aki akkor Havasi Zoltánként mutatkozott be. Később néhányszor csatlakozott hozzájuk egy harmadik ember is: Kazai Zoltán Budapestről.

Soha nem Szekszárdon ültünk be vendéglőbe, hanem mindig egy másik településen.

Egyszer Baján, a szigeten nagyon berúgattak, pedig akkoriban jól bírtam a piát. Rosszul lettem, elvesztettem az eszméletem. Meztelen ébredtem fel egy üdülőben, a csuklóm egy csőhöz volt bilincselve. Gál István bejött, kiszabadított, elnézést kért a többiek nevében. „Ezek hülyék” – legyintett, és hazavitt Szekszárdra.

Pár hét múlva aztán hozta Hajnal a rólam készült fényképeket. – Ha ez a bíróság elé kerül, nem fogod megkapni a gyermekedet – mondta. – Akkor meghalok – válaszoltam, és komolyan is gondoltam. – Ezt vegyüek ultimátumnak? – Vegyüek. A mozi előtt zajlott le ez a párbeszéd.

Még egy esetről be kell számolnom. Észrevettem, hogy hangfelvétel készül a beszélgetéseinkről. Az autóban is, a vendéglőben is, a „találkozási lakásban” is volt egy készülék, amit bekapcsoltak az első percben. Gondoltam, én is felveszem. Kölcsönkértem egy kismagnót az egyik budapesti ismerősömtől. Csak arról feledkeztem meg, balga humán értelmiségi, hogy amikor a mikrokazetta a végére ér, akkor kedvesen kattant egyet. Éppen Dunaföldváron voltunk, a város határában autóztunk, amikor kattant a zsebemben a kazetta. Azonnal tudták. Kirángattak a kocsiból, elvették a magnót, és agyba-főbe vertek. Hajnal és Kazai volt. Gál István ki sem szállt, rendszerint ő vezetett, és ilyenkor nem is ivott. – Rohadt, mocskos áru! – ordították ezek. Soha nem fogom elfelejteni, hogy amikor már a földön feküdtem, Kazai hátralépett, hogy nagyobb lendülettel rúghasson meg. Baloldalt össze is törte a fogaimat. Otthagytak az árok szélén, egy sofőr talált meg és vitt haza.

Mi történt ezután? Szorgalmas ügynök voltál?

A jelentéseket nem mindig kellett leírnom. Utólag úgy gondolom, elsősorban a hangfelvételekből dolgoztak. Elképesztett, hogy mindent tudnak. Életem sok évvel korábbi epizódjait éppen úgy, mint azt, hogy előző este hol borozgatott tanítványaival Egerben az édesapám.

Hogy szorgalmas voltam-e? Igen, igyekeztem megfelelni. Az említett két eset után egyre inkább, és ameddig a kislányom sorsa nem dőlt el, addig mindenképpen. Közben persze végig kerestem a módját annak, hogy valakivel megosszam a gondjaimat, de tudtam, hogy ha olyan embert fogadok a bizalmamba, aki szintén a kötelékükben áll, akkor végem. Csengey Dénesnek végül elmondtam. Olyan helyen, ahol senki sem hallhatta. Abban maradtunk, hogy ameddig nem tudok szabadulni, mindig beszéljük meg, hogy miről informálok őket. Minden csatorna kétirányú, s ha már ez adott, próbáljunk meg élni vele. Ettől fogva minden hónapban találkoztunk és egyeztettünk.

Baka Istvánt kérdezted. Róla is, mint mindazokról, akiket szerettem, úgy próbáltam beszélni, hogy ne ártsak neki. Megbeszélni vele nem mertem, sőt, a társaságát is kerülni kezdtem, mert az említett AT-45-ösnek is a barátja volt. Akkoriban hónapokon át kerestük Szekszárdon és Pakson, hogy ki lehet még az állambiztonság embere, mert valahogyan kitudódott, hogy van még valaki. Nem egyszerű játék ez az álarcosdi. Ma már tudom, kikre kellett volna gyanakodnom. Baka Pistára semmiképpen, ő áldott jó ember volt és kitűnő költő.

1987-ben jogerősen nálam helyezték el a kislányomat, elköltöztünk az ország másik szegletébe. Ott már békén hagytak, bár néhány levelet még kaptam a postaládámba 1988-ban is, Havasi Zoltán aláírással.

A rendszerváltozás után Csurka István (akinek időközben szintén elmeséltem a történetemet) figyelmeztetett: vagy töröljem el a múltam nyomait, vagy igazoljak át a jogutód szervezetéhez. Nem fogadtam meg a tanácsát. Láttam és látom is a kárát, de mindez azt bizonyította számomra, hogy ugyanaz folytatódik modernebb eszközökkel, mint amitől menekülni igyekeztem.

Hogyan rendezted el magadban ezt az időszakot?

Ha újraélhetném az életemet, akkor se döntenék másképp. Eltelt 3 évtized. Fölneveltem, 30 éves a lányom, Eszter, akivel szeretjük egymást, ő a legerősebb lelki támaszom ma is. Az édesanyja Angliában él, négy apától van egy-egy lánya. Egy biznisz-szekta elkötelezettje, annak eszméit hirdeti, miként a két kisebbik gyermeke is. Ha Szokolay Esztert is magával vihetne volna Londonba, akkor szinte soha nem láthatnám a lányom.

Más kérdés, hogy a mai eszemmel és titkosszolgálati ismereteimmel sokkal óvatosabb és furfangosabb lennék. Huszonéves voltam. Azt hittem, kettős játékot játszhatok, amelyben akár túl is járhatok az eszükön. Egyedül, egy profi szervezet ellen.

Megint más kérdés, hogy ráment az életem. Nem maradtam azon a pályán, amelyen szerettem volna, nem lettem költő, s amikor vissza akartam térni, falakba ütköztem, szidalmak zuhogtak rám. Akad, aki az egész rendszerváltozás félresikerültségét az én nyakamba varrná.

A jogutód nemzetbiztonsági szervezetek figyelmét sem tudtam elkerülni, számon tartották magánéletemet, finoman jelezték, hogy rajtam a szemük. Fontos dokumentumok tűntek el az íróasztalom fiókjából, megmagyarázhatatlanul és örökre. Utánam nyúltak munkahelyekre, civilszervezetekbe. Ha már megtagadtam a további együttműködést, legalább lejártnak.

Ez a diszkrét felügyelet csak az ezredforduló után csillapodott. Nem múlt el, inkább úgy mondanám: elslamposodott. Talán belátták, hogy bármilyen emléket, adatot őrzök a fejemben, valójában már nem jelentek veszélyt Magyarország általuk értelmezett biztonságára.

Azokat az éveket (harmincat, több mint a felét az életemnek), amiket elvettek tőlem, nem lehet pótolni, soha nem lehet visszaadni. Igyekeztem, hogy ez a rémtörténet minél kevésbé befolyásolja a sorsomat, de teljesen megszabadulni tőle soha nem tudtam, és már nem is fogok. A rendszer zárt, a rendszerbe nem lehet beavatkozni. Az interneten, ha valaki rákeres a nevemre, azonnal talál egy sor cikket, és annak függvényében, hogy melyiket olvassa, némán elfordul tőlem, vagy szidalmazni kezd.

Két pályatársam, Cs. és K. (hadd nevezsem csak így őket) terjesztette a legbuzgóbban, hogy ügynök vagyok. Ha – mint hirdetik – őket „árultam el”, nem szégyellem ma sem. K. egyik tanítványa rendszeresen követeli, hogy kérjek bocsánatot K-től. Soha nem ártottam K-nak, miattam nem érte hátrány vagy sérelem. Szépen ível a pályafutása, rendszereken át. Miért kell bocsánatot kérnem? A büntetésem vajon arányban van-e azzal, amit elkövettem?

Országgyűlési képviselő is voltál 1990 és 1992 között. Miért szorultak ki az írók, költők mára a Parlamentből? Mintha lett volna egy különös bizalom a humán értelmiség irányába a rendszerváltás után, ami mára elveszett...

Szívem szerint nem váltásnak, hanem változásnak nevezném, s a mellékszereplők részéről kevésbé tudatosnak. Váltani az egyik kész modellt szokták a másik készre. Avagy ahogy az akkori miniszterelnök mondta a maga sajátos humorával: a fehérműt. Itt pedig 1990-ben nekünk, jámboroknak nem lehetett tudomásunk arról,

hogy kész modellbe kell beleülnünk, és egy kívülről irányított folyamat elemei volnánk.

Az Antall-kormány idején két értelmiségi irányzat markánsan jelen volt a Parlamentben. Az egyik a Magyar Demokrata Fórumban, a másik a Szabad Demokraták Szövetségében öltött politikai formát.

Ma már nincsenek ott értelmiségi irányzatok, nem manifesztálódnak komplex jövőképek. Technokraták, karrieristák, pártkatonák vannak. Nem vitatom, hogy sok jó szándékú, meggyőződéssel cselekvő ember is ül közöttük, de humán értelmiségnek nem nevezhető az a gyülekezet. Központi bizottságnak inkább.

1979 májusában, Bibó István temetésén Illyés Gyula és Kenedi János kezét fogott egymással.

1989–90-ben is megismételhető lett volna még ez a jelképes kézfogás. Nem a mindent összemosó nagykoalíció, hanem az értelmes párbeszéd jegyében, ahogy az demokratikus országokban szokás. Azóta nincs már erre esély.

Közhelyes kérdés, de egy évtizedekig hallgatónál talán mégsem annyira: milyen terveid vannak?

Várom a körkérdéseket. Meg az értesítést az antológia-szerkesztőktől. Hiszen már fél évszázada megígértem az édesanyámnak, hogy költő leszek.

Szerényebbre fordítva a szót: komoly betegségből és súlyos műtétből talpra állva talán nem önzés, nem hívság, hogy szeretném elérni a nyugdíjaskort, s azután komótosan rendezgetni 18 fiók és 12 hatalmas doboz tartalmát. Ott lapulnak nemcsak az én kézirataim, de édesapáméi is, valamint különféle kordokumentumok, levelek.

Álmodom újabb könyveimről. Meg szeretném írni Összegyűjtött kedveseim címmel azokat a nőket, akik jók voltak hozzám, szívesen megnyíltak, és nekem ajándékozták önmagukat. Szerettem mindegyiküket, a párnapos kalandok címszereplőit is. Hárman voltak, akikkel a kölcsönös igazi szerelem csodáját átélhettük néhány hónapig vagy évig, ketten a régmúltban, egy a közelmúltban, de sajnos egyik sem lett a feleségem.

Tartozom azzal is, hogy megírjam ezt az egész, nyomorúságos titkosszolgálati históriát, de ehhez még ma sem alkalmasak a viszonyok, avagy kevés a bátorságom.

Nem tudok leszokni a versekről sem. Előkerülhetnek teleírt füzeitem, kötetnyi terjedelmű versciklusokkal. Ábrándozom egy saját magam által szerkesztett, versantológiát, verselemzéseket tartalmazó honlapról. És erről az interjúról is, ami hamarosan megjelenik az Irodalmi Jelenben.

PALLAG ZOLTÁN *Noir* című verseskötete legalább 10 olyan verset tartalmaz, amely miatt érdemes magunkkal vinnünk a könyvet a vonatra, a várótermekbe, de még az ágyba is.

Ágyba vihető verseskötet

A JAK-füzetek nem azért készülnek, hogy ágyba bújjunk velük – jelentette ki a sorozat egyik szerkesztője egy közösségi oldalon zajló vitában. A József Attila Kör főként fiatal írók, költők pályakezdését segíti kéziratuk megjelentetésével és népszerűsítésével, de láthatóan nem célja a szélesebb olvasóközönség megszólítása. Ennek ellenére olyan könyvekre bukkanhatunk egy majdani kilós vásáron, amelyek a vécén, a metrón töltött tízpercek mellett esti olvasmánynak is alkalmasak. Ebbe a csoportba tartozik Pallag Zoltán *Noir* című verseskötete, amelynek kezdő írása éppen a fent említett holt idővel foglalkozik, amikor a számítógépen betölt a rendszer vagy éppen két vonatállomás között zötyögünk fél doboz sörrel.

Pallag írásai elmélyült olvasást kívánnak, de nincs szükség hozzájuk bölcsészdiplomára. Elvégre a felnőtt olvasók többségének volt már feldolgozhatatlannak tűnő szakítása, depresszióba hajló szürke napja vagy éppen csocsózással töltött emlékezetes kocsmázós estéje. Ha nem lett volna, Pallagtól nyugodtan kölcsönveheti, vagy átértékelheti a sajátjait. Mert a kötet tulajdonképpen arra tanít, hogy akkor is jó élni, amikor rossz.

Pallag versei úgy ragadnak meg egy-egy pillanatot, hogy fényképszerűségükkel akár a sajtófotó pályázat művészi kategóriájában is indulhatnának. Egyszer egy zsíros hajú kalauznővel találkozunk (l. a *Szegény Zoli* című verset), akit a békává érzékeny utasa rávetít a kedves alakjára. Máskor egy disznóvágáson találjuk magunkat (*Nostalgia*), ahová a gyerekkoron kívül be szabadul Kádár János emléke is. De még a sznobizmust is szim-

patikusan sűrolja az *Annyi minden* vagy a *Három vers*, amely a JAK-kötettel először ágyba bújó olvasónak is könnyedén megmutatja, miért válhat fontossá a líra a hétköznapiakban. Például máshogy sétálunk miatta egy-egy utcán, átszellemültebben böngészünk a Google Earth-ön, vagy időben elhozzuk a könyveinket, ha kiteszik a szűrünket.

Pallag Zoltán életet csihol a szenvedésből, éppen abban az időszakban, amikor nagy divatja van a lírai önsajnáltnak. A téli, látszólag értelem és konkrétan ürülék nélküli kutyaséta jelentős lírai pillanattá válik (*Levittem a kutyát*), ahogy a költő egykori női is elférnek egyetlen oldalon (*A nők*). Az utóbbi írás olyan alaphangulatot kölcsönöz a kötetnek, amelynek humora felülírja a sorok közé préselt melankóliát, és vissza-visszatér a rendkívül erős kezdésű, de a végére kifulladás *Noir*-ban. A kimerülésnek az lehet a legfőbb oka, hogy a versek nem tudnak és nem is szeretnének elszakadni a szerelmi csalódásoktól. De még ezt a szerencsétlen helyzetet is képes megmenteni a kötetet záró írás, amely egy gyóntatófülkében elhangzó monológot idéz meg. „[E]lőforful olykor, hogy az ismétlés bűnébe esek” – mondja a feloldozásra váró hang. Mi, olvasók pedig megbocsátunk, hiszen a vékony kötetbe sikerült belecsempészni legalább tíz olyan verset, amelyek az emlékezés, a szerelmi csalódások, az irodalmi kalandok unalomig ismételt témái ellenére is képesek arra, hogy ébren tartsanak, érzelmileg és szellemileg felizgassanak.

A kötet kiváló darabjai, amelyekre érdemes rákeresni az Interneten vagy akár a könyvben is: *A nők*, *Szegény Zoli*, *Levittem a kutyát*, *Nostalgia*, *Duna*, *Az intercisai jósdában*, *Annyi minden*, *Fehér penész*, *Noir* és a *Három vers*. Példaként álljon itt a *Duna* egyik részlete, amellyel a kötet hatása alá került, a szerzőt távolról sem ismerő recenzens azt kívánja bizonyítani, hogyan játszik egymásba a személyesség és a történelem, a melankólia és az irónia:

*Éppen itt, ahol most lakom, a parttól ötszáz méterre,
a hatvanas években itt ásták ki az archeológusok
az avarok első házait, vagyis azóta, és innen
ismeri a tudomány egy másik oldaláról
ezt a nomád népet, kik senkinek sem kegyelmeztek,
így a gepidáknak sem, ezért a gepidák éppúgy „eltűntek”,
mint az avarok, kiknek sem nemzetségük, sem ivadékuk nincsen”,*

ahogy a krónikás feljegyezte, én pedig most a várost jegyzem fel
 itt, amely ugyanúgy el fog tűnni, ahogy az avarok házai,
 vagy ahogy a szír íjászok tűntek el Intercisából,
 ahogy Intercisa maga is eltűnt, éppúgy,
 ahogy egyszer majd én fogok – az eltűnt város krónikása –,
 Dunaújvárosból, az egykori Intercisából,
 ebből a negyedik emeleti ablakból, ahonnan
 ha kissé balra elnézek, az esőben zöld mezőt látok
 a Duna, vagyis a világ másik oldalán: a Barbaricumot.
 Nemzetiségem onnan származik az erdőkön túlról,
 ahonnan az avarok, ahonnan a cement és a téglá
 ehhez a lakáshoz, amit talán éppolyan sztálinvárosi nők
 építettek, teljesítve 210%-ot, mint aki mögöttem ül
 az ágyon, forgat egy Czóbel-albumot, míg én az ablakból
 nézem az ázott zöld mezőt ezek között a háztömbök között
 itt Intercisában, Sztálinvárosban, Dunaújvárosban
 ebben a záporban, a betonszürke ég alatt.

Pallag versei rendkívül közvetlenek az olvasóval, néha úgy tűnik, mintha a mellettünk lévő karosszékből beszélne hozzánk valaki. A *Noir* legtöbb darabjának jól áll az élőbeszédszerűség, néha úgy érezhetjük, mintha Simon Márton első kötetébe (*Dalok a magasszínűkről*) tévedtünk volna, amikor a ma népszerű slammernek még volt ideje a lírára. A teljesség kedvéért idecibálgatnánk Petrit, aki egyébként megjelenik a *Trabantos Petri*-ben, de inkább maradjunk a slamnél. Hiszen a *Sötét slam* pontosan azzal szemtelenkedik, hogy az olvasó már emelje pontozó tábláját a kilenc és féllal, és juttassa tovább Szegény Zolit a következő körbe. Ez a szemtelenség jellemző az egész kötetre. Hiszen Pallag pont annyira petris, simonmarcis és slames, mint amennyire klasszikusan rimelő és formakövető. Témáit tekintve egységes, de mindenki kedvére válogathat a svédasztalról: szabadverset, rímest, rövid mondatosat, versszakokra tagoltat, folyóként áradót, slamszerűt vagy prózait. Ez a változatosság pedig pihentető, és azt sugallja, mintha egy olyan emberrel találkoznánk a ruhaüzletben, aki minden darabot felpróbál, és az összes jól áll neki. Kicsit irigyeljük ezért, de erősebb érzés ennél, hogy szeretnénk a barátunknak tudni, például a *Nostalgia* című versért:

(1)

ezzel a két szememmel látom ahogy
 az ablakon keresztül nézem ahogy

*december van és elengedik a kutyát
a disznóölésben ahogy a vérfoltos hóban
szimatol Cézár szalad az udvaron ahogy
sírok mert a disznót valahogy elneveztem
az ősszel nem emlékezem hogyan*

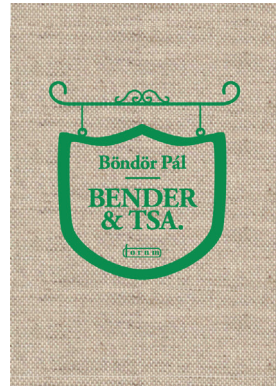
*ilyenkor hajnal van kávéillat van és hírek
a rádióban bemonadják hogy az MSZMP KB
főtitkára valahol megnézett egy gyárat
az ablakon jégvirágok nyílnak azon túl egy udvar
abban az udvarban hideg van vér és december
egy gázipalack két lavór a megfagyott járda
rokonok a félhomályban – a beleket mossák*

*(2)
szóval a disznót levágták persze sírtam nagyon
(és Kádár is meghalt egy szép napon)
olykor állok a széken nézem az udvart kék
overallban mert magammal hoztam
a konyhaablakot ha előjön valaki
onnan
azon kopoghat*

A *Noir* cím illik a kötet hangulatához, de semmiképpen sem érdemes beleerőltetnünk a *film noir* és az ilyen típusú detektívregények műfaját értelmezésünkbe, ahol a végzet asszonya kísérti a saját múltjában nyomozó magányos férfit. A *noir* csak nyomokban, motívumokban van jelen: a színvilágot uraló fekete-tében, fehérben és szürkében, a kávéban, a hóban, a ködben és a füstben. Ilyen fekete-fehér árnyalatban nézzük Pallag Zoli életnek hitt verseit, miközben talán az ágyban fekszünk, és leküzdjük azt az ébrenlét és álom közti holtidőt, amelynek kitöltésére mindenképpen alkalmas a *Noir*.

BOLDOG ZOLTÁN

A *Bender & Tsa* **BÖNDÖR PÁL** jugoszláviai, szerbiai, vajdasági, határon túli magyar író nevének regénye.” – Az utóbbi évek egyik legkülönösebb könyvéről **PATÓCS LÁSZLÓ** írt.

Kisebbségi kisokos

Avajdasági magyar irodalmárok közül Böndör Pál regényíró, költő pályázhat a legkisebb eséllyel a következő James Bond-film főszerepére. Ne értsenek félre, Böndör Pál igenis sármos, karakterisztikus alkat, a huszadik század második felében szerzett élettapasztalatát pedig kiválóan kamatoztathatná a szuperkém szerepének megformálásakor (mint tudjuk, az említett időszakot Tito, az aranyat érő jugoszláv útlel, a KGST és a délszláv háborúk fémjelzik többek között). Ám ha egy Eva Green-szerű tüneményes Bond-lánnyal találna szemben magát az ókontinens valamelyik ötcsillagos szállodájának bárjában, fogadni mernék, hogy – a mozinézők legnagyobb sajnálatára – elrontaná a főhős védjegyévé vált bemutatkozást: „Pál vagyok, Bender Pál. Vagyis Pavle, Böndör Pavle... Esetleg Pavel Bander?”

Mindennek függvényében talán nem meglepő, hogy ezen írás tárgyát, a tavaly kiadott *Bender & Tsa* című regényt nem a hollywoodi Metro-Goldwyn-Mayer filmstúdió, hanem az újvidéki Forum Könyvkiadó jelentette meg. A szóban forgó kötet a kiadó meghívásos regénypályázatának 2013. évi díjnyertes alkotása. A névmizériához kapcsolódó előfeltevést az említett színésznő hipotetikus jelenléte – vajon Eva Green szemének tüzeiben égve ki tudná kapásból megmondani önmagáról, hogy fiú-e vagy lány? – mellett arra alapozom, hogy a kötet pontosan a család- és ke-resztnév geopolitikai okokra visszavezethető megváltoztatásának, illetve „egy névtelen ember névfeleslegeinek” a regénye.

Az *Egy vers végjegyzetei* alcímet viselő szöveg a kilencvenes évek elején született Böndör-poéma, az *Ahol nevemet...* című költemény száztíz szavához írt, azonos számú kommentárból épül fel. A szerző ezeket jegyzetekként határozza meg, s azt kell mondanunk, megfogalmazása kellően homályos: a megjegyzések nem feltétlenül értelmezik a vers egy-egy szavát, egyszerre olvashatók személyes hangvételű vallomásként, keserédes bele-törődéssel színezett korrajzokként, történelmi nyomokként és önéletrajz-töredékeként. A leggyakoribb téma a név kérdésköre.

Főhősiünk 1947 szeptemberében furcsa kettősségbe születik bele: noha pontosan tudja, hogy ő Böndör Pál, ezt a nevet azonnal elveszíti, amint bekerül az állami bürokrácia malomkerekei közé. A hivatalos nyelv nem ismeri az ő betűt, a keresztnévajstromból pedig kimaradt a Pál: így születik meg a regény egyik legfontosabb figurája, Pavle Bender. Ugyanezt az eseményt járja körül a jegyzetekkel ellátott vers is (amely egyébként a kötet 24. lábjegyzete): „*Negyvenhat éve hogy inkognitó / vagyok itt. Az országban ahol élek / a hivatal nem ismeri az ő hangot / betűt. Nincsen irat olyan / ahol nevemet helyesen írták volna le*”. Ha már a versnél tartunk, egy apró kitérő erejéig jegyezzük meg: Böndör Pál előtt is voltak költők, akik kapcsolatba hozhatók a név problémájával. József Attila ideig-óráig Pistaként létezett, hisz tudjuk, „olyan név, hogy Attila, nincs”; és nem feledkezhetünk meg a *Szeptember végén* költőjéről, akinek vezetéknévébe az ő betűt – mondjuk úgy – nem a gólya hozta. A regény mindkét „sorstársat” megidézi.

Talán ez a legjobb pillanat ahhoz, hogy leszögezzük: Böndör Pál a szó legnemesebb értelmében vett költő. 1969-ben indult írásművészete nélkül a vajdasági magyar irodalom alapjaiban más képet mutatna. Tanulságos, hogy előző prózakötetéről értekezve még a szegényes magyarországi kritikai visszhang egyik alakítója is sajnálatát fejezi ki: nem ismeri Böndör Pál lírai munkásságát. Van mit sajnálnia, hiszen rajtam kívül generációm nagy részének is élményszámba megy egy-egy általa jegyzett verseskötet olvasása, áthallásokkal, harmonikus utalásokkal tarkított, ironikus versnyelvének szikársága és sebészi pontossága. Ha most ismerkednek Böndör Pál költészetével, kezdjék az *Eleai tanítvány* kötettel (válogatott és a megjelenéskor újnak

számító versek), s jussanak el legalább a *Tegnap egyszerűbb volt* címűig.

E kis kitekintés után térjünk vissza a regényhez. A *Bender & Tsa* a lineáris történetmondás helyett egy-egy életeseményt, a név „szenvestörténetének” értelmezése szempontjából fontos emlékeket, illetve a szélesebb értelemben vett névfogalomhoz kötődő történeteket helyezi az egymáshoz lazán kapcsolódó fejezetek fókuszába. A szöveg egységét tartalmilag a születéstől az írás pillanatáig tartó folytonos (ön)meghatározási zavar/kényszer/szükséglet állapota biztosítja. Félre az irodalomelmélettel, fogadjuk el szerzőnk szavait: „*Ennek a füzetecskének, ezeknek a jegyzeteknek ellenben egyértelműen én vagyok a hőse, hogy milyen százalékban Bender, milyen százalékban Böndör, azt viszont nehéz megállapítani. De – ha akad rá kiadó – mindkét névnek a címlapon a helye. Az arányok megállapítását pedig az olvasókra bízom, ha egyáltalán lesznek olyanok.*”

A regényben három fő szál keveredik. Az elsőben Böndör Pál tanító életébe nyerhetünk betekintést: ő az utolsó Böndör, akinek a nevét hibátlanul írták le, amíg el nem esett az első világháborúban. A másik Böndör Pálnak, a szerző édesapjának története nagyjából a legkisebb Pál megszületésének idejére tehető. A legterjedelmesebb részt Böndör Pál költő és névváltozatainak, a névrontásnak, a normává vált hibának a jelensége teszi ki. Maga a szöveg a felemás helyzet szemléltetésére a korporáció metaforáját kínálja fel: „*Ez a vállalkozás, Bender & Tsa, immáron huszonnégyezer napja működik.*” Kissé fanyalogva azt is mondhatnánk, az említett vállalkozás messze nem magáncég, hanem állami beavatkozás eredménye: a családi névadás bensőséges hagyományát külső pozícióból felülíró hatalmi mechanizmusa. Innét szemlélve a történet igazi tétje: mi történik akkor, ha egy személynek az állami nyilvántartásban más nevet adnak, mint amit a sajátjaként ismer el? Hogyan szólítsunk meg egy embert, akinek nincs neve, csak legalább fél tucat névváltozata?

Szerzőnk megszületésétől kezdve a Böndör Pál és a Pavle Bender nevek kereszttüzében lavírozott. Ha lehetett, az egyiket használta, ha kellett, a másik név mögé rejtőzött. A kilencvenes évek vészterhes idejének emlékeit, az első kétezres évtized kiábrándultságát és az évről évre erősödő kilátástalanság rezignált

szólamait a sztoikus nyugalomba burkolódzó elbeszélői hang írja felül. Noha a tét nagy, az ironikus perspektíva áldó könynyedsége – a IV. Böndör Pál és az I. Pavle Bender például utalás egy uralkodócsaládra, a soha nem létezett királyi vérvonal(ak)ra – csak pillanatokra oldódik fel. Ilyen kizökkenés az etnikai minoritás kérdésköre: *„Kisebbséginek lenni legrosszabb dolog lehet a világon bárhol, semmit sem szabtak ránk. Az államokat nem a kisebbségekre szabják”*. Ám ez irányból szemlélve a dolgot már az is ironikus gesztus, ha leírom, hogy a *Bender & Tsa* Böndör Pál – jugoszláviai, szerbiai, vajdasági, határon túli magyar – író nevének regénye. A műalkotás termékenyen nyúl hozzá az erőszakos néveltörlés, a felsőség elrendelte névváltoztatás legitimációjának kérdéséhez, és megteremti azt az atmoszférát, amelyben az olvasó legalább pár pillanat erejéig átérzi a hatalom mindenre, így a személyiségre is ránehezedő súlyát. A regény főhőse, Pál/Pavle nevének szemlélésekor önmagát is értelmezi, az olvasók pedig egy furcsa, önmagába roskadt fejlődésregény fejezeteit olvashatják. Ez nem elmarasztaló mondat, csupán arra mutat rá, hogy nincs happy end: ha egyszer elveszíted a neved, azt többé vissza nem kapod.

A könyv bizonyos pontjain azonban kilóg a lóláb. Második regénye sem tudott teljes mértékben meggyőzni arról, hogy Böndör Pál a versnyelvének színvonalával mérhető prózát tud alkotni. Maga a szöveg szerkezete is inkább egy verseskötet kompozícióját juttathatja eszünkbe, mintsem egy regényét (talán költői alkatának is jobban megfelelt ez a rövid, urambocsá' verzhosszúságú részekből építkező próza). Ahogy azt a kritikai visszhang is mutatja, előző kötete, *A holdfény árnyékában* című regény messze nem a legsikerültebb írói vállalkozása. Amit mindenképp méltányolnunk kell: szerzőnk tisztában van „felemésztésével” – erről a *Bender & Tsa* 145. oldalán szót is ejt –, és új prózaművének írásakor láthatóan igyekezett másféle utat bejárni. A feszélyező elmélkedések láthatóan visszaszorultak, helyükre pedig a személyes, a belső feszültségeket tematizáló tartalmak kerültek.

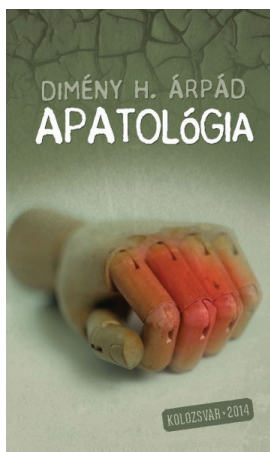
Sajnos így is maradtak olyan szövegrészletek, amelyekben az író talán a kelleténél kicsit jobban összekacsint az olvasóval: *„Záróráig nyomhatjuk a szöveget, meg utána is még, míg ki nem fogyunk a mondanivalónkból, ami aligha következik be*

egyhamar, és már jócskán is benne vagyunk a huszonegyedik században, mint a viccbeli verebek a szarban, ha kidugjuk a fejünket, néha leharapják, néha nem; meg lehet rendelni a következő rundot”.

Böndör Pál regénye összességében sokkal több fájdalmas siránkozások összegzésénél. A szövegbe ironikus felhangot csempész a Liverpool FC többször feltűnő szurkolói dala (a *You'll never walk alone*) is: vajon hogyan alakult volna az élet, ha Böndör Pál csak ideig-óráig elszakadhatott volna Pavle Bendertől? Bizonyosan nem történhetett volna meg az, ami egy orvosi vizsgán esett meg az államnyelv sodrásába keveredett gyermekekkel: „Négyen-öten voltunk a negyvenvalahányból, akiket a vezetéknevüktől és a keresztnévüktől is megfosztottak. Mi voltunk a nap hősei, a mártírok. Irigykedtek is ránk egyesek az osztályból. P. Pisti lökdösődni kezdett velünk, talán azt képzeljük, sziszegte, hogy most mi jobb magyarok vagyunk a többiekénél? Nem hittük. Kapott két pofont, és elhallgatott”. A Pavle Bender név vírusként írja bele magát Böndör Pál minden napjaiba: ott van a hivatalos dokumentumain, a bankkártyáján, a jogosítványán, valamint – szerb nyelvű – kötetein is (és valószínűleg ez az eddig készített legjobb trójai károkozó).

A *Bender & Tsa* című regény akár *A minoritás mindennapjai* alcímet is viselhetné. Nem tévedne sokat, hiszen a szöveg nem ennek az állapotnak a leküzdését, hanem a benne létezés lehetőségét ragadja meg az irodalom eszközeivel. Az így született könyv olvasói betekintheznek Pálok és Pavlák, Jelenák és Ilonák történeteibe, kissé átérezhetik az Alekszandar Veres, Mihajlo Babics, Nikola Meszelyi vagy Sztevan Erkenj jelölők súlyát. Emiatt lesz a kötet egy szükségszerűen hiányos, de némely probléma taglalásakor mégis messzemenően alapos, egykötetes enciklopédia. Egy igényes kiadású kisebbségi kisokos.

Felrázva, nem keverve.

Egyszer halott apja bőrébe bújik a költő, máskor a társas magánnyal és a házasságban fellobbanó szerelemmel foglalkozik. De találhatunk 21. századi hűségmítoszt és a kórházi kiszolgáltatottságot bemutató verset is a Méhes György-debütdíjas **DIMÉNY H. ÁRPÁD** *Apatológia* című kötetében.

Megírta halott apja leveleit

Ahárom ciklusra tagolódó vékonyka kötetet az emlékezés, az idő motívuma fűzi össze, ez határozza meg a költemények alaphangulatát. Fontos kiemelni, hogy Dimény nem bújik különböző alteregók mögé, mellőzi az erdélyi elsőkötetesek (főként az Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy berkeiben kibontakozó alkotók) zömére jellemző szereplírást, alanyi költészetet művel. Versei a személyesség ereje miatt válhatnak az olvasó számára hitelessé.

Dimény kötete tudatosan építkezik, a könnyedebb témáktól fokozatosan vezeti az olvasót a tragikus kimenetelű versekig. A *Résztvevő megfigyelés* című első ciklus a szerelemmel, a boldogságkereséssel, a testiséggel, míg a könyv legterjedelmesebb része, az *Apatológia* a gyerekkorral, a betegséggel, az édesapa halálával foglalkozik. Az *Apám levelei* című rész pedig egy családtörténetet tár az olvasó elé – rendhagyó megközelítésben.

A *Résztvevő megfigyelés*ben a lírai alany csendes, elmélázó szemlélője a szerelemnek, eltöpreng saját érzelmi élete fölött, fontolóra veszi, milyen az, amikor „örömben vergődünk”, amikor „hám kerül a szívre”. Arra keresi a választ, vajon a költészet számára csak a vívódás, a rémület az ihletforrás, vagy pedig a boldogság állapotát is lehet ennek tekinteni.

fel a kötetre, akik egyaránt ismerik a boldogság és boldogtalanság állapotát, tudják, milyen, amikor a szív ütemet vált, s hogy az érzelmi válságban minden félelem, rémület az élet jelévé válhat. A költő a kalandvág্য szép asszonyát is megszólítja versében, de a ciklus többi darabja egy konkrét műzsához beszél, általános érvénnyel, így bárki könnyedén „beköltözhet” a lírai én és műzsája helyébe.

A „házi boldogság”, egymás újrafelfedezése a házasságban, a monotónia leküzdése ismerős érzések lehetnek sok olvasónak. Bár ezek a versek tele vannak szenvedéllyel, néhol az elhidegülés, a társas magány is előbukkan a sorokból. Az *elhidegülés* hatásosan írja körül ezt a helyzetet:

*„buzgó test-forróság, szeretkezni kéne,
de nem magam látom dermesztő szemébe’.
inkább beköltözöm egy mesés nyárba,
ez házi boldogságom gyengéd hazugsága”.*

A *résztevő megfigyelés*ben mindez még nagyobb hangsúlyt kap, a vasárnapok krónikus melankóliája a *Szomorú vasárnap* című dalra emlékeztet. Amilyen búskomor a dallam, olyan szomorkás hangulatú a vers is. Az asszony elmossa a „szókészletek szennyezetét”, a civakodásokat, amelyek minden tartós együttélés, házasság kellemetlen velejárói. Végül „újrabútrozzák” a kapcsolatot, a következő versben már minden másképp lesz, megoszlik a gyermeknevelés felelőssége, új utat talál magának a szenvedély.

A kötet másik meghatározó verse az *andromaké búcsúja*, amelynek mitológiai szereplője egy női archetípust formál meg. Ez a megoldás kissé kilóg a kötetből. A vers különlegessége, ahogy újragondolja a mitológiai személy szimbolikáját, tulajdonképpen egy 21. századi hűségmitoszt tár elénk, egy modern Andromakét, aki háztartási gépet használ, telefonál és kávé főz, gyerekeket nevel, miközben az apollói fényt a neon szolgáltatja; ugyanakkor a kalandvág्य szép asszonya is, és az est leszálltakor szenvedélyes szerető válik belőle:

*„A neonról apollói fény csorog lecsupaszított
alfelére, a feleség nyakának körvonalára. Inni
egymásból, korallszínű árvácskájából,
szent dolog. Párás bőség, szuszogó
domborulatok. Áll, mint Szkaiai-kapu
előtt, csókolja lágy húsát a világmindenségbe”.*

Az Apatológia ciklus szövegeit nevezhetjük apaverseknek is, ezekben a költő a gyerekkorára és édesapjára emlékszik vissza. Az emlékek olyanok, mintha egy régi fekete-fehér fényképalbumot lapoznánk, onnan sejlik föl a székely kisváros hangulata, a rendszerváltás előtti lepusztult lakótelep, a kazánház, a focipálya, a gyár, a lépcsőház és az ott élő emberek, a tanító, a patikus, majd a zöldes-khaki színbe öltözött apa katonafotója, a Kana-dába költözött egykori szerető, akire anyja helyett is haragszik a gyerek, az éjszakázó apa, aki szendvicse mellé mindig egy könyvet is visz magával a munkahelyére, a betegséggel, majd a halállal küzdő édesapa, aki már-már hasonlít a Jóistenhez.

A *lépcsőházajtó* olvasása során az az érzésünk támadhat, mint-ha a költő az időt kottaként használná, a lírai képeket olyan pontossággal, tudatosan fűzi fel rá, akár zeneművet komponálna:

*„bolydult fény vagyok
anyám csapzott haján
anyám nyakán fodrozódó
hűvösség vagyok
anyám levegőtől cserbenhagyott
hangja vagyok
anyám félárnyékba veszteglő suhintása
vagyok”*

A nosztalgikus hangulat apró lépésenként válik egyre komorabbá, a költő a *hiába* című versben beszél először apja betegségről. Ezt az idegen várossal, az elhidegüléssel hozza kapcsolatba. A címadó darabban, az *apatológiában* a személyesség határait átlépve kitér az egészségügyben gyakori hálapénzre, az ahhoz kapcsolódó prodecúrára és a hitre, hogy a paraszolvencia után jobb sorsa lesz a betegnek. *„Csak érdmet fogad el az öntörvényű lény”* – írja kétségbeesett dühvel, majd ugyanilyen kétségbeséssel követeli a megváltást is, a csodát, amely javíthatna az áldatlan helyzeten.

Az *alig van* balladai hangulata már arról mesél, hogy miként fogynak el a napok, a hónapok, az idő egyre zsugorodik, a végzetes pillanat egyre közelebb van. Végül az ocsú *daniban* elkeseredésében a nagyapát teszi felelőssé mindenért, őt okolja apja betegsége miatt. De tágabb értelemben az ocsú dani lehet a halál metaforája is, aki most az édesapát követeli. A *nagypén-*

teki mise, egy ház, szimfónia terapeutikus jellegű alkotások, a megszólaló versben gyászol, elbúcsúzik, belenyugszik a fájdalom életeseeménybe:

*„Nincs itt az apa, de mégis itt van a versében él,
az ég szembogár picinyke része, mi kívül.
tölcser lett a teste
feledést csepegtet az alanti világba.”*

Az ősz a nyárban a ciklus legerősebb darabjaként mintegy mesébe oltva egy pici gyereknek magyarázza el, hová ment el a szeretett családtag:

*„hatvanhárom éves fejjel őszölni ment
oda ahol egymásra borulnak a fák a fákkal
hol homok a mésszel és hús cement
hol eggyé válnak a fiúk apákkal nagyapákkal”*

A tizenhárom levél meghatározó motívuma ugyancsak az emlékezés és az idő. A költő apja bőrébe bújva meséli el a megismerkedéstől a házasságig tartó történetet, fontos rokoni, baráti kapcsolatokat is érintve. A költői nyelv ebben a ciklusban a legegységesebb, formailag a versszakokká tördelt szerelmes levelekhez állnak közel az alkotások. A lírai én a természetesség erejével szólal meg, annyira magával ragadóan, hogy mármár bánjuk: a kötet többi darabját nem ez a hang határozza. A *XII.* és a *XIII. levél* a szerelem időtlenségét kívánja hansúlyozni, hogy a halálig, a végső búcsú pillanataig érdemes valakit szeretni. Néhol egy-egy patetikusabb kép gyengíti az egyébként egyedi, nagyon szép, az emberi élőbeszédhez közelálló nyelvezetet használó szerelmes leveleket.

Összességében megállapítható, hogy Dimény H. Árpád első kötete több mint figyelemreméltó debütökötet. Újszerűsége, formai megoldásai, tematikája magával ragadja az olvasót, utat mutat az emlékezéshez, a múlthoz való visszatéréséhez, ugyanakkor segíthet saját traumáink feldolgozásában is.

VARGA MELINDA

Miért képtelenség jó kritikát írni? Melyek a kortárs kritikusok legidegesítőbb allűrjei? Miről mesélhet egy meg nem írt kritika? Többek között ezekre a kérdésekre keresi a választ **SZAPPANOS GÁBOR** vitaindító írása, amelyre az elkövetkezőkben több kritikus is reagál.

A kritikairás képtelensége

Sokat tűnődtem az utóbbi időben azon, hogy lehet-e jó – úgy értem: szakmailag korrekt – kritikát írni egy irodalmi műről. Azonnal leírom a végkövetkeztetésemet: képtelenség.

A kritikairás fából vaskarika. Többféle kritika létezik, és mindegyik másért rossz, némelyik több okból is. Vegyük őket sorra:

1. A *baráti* kritika: ebből rengeteg van a szekértáborokra osztott irodalmi életünkben. Mindenki tudja, hogy ez egyoldalú kritika, csak a művek pozitívumait emeli ki, a negatívumait, gyengéit nem vagy alig. Ez alapján lehetetlen megállapítani, hogy egy mű jó-e vagy rossz. Egyáltalán: hogy milyen. Na, persze, ez alapján is lehet következtetni egy mű értékeire és hiányosságaira, csak éppen bennfentesnek kell hozzá lenni: ismerni kell a kritikust és az író is, és azt is, hogy miket írtak eddig. Ebből össze lehet rakni a kritika szavai mögötti valódi értelmet. De a bennfentesesség nem jó dolog, hiszen egy kritikának az lenne az igazi célja, hogy a nem bennfentesek számára (lehetőleg minél objektívebb) eligazítást nyújtson arról, hogy érdemes-e megvenni a könyvet. Az utóbbi évtizedek rengeteg baráti kritikájának köszönhetjük, hogy a kortárs magyar irodalom értékeiről az átlagolvasónak nagyon kevés információ van. És részben ennek köszönhetjük, hogy a kortárs magyar irodalmat olvasók száma alaposan megcsappant. A kritikusok annyiszor magasztaltak arra érdemtelen műveket, és a nem szakmabéli olvasó annyiszor maradt hoppon (annyiszor tapasztalta, hogy a dicsért mű egyáltalán nem tetszik neki), hogy végül leszokott a kortárs magyar irodalomról.

2. Az *ellenséges* kritika. Ez is elfogult, tehát rossz. Annyiban talán mégis jobb az előzőnél, hogy jobban rámutat a mű hibá-

ira – miközben az értékekről persze hajlamos megfélekezni, vagy elbagatellizálja őket. Különválasztani az ocsút a búzától itt is csak a bennfentes tudja. Ez alapján még kevesebben veszik majd meg a könyvet.

3. A két előző fajta azért rossz, mert szubjektíven elfogult és egyoldalú, de a legobjektívebb (már amennyire ez lehetséges) kritika is hibás. Mivel tökéletes kritikát írni lehetetlen, erre csak törekedni lehet, de el nem lehet érni soha, hiszen egy szubjektum (a kritikus) képtelen objektíven írni egy másik szubjektum (az író) művéről.

3/a. Ha se nem baráti, se nem ellenséges a kritika, még mindig lehet olyan szubjektív, hogy köze sincs az eredeti mű bírálathoz. Van az a változat, amikor a kritikus saját magáról ír a mű kapcsán. Ennek a kritikusnak csak ürügy a mű; ő az, aki még soha nem írt szépirodalmi művet, mert ha írt volna, a szubjektumát (saját belső világát) abban próbálta volna meg ábrázolni. Ez a kritika lehet érdekes olvasmány, tetszhet „érdek nélkül”, csak nem arról szól, amiről kellene.

3/b. A *tudományos* kritika. Eddig igyekeztem nevek említése nélkül megúszni, de most le kell írnom egy nevet: Jauss. A Jauss-féle kritika tarol ma a fiatalok körében. Miért? Mert erre tanítják őket az irodalmi kánon meghatározásának jogát vindikáló nagyhatalmú irodalmárok. Mi a legfőbb, végletekig leegyszerűsített jellemzője ennek a kritikának? Az, hogy érthetetlen nyelven van írva. Ha egy bizonyos nyelvi és irodalmi tanszéket vezető egyetemi docens sem érti az ezen a nyelvezeten írott kritikákat, azok nem lehetnek jók. Ez a fajta kritika sem arról szól, ami a tárgya (lenne: a mű elemzése), hanem a mű kapcsán saját magáról. Igen, a többnyire fiatal kritikus megszünteti saját szubjektumát, és átcsap a szubjektív kritika (3/a) szöges ellentétébe. Ezt aztán tényleg csak a bennfentesek értik – vagy még ők sem –, és a mű itt is csak ürügy a Jausson „pallérozott” kritikusnak, hogy csillogtassa tudását, amely már nemcsak a potenciális olvasót, hanem a többi irodalomértőt (még a szakmabeliek nagy részét) is kizárja a „tudásból”.

Maradnak a „beavatottak”, akik kizárólag egymásnak írnak. Az idegen szavaktól hemzseggő, az irodalom élő szövetétől teljesen

idegen „esztétikát” előszeretettel használják vehemens fiatalok, akik bizonyítani akarják elméleti tudásukat. Sem mestereikben, sem öbennük nincs meg az irodalom és annak létrehozója iránti szakmai alázat. Ők azok, akik még a szerzőnél is jobban tudják, mit írt, mi a műve értéke, értelme. Hát, ehhez képest felüdülés a korábban említett összes kritika, ehhez képest még a zokogva ömlengő szubjektív kritika is sokkal élvezetesebb és szakmailag is „korrektebb”. De ne mérjük a rosszat a rosszal. A szekunder írásmű (a kritika) mindig csak kiszolgálója lehet a primer írásműnek. A szerepcsere ez esetben szereptévesztés. Ez a fajta kritika a mű ürügyén saját elméletét mint statikus öncélt fényezi.

4. A *meg nem írt* kritika. Ha van egy irodalmi mű, amiről fel-tűnően kevesen írnak, vagy egyáltalán nem írnak, az több dolgot jelenthet. (A semmi nem egyenlő a vélemény hiányával.)

4/a. A mű gyöngé, nem érdemes írni róla.

4/b. A mű nagyon jó, de az ellentábort erősítené az ellentáborhoz tartozó szerző írásának dicsérete. (Ez az ominózus *elhallgatás*.) Az elhallgatás objektív és szubjektív kritika is lehet. Objektív, amennyiben „előre megfontolt szándékkal” hallgatják el a művet, szubjektív, amennyiben irigységből.

4/c. A mű olyan jó, hogy lehetetlenség és vétek elemezni – erre még visszatérünk.

5. A *hasonlítani igyekvő* kritika. A lényegből sejt valamit a kritikus, és ösztönösen úgy – olyan szófordulatokkal, mondat-szerkezetekkel, gondolatpárhuzamokkal – igyekszik írni, mint a szerző. Hasonulni igyekszik hozzá valamelyest. Ő az a kritikus, aki kapiskálja, hogy áthidalhatatlan a távolság az irodalmi mű művészi komplexitása (nyelvi és gondolati többértelműsége, sejtetései, a kimondhatatlant kifejező varázsa) és a kritika szakmai-tudományos („objektív”) nyelvezete, egyszerűsítései, rendszerezései között. A kritikus, még a jó is, mindig rendszerezni igyekszik szerzőt is, művét is. „X. Y.-t Mikszáth-hoz, Krúdyhoz és Örkényhez lehetne hasonlítani.” Milyen jól ismert mondat... Miért kellene másokhoz hasonlítani az író? Mintha egy szerző bonyolult művészi világának működését kimerítenénk azzal, hogy kirakós játékot fabrikálunk belőle, és ha összeillesztjük a

kirakós játék minden darabját, akkor meg is fejtettük a „titkot”. A művészi titkoknak az a sajátjuk, hogy megfejthetetlenek. Amikor a szerző ír, maga sem ismeri a titkot: mi módon jönnek elő tudata mélyéről megmagyarázhatatlan asszociációk, korrelációk egymástól távoli dolgok, jelenségek között. Tehát, visszatérve a hasonlítani igyekvő kritikusra, aki – mondjuk – Hamvas Béla-i fordulatokkal él Hamvast elemezvén, nos, ő azt sejtí meg, hogy Hamvast csak Hamvasból lehet – ha nem is „megmagyarázni”, de legalábbis – megpróbálni értelmezni.

Végezetül megállapíthatjuk, hogy a legtöbbet mondó kritika az lenne, amelyik – a hasonlítani igyekvő kritika nyomvonalán haladva – *szóról-szóra megismételné* a „kritizált” művet. Ha ezt tenné, semmi fontosat nem hagyna ki a mű értékeiből, a művet önértékein kezelné – ez volna a legnagyobb elismerés egy író számára. De ez lehetetlen, érthető okokból – legalábbis „rendszert” nem lehet csinálni belőle. Egy másik ugyanilyen komoly kritika a meg nem írt kritika lehetne. (Persze, nem az elhallgatásos fajtából...) A *meg nem írt* kritika ugyanúgy az elismerést fejezné ki, mint a mű szövegével azonos. Azt jelezné, hogy a kritikus bele sem fog írásába, mert tisztában van vele, hogy minden szóval, amit papírra vet, egyre távolabb kerül a mű összetett művészi igazságától – ezért úgy dönt: lemond a mű bárminemű meghamisításától.

PÉCSI GYÖRGYI

Kritika csak megrendelésre íródik

Ajó kritika legfontosabb jellemzője az, hogy jó. Lehet hosszú, rövid, teoretikus, szubjektív, részletező, nagyvonalú, gracióz, ironikus, pátosz, játékos stb. A maga sajátosságában bármilyen műfajú kritika lehet jó, mert minden jó kritika a jó kritika mértéke.

Egy pillanatig sem akarok tehát azon gondolkodni, hogy milyen legyen, milyennek kellene lennie a jó kritikának. A kritika dilemmája kizárólag abból a szempontból érdekel, hogy én milyen kritikára figyelek, melyet olvasok el rendesen, milyenbe nézek éppen csak bele, melyiken kajánkodok, és melyet kerülök, mint ördög a szenteltvizet – és hogy én nagyjából melyet szeretnék írni.

Van néhány – nem túl sok – kritikus, akiket kifejezetten számon tartok. Lehetőleg figyelmesen elolvasom a kritikájukat. Érdekel, mire figyelnek föl, mit tartanak annyira érdemesnek, hogy rengeteg idejüket ráfordítsák (elolvasni, gondolkodni, több napig írni, javítgatni). Ők írják a jó kritikákat.

Vannak szerzők (költők, írók, kritikusok, irodalomtörténészek, esszéisták), akiket fontosnak, érdekesnek, inspiratívnak tartok, az ő könyvükről azok kritikáját is elolvasom, akiket kevésbé tartok számon.

Folyóiratok nélkül nincs kritika

A print periodikumoknak mindig átfutom legalább a vers- meg a kritikarovatát, hogy áttekintsem, milyen műveket, szerzőket emelnek ki a tengersokból. A főttebbi két kategórián túl általában bele-beleolvasok a lapszám összes kritikájába, lássam legalább, miről szól a könyv, s hogy mit tart fontosnak a szerkesztőség meg a lap körüli társaság.

Mivel havonta 15-20 lapot figyelek (és egyébbel is töltöm az időmet), olvasni jobban kedvelem a rövid, célra tartó, szellemes kritikát. Azt, amelyiknek van antennája (input) és víziója (output) a műről. Ha nem vaddisznó módjára, de azért kritikailag viszonyul a műhöz. Az a kritika is érdekel, amelyik (irodalom) elmélettel rendesen körbebástyázza magát. Remélem, hogy a kritikus rendesen elolvasta az elméleti munkát, megértette, és értelmesen idézi. Praktikus szempontjaim vannak: ha többen is hivatkoznak az elméletíróra, lehet, hogy nekem is érdemes figyelnem rá.

Ha fiatal kritikus ír fiatal szerzőről, leginkább a fiatalok nyelvhasználata, irodalomszemlélete érdekel (miben különböznek). Mint kritikát gyanakodva olvasom, mert persze értem, hogy minden új nemzedéknek területet kell foglalnia, és az a legegyszerűbb, ha egymást dicsérgetik. Bár ha sokszor magasztalnak valakit, azért igyekszem megnézni a kritika tárgyát (verseskönyv stb.), aztán eldöntöm, mit ér (nekem). Az öreg kritikusoknál nem gyanakszom – el sem olvasom, amelyik messziről „barátok közt” szaglik.

Szapponas Gábor kiválóan összefoglalta, miért nem születik jó kritika, megállapításaival – a főtebbiek fenntartásával, hogy ugyanis vannak jó kritikák, tehát lehet jó kritikát írni – tulajdonképpen egyetértek, nem ismétlem.

Az ideális az volna, ha csak jó kritikusok írnának jó kritikát. Ez éppoly illúzió, mint azt elvárni, hogy csak jó versek, prózák és egyéb művek jelenjenek meg – ilyen szempontból, ebben egészen biztos vagyok, a szekunder irodalom jó-rossz aránya jobb, mint a primer irodalomé. Mert persze, lényeges dolog különbözteti meg a kritikát a primer irodalomtól.

A vers akkor is megíródik, ha senki nem kéri, a próza is megíródik (még a keresett, sikerszerzők is kéretlenül írnak, legalább a pálya elején), és még a nagytanulmány is. De kritikát senki nem ír csak úgy magának, meg az asztalfiának, meg a jövőnek. A kritika kizárólag valamilyen periodikum (folyóirat, heti-, napilap, frissülő internetes nyilvánosság) számára, a szerkesztővel történt megegyezés (megrendelés) alapján íródik. Még irodalmi periodikum is létezhet kritika nélkül, de kritika nincs periodikum

nélkül. Az optimális az volna, ha minden – elég jó szinten kritikát író – kritikusnak volna olyan kontakt-periodikuma, amelyik rendszeresen megjelentetné a kritikáját, ahol manifesztálódhatna a kritikus víziója a kortárs irodalomról.

Kinek szól a kritika?

Olvasói és szerzői elvárás, hogy minden könyvről jelenjen meg lehetőleg több kritika. Ez a legnagyobb képtelenség, mert ha évente ötezer megjelent szépirodalmi könyvvel számolunk, az cirka tizenötezer kritikát jelentene. Primer költő/író sok ezer van, de kritikus kevés, mondjuk kétszáz, azaz minden kritikusnak évente 75 kritikát kellene megírnia, havonta legalább hatot (hogy egyetlen kritika megírása is mi munka és mi pénz, csak az tudja, aki csinálja), és ennek a rengeteg kritikának meg is kellene jellennie, és valakinek (a szerzőn kívül) illenék is elolvasnia.

Az olvasó szerint a kritika az olvasónak szól, a kritikus ne laca-facázzon, mondja ki, miről szól egyáltalán, és mi az értéke a műnek. A szerző szerint a kritikának az a dolga, hogy az ő megjelent könyvének mutassa föl az értékét és méltassa (magasztalja). Mivel az előbbi elvárásnak fizikai, az utóbbinak olykor-olykor szakmai-mentális-erkölcsi képtelenség eleget tenni, a szerkesztők is, meg a kritikusok is válogatnak. És itt az egész kritika-kérdéskörnek az Achilles-sarka, rákfeneje, akármije, hogy ugyanis minden jó és rossz, minden érvényes és nem érvényes kritika, és még a meg nem írt kritika is – a kritika természete szerint – részt vesz a kánonképzésben. Márpedig minden irodalmi, irodalom körüli diskurzus a kánonról szól (még jó, ha ideologikusan, s nem a kánon személyre szóló esélyeiről kizárólag – díjak, ösztöndíjak, elismerések stb.). Dágványos terület, tengeri kigyó, ezt a gondolatot nem folytatnám, csak a végét jelezném: nem meglepő, ha a jó kritikus élete derekán fölhagy a kritikaírással. Addigra elég indulatot hergelt maga ellen (vagy azért, mert kritikailag viszonyult valamely műhöz, vagy mert „elhallgatott” jelentős műveket stb.), és arra a következtetésre jut, hogy a „mi a francnak ez az egész, kell nekem több ellenség?, mindenki azt ír, amit akar!” Mert hát a jó kritikusnak és a jó szerkesztőnek éppúgy nem lehetnek érzelmei és nem lehet önérzete, mint a politikusnak és más gyanús közszereplőnek.

Szögezzük le: a kritikus – éppúgy, mint a költő – amikor jó kritikát ír, kizárólag a papírra, kizárólag önmagának ír. Ha „érti” a kritika tárgyát és van róla víziója, és kizárólag saját magának ír minimálisan elvárható szakmaisággal és nyelven, akkor jó lesz a kritika. Ha függvénye és/vagy függeléke szerkesztőnek, szerzőnek vagy egyéb célok vezérlik (pl. földi javak), akkor meg nem.

Az egyéb célok

De ne menjünk el könnyen az „egyéb célok” mellett sem. Mert a jó kritika feltétele szerintem a szellemi szabadság és az egzisztenciális függetlenség. Illetve: engedjük el a dilemmát, és csak az „egzisztenciális függetlenséget” nézzük egyetlen szempontból!

Legitim szakma-e a kritikaírás? Egy költő lehet csak költő, az író író – a kritikus mindig más, és csak mellékesen kritikus. Főállásban szerkesztő, tanít valahol, gyes-en van, telemarketinges, s ha szabadúszó, akkor sem a kritikaírásból él. A kritikus presztízse önmagában nem érvényes. Mellette (vagy egyre inkább) irodalomtörténész is. Például nem folyamodhat éves ösztöndíjért az NKA-hoz azzal, hogy tíz jó kritikát szeretne megírni (hö-hö-hö!)

A kritikus életműve folyamatosan megképződik, és időről időre kötetben illenék manifesztálódnia. A kiadók nem kritikagyűjteményekre várnak, még a baráti is csak teher.

Hová törekszik a kritikus? A békés öregségbe? Az irodalomtörténész kritikus megcélozhatja az egyetemi tanári, tanszékvezetői státuszt, a Magyar Tudományos Akadémiát (és máris nincs rálátása a kortárs alakulóra), a szerkesztő a főszerkesztői posztot. A kritikusnak hol van a célszalagja? Mi a legmagasabb állami és szakmai díj, amit egy „csak” kritikus elérhet? A József Attila-díj! A Széchenyi-és a Kossuth-díj a csak kritikusnak nem jár (és a javadalom sem). Számon tartják-e, mondjuk, „Az év könyve” díj meg hasonlók az év kritikai gyűjteményét vagy az év kritikáját? Van-e a szakmának saját szakmai díja? (Lehet, hogy van?) Fiatal költőknek, íróknak ezer díjat osztanak ezer felől (na jó, nem ezer, csak kilencnyolcvan) – és a fiatal kritikusoknak? És ha lenne, ki javasolná a fiatal meg az öreg kritikust díjra?

Tudja-e, képes-e az érdekeit hatékonyan képviselni a kritikus szakma? Általában a kritika „társadalmi” megbecsültsége nem túl magas (az élő munkaerő díjazását nem említem), a szakma a kritikus lelkére, teherbíró képességére, „felelősségére” van bízva. Ahhoz képest a vele szemben támasztott elvárás és kifogás aránytalan sok.

A legfontosabb kérdés mégis az, hogy szüksége van-e a kortárs magyar irodalomnak (kultúrának, társadalomnak, nemzetnek) autonóm, progresszív kritikára? Ha igen, olyanra-e, amelyen így-úgy megképződik? Mert számomra például a kritika önreflexiója fontosabb dilemma, mint az egyes kritikák minősége. Például, hogy jó hagyomány vagy anakronizmus-e, ha a jelenkori irodalmi kritika – többnyire – régi beidegződéseink, elvárásainak szerint íródik, holott jelentősen megváltozott a kommunikációs környezet, a külső kommunikáció formája, nyelve, ráadásul a kortárs szépirodalom is a korábbiakhoz képest eléggé eltérő kulturális teret (szerepet) foglal el vagy készül elfoglalni.

Bármerre fordulunk, mindenütt nyitott kérdésekbe botlunk. Ezért minden további okoskodás helyett csak azt tudom mondani, hogy minden kritikus a maga szövegéért vállal felelősséget és kockázatot. A magam részéről Zsdanov elvtárs aktualizált intelmét javallom mindenkinek: kritikusok, írjatok remek kritikákat!

LENGYEL IMRE ZSOLT

„A kritikusok éppen olyan feleslegesek, mint a pékek”

Megkísértett a gondolat, hogy az Irodalmi Jelen megtisztelő felkérésére válaszul Szappanos Gábor esszéjének úgyszólván „legtöbbit mondó” kritikáját küldjem el – megfogadva tanácsát, tehát mindössze számítógépem másolás és beillesztés funkcióit használva. Ám feltámadt bennem a kétely: ha ilyenképpen megfelelnék is a vitaindító 5. pontjában megfogalmazott elvárásoknak, és képes lennék nem meghamisítani mondanivalóit, megfelelnék-e egyúttal azoknak is, amelyekről az 1.-ben és a 2.-ban olvashattam? Azaz: segítené-e a szóban forgó szöveg egyszerű megkettőzése a „nem bennfentesek”-nek eldönteni, hogy ha kevés idejüket a kritika lehetőségeivel való számvetésre akarják fordítani, akkor tényleg Szappanos Gábor cikkét érdemes-e elolvasniuk (vagy pedig válasszák esetleg a számos korábbi gondolatébresztő vita vagy összeállítás valamelyikét – hogy a leghíresebbeket mondjam: Jelenkor 1996/1-6, Az olvasó lázadása? című kötet, Alföld 2014/3)? Nos, ennek a két előírásnak valóban nem nagyon lehet egyszerre engedelmeskedni, így pedig könnyű eljutni a kritikairás teljes lehetetlenségének tételéig.

De nem járnánk jobban akkor sem, ha ettől megrettenve egy üres dokumentumot küldtem volna be az Irodalmi Jelen szerkesztőségének. Hiszen azzal csak olvasóimat juttatnám kétségek közé: hogy vajon elismerésemet akartam ilyen módon kifejezni (4/c)? vagy Szappanos Gábor az ellentáboromhoz tartozik, ezért vettem hallatlanra téziseit (4/b)? vagy pedig műve, hogy úgy mondjam, „gyöngé” (4/a)? A tisztelt közönségnek tehát, hogy értékelni tudja a képernyőjét betöltő semmit, fel kellene túrni az internetet s a könyvtárakat, sok-sok oldalt végigolvasni, kiderítendő, vajon miket is írt Sz. G. korábban, és miket írtam én, és mi következik ebből kettőnk viszonyára nézvést, ezzel párhuzamosan pedig biztos alapokon álló döntésre kellene jutnia abban is, hogy az ily sajátos módon megkritizált mű értékes-e vagy sem. Ez nem kevés munka lenne. Jellegében viszont egészen kísértetiesen hasonlít valamire: hát igen, arra, amit a kritikus csinált volna, ha nem ítélik hallgatásra.

Az állítás, hogy kritikusokra nincsen szükség, könnyen alátámasztható. A kritikusok éppen olyan feleslegesek, mint a pékek: hiszen kenyeret sütni mindenki tud, csak liszt kell hozzá, élesztő, víz, só, cukor, olaj, no meg fateknő, lehetőleg kemence, hely a konyhában, némi türelem, hogy megvárjuk, míg megkel, és izomerő, hogy rendesen meggyűr hassuk. Mégis, a tapasztalat mintha azt mutatná, hogy léteznek élethelyzetek, amikor a polgárok inkább elmennek a boltba, és megvásárolják a más által sült kenyeret; mindazonáltal nem kényszeríti őket senki és semmi, hogy így tegyenek. Továbbmegyek, efféle meglátások mintha az irodalom (filozófia, politikai elemzés, publicisztika és így tovább) kapcsán is megfogalmazhatóak lennének: történeteket, gondolatokat, véleményeket mindenki ki tud találni, arra van elvégre az agyunk – miért fordul elő mégis, hogy ezekért egyesek fizetnek másoknak?

Bizonyára akadnak emberek, akiknek van idejük, terük és ügyességük, hogy tökéletes saját kenyerekkel kényeztessék magukat napról napra. Bevallom, én nem tartozom ezek közé. Vannak olyan emberek is, akik úgy érzik, hogy már felemelkedtek a tökéletes mindentudás magaslatára, tisztában vannak mindenrel, átlátnak mindent. Bevallom, én nem tartozom ezek közé sem. És talán vannak olyanok is, akik ha elolvastak egy könyvet, arról rögvest kristálytisztá kép jelenik meg az elméjükben, emlékeznek mindenre, nyomban átlátnak minden belső összefüggést, és pontosan kirajzolódik számukra a mű helye mindenféle kontextusokban. Bevallom, én ezek közé sem tartozom. Nekem, amikor a végére érek valaminek, ködös gomolygás van általában a fejemben. Az éberen olvasott dolgokra világosabban emlékszem, a félálomban olvasottakra kissé elmosódottabban, rémlik, hogy volt az elején valami, amire most már tudom, hogy jobban kellett volna figyelni. Vannak érzéseim a formaelveivel kapcsolatban, de nem mernék rá megesküdni, hogy a kevésbé élesen megmaradt részek is tökéletesen alátámasztják-e azokat. Vannak ötleteim más művekhez való kapcsolódásait illetően, de nem vagyok benne egészen bizonyos, hogy nem csal-e meg a memóriám. Satöbbi. Ilyenkor feltámad bennem a vágy, kérdéseim birtokában újraolvasni az egészet, azután utánamenni a jeleknek, mélézni és medítálni. Ám felmerül a kérdés: mi lesz akkor a többi könyvvel, amit szintén szeretnék megismerni (mi lesz a családdal, a sporttal, a pénzzel)? Hát nem lenne nagyszerű, ha létezne valaki, aki átrágja magát a kötetten kétszer-háromszor-négyszer, amíg egyre keve-

sebb minden kerüli el a figyelmét, aki kinyomozza a dolgokat, aki veszi a fáradságot, hogy viszonyrendszereket fabrikáljon – azután pedig elmesélje, az eredeti alkotás töredékét kitevő terjedelemben, mégis informatívan, mire jutott?

Én pedig válogathatnék a különböző javaslatok között, amíg – szerencsés esetben – meg nem találom azt, amelyikről azt érzem, hogy magam is ilyesmit írtam volna, ha lett volna érzésem. Sőt megmutathatom a barátaimnak, kitehetem a facebookra. A poszt-modern ember már úgyszólván eléggé sejti, hogy egyénisége afféle montázs voltaképpen, a világban megtalálható dolgok közül kell mindenkinek összegyűjtenie saját magát: Blur vagy Oasis, Heidegger vagy Levinas, Kosztolányi vagy Móricz – a választásaival alkotja meg magát mindenki, azzal, hogy mit lájkol, hova jár, kire szavaz, milyen képek vannak a falán. Csupa erős állítás arról, hogyan látja valaki a világot, hogyan szeretné, hogy menjenek a dolgok, hová szeretne tartozni. Irodalmi művek kapcsán pedig egy csomó olyan fontos dolgot lehet tisztázni, amit egyébként nem könnyű. Mondjuk, hogy a sors irányítja az életet vagy a véletlen, az emberek vagy valami isteni erő, hogy jó-e, hogy van-e testünk, hogy vak-e a szerelem, hogy van-e remény. Hiszen minden alkotás egy világértelmezési ajánlat, és minden kritika egy személyes viszony kifejeződése egy-egy ilyen javaslatához, helykeresés a teljes egyetértés és a felháborodás közötti széles spektrumon. Azt gondolom, hogy ez minden kritikára igaz – az a fajta kritika pedig, amit én igazán kedvemre valónak érzek, tisztában is van ezzel, és erőfeszítéseket tesz, hogy tisztázza, honnan is veszi szemügyre az illető művet. Nem csinál úgy, mintha az az egyetlen, és ilyenképpen magától értetődő perspektíva lenne, hanem ellenkezőleg, megpróbálja megérteni, hogyan is került ő oda, és mi következik ebből. A kritikairás lényege szerintem folyamatos mozgás egyszerre két irányban – észben tartani, hogy álláspontunk csupán egyetlen a sok közül, és közben bátran felvállalni, amit kellő megfontolás után helyesnek tudtunk elfogadni. Persze folyamatosan kikökkenti az erre vállalkozót a komplikálatlan otthonlét érzéséből, ahogy azt a könnyebbséget sem engedi meg, hogy biztonságba helyezze magát valahol a játéktéren kívül. Ez aligha a legkényelmesebb állapot, mindazonáltal igencsak hasonlít ahhoz, ahogy egy demokráciának talán működnie kellene.

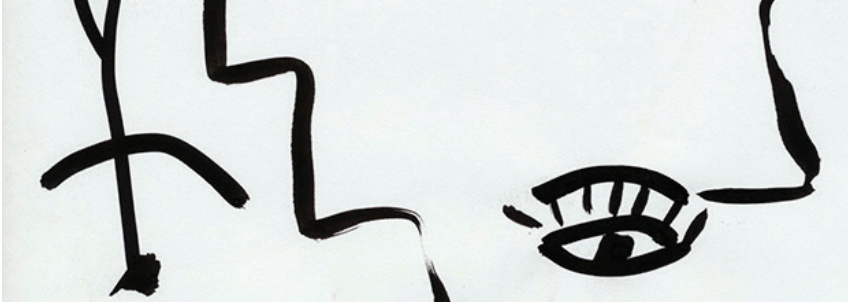
Egy kritikusként kevés valódi sikerélményben és pozitív visszajelzésben van része, bár alighanem sok ilyen szakma van. De ha be

kellene számolnom az eddigi legnagyobb örömről, akkor azt mesélném el, amikor a Moly.hu-n rátaláltam egy értékelésre, amelynek szerzője „néhány hosszabb passzust” idézett egy kritikámból, mivel, amint írta, „a kritikus véleménye” „teljesen” megegyezett a sajátjával. Vagyis a szövegben, amit rengeteg bizonytalankodás után – hogy nem bennem van-e a hiba, hogy az illető mű teljesen idegen maradt számomra, nem én voltam-e túl kevésbé nyitott iránta, hogy nem értem-e félre az egészet – létrehoztam, valaki más saját kétségeinek autentikus megfogalmazását volt képes látni. Vagyis elhitte nekem, hogy mindent meggondolva és megfontolva jutottam el a végkövetkeztetésemig, neki pedig így nem kellett azzal fárasztania magát, hogy maga is napokat töltsön el saját lelkét faggatva. Időt spóroltam egy embertársamnak: a kapitalista munkamegosztásban ez tán csak indokolja egy tevékenység létjogát? Vagyis nem gondolom, hogy az internetes „amatőr” kritikusok létezése érvénytelenítene a „profikét”, elvégre utóbbiaktól megkövetelhetjük, hogy fizetségükért cserébe tisztességesen és alaposan végezzék a dolgukat, míg előbbiek mindig dönthetnek úgy, ha olyan a kedvük, hogy az egyszerűbb utakat választják. Nagyon örülnék, ha az idő múlásával egyre szorosabbá fonódna ez a viszony, és egyre többen jönnének rá, hogy a kritikusok az ő könnyebb és mégis gazdagabb életükért is próbálnak dolgozni. Persze ha sokak tekintetét éreznék magukon, akkor ők is csak egyre inkább olyanok lennének, mint a pékek, akik félnek, hogy csődbe mennek, ha a sületlen kenyeret is megpróbálják eladni (bár azért ne feledkezzünk meg arról, hogy biztos vannak olyanok is néhányan, akik éppen azt szeretik).

De a kritikában az a jó, hogy nem csak az jó, ha rátalálunk arra, aki pont azt mondja, amit hallani akartunk. Bosszankodni (hogy miért ilyen korlátoltak egyesek), a fejünket csóválni (hogy ezt igazán senki nem gondolhatja komolyan), csodálkozni (hogy mégis hol él az ilyen) – megannyi remek módszer saját identitásunk körvonalainak karbantartására. Ha meg van hozzá energiánk, és az illető szöveg is segít nekünk ebben, megpróbálhatjuk megérteni, hogy azoknak a tőlünk annyira különbözőnek tűnő figuráknak hogyan működik az elméje, milyen morális, esztétikai, ideológiai koordinátarendszerek mentén tájékozódnak ők mégiscsak közös világunkban. A kritikairás és a kritikaolvasás hasznos, izgalmas és megrendítő tud lenni – nem nagyon látom tehát értelmét, hogy a társadalomban élő ember számára úgyszólván elérhetetlen objektivitásra hivatkozva elvegyük tőle egymás kedvét.

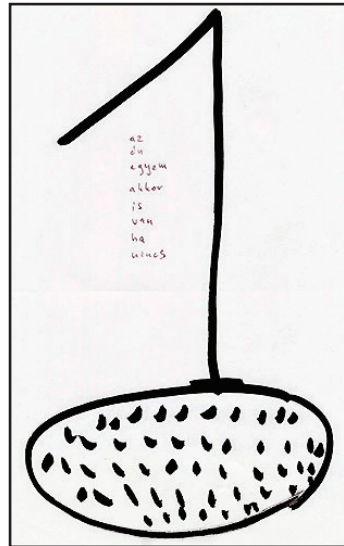
VÁRNAGY ILDIKÓ esszéje és rajzai

A MAGÁT ELRENDEZŐ IGAZSÁG

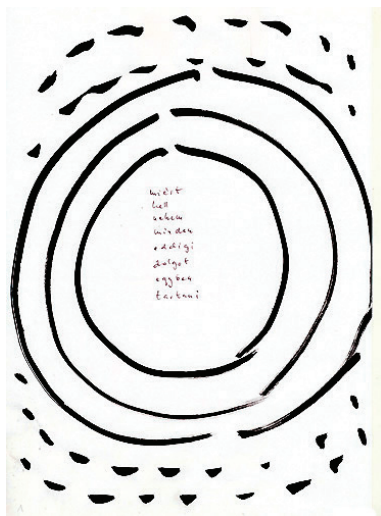

*Amikor egy világ feltárul, minden dolog
elnyeri állandóságát, mértékét, milyenségét.
(Martin Heidegger)*

Mindent meg akarok emészteni és újraalkotni. Minden az enyém legyen, minden film, minden zene, minden tánc, minden könyv. Főleg Heidegger. Apám pszichológus volt, sokáig nem értettem, mit csinál és hogyan, ezért 1980-tól filozófiákat kezdtem olvasni. Addig nagy regényeket olvastam és verseket. Lassan rászoktam a pszichológiára–filozófiára. Apám szerint nincs filozófia, csak pszichológia van, csak szubjektív-objektív van, és a kettőt mindig össze kellene egyeztetnünk magunkban. Minden egyes napon, minden egyes embernek össze kellene állítania saját pszichológiáját, megvizsgálva és megértve saját magát. A pszichiáterek elszegényednének, de mégis több lenne az egészséges ember. A pszichológus-pszichiáter művészettel gyógyít, én is művészettel gyógyítok.

[az én egyem akkor
is van ha nincs]

[miért kell nekem minden eddigi dolgot egyben tartani]

gyítom magam, és másokat. Leírom a Gonoszt, lerajzolom a Gonoszt, elmesélem, hogyan történt találkozásom a Gonosszal, végül megmintázom, faragott képet állítok, azért, hogy ne féljek többé a Gonosztól.

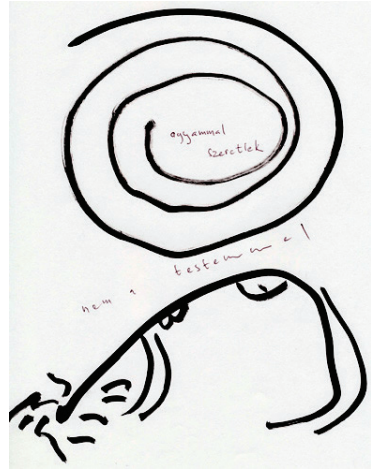
Nagy bánatomban fordultam Heideggerhez, ő csak tudja, mi a műalkotás, mert körülöttem már kevesen tudják. A dolog lényegének azt nevezzük, ahogyan valami az, ami, írja a Műalkotás eredetében. A dolog azt mondaná, vagyok, ami vagyok. A művész csak a mű által válhat művésszé. A művész a mű eredete, a mű a művész eredete. A műtől azt kell megtudnunk, mi a művészet. Terjednek olyan vélemények, hogy a létező műalkotásokat kell összehasonlítani egymással, eb-

ből tudjuk meg, mi a mű. Ez nem jó elgondolás! Miért akartam én művész lenni, mikor még azt sem tudtam, mi az? Szerettem a szobrokat, a képeket, a rajzokat, de nem tudtam, kik, miért, mióta csinálják. Nekem nagyon természetes volt, hogy mindig léteztek, mindig létezni fognak, és én ezt az utat folytatom. Az évek során sokan megkérdezték, miért ezt csinálom, van-e ennek értelme, érdemes-e ezért éhen halni. A művészettörténet tanulása nem adott választ. Szépen és világosan jött egymás után a sok korszak, a sok ember, híresek és elnyomottak, gazdagok és éhenhaltak. Könnyedén fogtak kezét évezredek felett, már nem húzta le őket az Anyag. Az anyag húzása nem negatív irányú, az anyag szükséges ahhoz, hogy az elméletek valahogyan testet öltsenek. Az Atyának egy hús-vér fiút kellett küldenie az emberek közé, mert különben nem értették volna meg anyag és szellem kettős egységét. Már értem, hogy az emberek miért nem értik a több részből összetevődő lényegét, miért nem értik az ellentmondások feloldásának szükségességét. Nem akarják megérteni! Nehéz megoldani a kettősség feloldását. Körbe-körbe forog minden lépésünk, de nem mindegy, mekkora körben. Világkörben forgunk vagy a ház körül. Egyszerre kell érezni és tudni – unalmasnak hangzik, de gyakorolni nehéz. Egész életünkön át

gyakoroljuk. Kevesen tudnak segíteni. Mindenki önmaga műve, életünk az életművünk.

Az egyik életről készül dokumentum, a másiktól nem. Az egyik ember, ha jó művész, a többiekről is tud írni, beszélni, faragni. A másik ember, ha jól lát és szíve nyílt, meg tudja találni az igazi művészt, és meg tudja találni azt a művet, ami neki a legjobban tetszik. Olyan, mintha én csináltam volna, mondták nekem nézők. Nem sértődtem meg, nem vettem lekicsinylésnek, inkább örültem, hogy olyasmit tettem, amiben mások hasonlóságot látnak az én életemmel. A közös mélytudati állapotra tapinthatam rá, mikor még féltünk a fáról való leeséstől, az éjszakától, a vadállatoktól, kicsi a nagytól, nőnemű a hímneműtől.

[aggyammal szeretlek nem a testemmel]

[bármit kérhetek semmit sem kapok]

Ha nem tudjuk megérteni, mit jelent a mű, akkor csak egy tárgy, amit leporolunk, arrébb tesszük, idetoljuk-odatoljuk, dühít, hogy nem tudjuk semmire se használni, se enni, se inni nem lehet belőle, nem lehet vele kalapálni, semmit sem lehet vele tenni, mégis mindig ott van. Pedig fontos dolgok vannak elrejtve a műben, múltak, jóslatok, halál, ítéletek. Heidegger 1976-ban halt meg, 1977-ben jelent meg németül a Műalkotás eredete című műve, 1988-ban jelent meg magyarul, és én 2004 őszén olvastam a kis, fekete, karcsú könyvet, borítóján két festett kéz Carraccitól. Mint-

ha a tényérből és a valamit fogni akaró kézből sugárzás jönne elő. A semminek és a mindennek egyformán kitarjuk kezünk uj-jait, egyformán meg akarjuk fogni mindkettőt. A filozófia nyelvén minden létezőt dolognak nevezünk, a dolog pedig nem lehet semmi...

A görög szavak római gondolkodásba való átvétele nem jelentette a görög gondolkodás átvételét is, sajnos. Ezzel kezdődött a nyugati gondolkodás talajvesztése Heidegger szerint.

Természetesnek tűnik, amibe lassan beleszokunk... A szokatlant, amiből ered a megszokott, elfelejtjük!!! Ezért kérdezik tőlem 35 év után, hogy mit nem lehetett ezen a szobron nem érteni. Most már talán el sem tudom magyarázni, elmúlt az a helyzet, elmúlt az az állapot és az a viszonyulás. Az érzések minden észnél nyitottabbak a létre. A dolgok szabadon mutatják magukat, torzítatlan jelenlétükkel. A dolgok érintik testünket, érzékletesen látunk, hallunk, tapintunk. Ahhoz, hogy abszolút tiszta képet lássunk, ki kellene iktatnunk a dolgokat, hogy tiszta hangot halljunk, ki kellene iktatnunk a dolgokat. Nem akarom. Szeretem a modern képzőművészetet és a modern zenét, de azt is szeretem, ha a nagy, elvont tisztaságban marad valami anyag, valami súly, valami dolog, ami élővé teszi a művet. Az egyik fajta dolog túl messzire tartja tőlünk a lényegét, a másik fajta dolog túl közel hozza. Az igazi lényeg mindkét módon eltűnik. A dolog nyugodjon önmagában, úgy kell elfogadni, ez a harmadik értelmezés.

Miért nem soroljuk a műveket a pusztá dolgok közé?

Nem könnyű a létezőt annak hagyni, ami. Létében legyen ott-honos a létező. Ez az! Ez a természetesség az én érzéseim szerint. Van Gogh parasztcipőiről mi mindent olvas le Heidegger, a lépés fáradtságát, súlyosságát, szívósságát, a föld szagát, a mezei út elhagyatottságát, panasztalan aggodalmat, átvészelt ínséget, reszketést a halálfélelemben... A mű megbízhatósága nyugalmat ad és némi uralmat az ismeretlen felett. A mű közelében máshol kell lennünk, mint addig voltunk, mint ahol szoktunk lenni. De egyre kevesebb a jó mű, egyre nehezebb megtalálni ezeket a helyeket, ahol kicsit mások lehetünk. Ha egy jó szobrot magunkkal viszünk ide-oda, bármikor megismételhetjük ezt a máshol-vagyok-mint-eddig hangulatot. Ez nagyon jó. A műben

az igazságnak kell aktívan működnie, állandóan, kitartóan, szinte örökké. Továbbadom műveimet gyerekeimnek, unokáimnak, gyűjtőimnek, azoknak, akik szeretik, azoknak, akik mások akarnak lenni egy pillanatra, amíg a művel beszélgetnek.

A művészet nem a szépséggel áll kapcsolatban, hanem az igazsággal, és az igazság sokszor nem szép, de jó kimondani. Megkönnyebbülünk, és új igazságokra leszünk fogékonyak. Az igazság lényege a létezővel való megegyezés. Ez gyönyörű, hej, Heidegger, hej!

A mű önálló akar lenni, a művész közvetítő akar lenni ég és föld között, médium, sámán, aki elvégzi a dolgot, közvetíti az üzenetet, amit hallott, rögzíti, aztán továbbáll, hagyja létezni a művet és a nézőt. A műben láthatóvá tesszük az igazság megtörténtét, amit mi, művészek már végigéltünk és ismerünk. Aki nem ezt teszi, nem művész.

A templom egységbe rendezte a különböző vonatkozásokat, születést-halált, átkot-áldást, győzelmet és megaláztatást, kitarást, hanyatlást, sorsot. Újfajta gondolkodásunkhoz újfajta épületek kellenének. A szobor magát a szellemet teszi jelenlévővé. Egy kiállítás, nekem, máig felszentelés és magasztalás... Ha szobrot emelünk, az irányadó mérték értelmében vett igazat nyitjuk fel.

A mű világot támaszt. A világ nem a körülöttünk lévő dolgok együvé hordása, a világ világa létezőbb, mint az, ami megragadható. Amikor egy világ feltárul, minden dolog elnyeri állandóságát, mértékét, milyenségét, írja Heidegger. Jó lenne, ha így lenne.

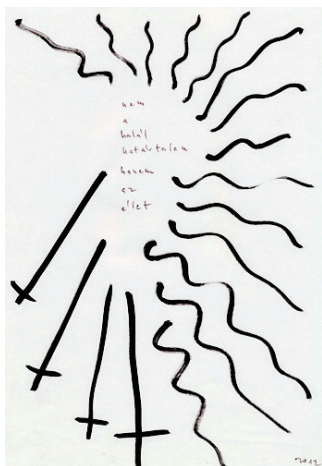
A mű minden nyitottságot nyitva tart, az ember, a művész a létezők nyitottságában áll. Amikor rendezünk, a nyíltság előtti teret tesszük szabaddá.

A világ felállítása és a föld előállítás a mű két lényege, mely egység. A föld ellenáll minden behatolásnak, csak akkor mutat-

[azt hiszi új életet kezdhet ha nem emlékszik semmi-re]

kozik, ha nem fedjük fel. A világ és a föld különböznek, de sosem különülnek el. A föld nem nélkülözheti a világ nyíltságát, a világ nem nélkülözheti a biztos alapokat. A műben ők vitatkoznak, szinte látható a feszültség, de a megoldást is látni véljük...

[nem a halál határtalan hanem az élet]

Mindig a rejtettet akartam feltárni. Mindig idegesített az udvariasság, mert elhárításnak érzékeltem, már kiskoromban is. Mindig igazat mondani és tenni nagyon fárasztó, és mi egyre fáradtabbak vagyunk mindannyian, alkotók és nézők egyaránt. Lassan a jó víz drágább lesz, mint az arany. A háború után mindenki odaadta ékszereit kenyérért. Később a disznókat etették vele, olyan olcsó volt a kenyér. Most megint drága, más okok miatt.

A létező a létben áll. Az ismert mindig csak körülbelüli. Megragadhatjuk a létezőt, de csak nagy vonalakban. Nem baj. A létező egész közepette jelen van egy nyitott hely, egy világlás. A világlás megajándékoz minket a magunkhoz való eljutással és a továbbjutással is. A létező, sajnos, meg is

csalhat minket, látszatként. Az igazság, dialektikusan, saját elmentéje is. A keletiek ezt olyan szépen megrajzolták, jin és jang, jóni és lingam. Mi miért küzdünk olyan vadul az ellentétek további szétválasztásáért? Sokáig én is mindent tisztázni akartam, apró darabokra szétszedni, megnézni, elemezni, újból összerakni, jobban... Már nem ezt csinálom. Minden legyen olyan, amilyen, úgy fogadom el. Majd feltárja az igazságát, az nem lehet, hogy ne legyen igazsága. Az nem lehet! Ahogy az elrejtettség megvilágosodik, talán az a szépség, az igazság szépsége. Ez most a tiszta víz, ez az aranytartalek.

A görögök szerint a tudás lényege a létezés felfedése. A gondolkodás rámutat arra, hogy a nyíltság berendezkedik a nyitottságban. A nyitottság fénye és a nyíltságban való elrendezkedés összetartozik. A tudomány, ezzel szemben, egy már nyitott igazságbirodalom kiépítése. Mi vagyunk a felfedezők, mi, művészek. Ha a tudomány eljut a helyesen túl az igazsághoz, az maga a filo-

zófia. Az igazság elrendeződik a létezőben. Az, hogy a mű létező, ez szokatlan, alkotott lét, de lét! Az igazi múltól érvénytelenné válik az, ami addig biztosnak tűnt; a műben történő igazságot kell figyelni. A mű megőrzése pedig úgy történik, hogy kicsit mi is művek leszünk. Sok mű vár arra, hogy megértsék, így őrződjön meg. A megőrzése a mű bizonytalanságának és újszerűségének a megőrzése is. Ez nagy feladat a józanság számára. Nehéz a mű igazságát megérteni és megszeretni. Ha a megszőkés és a tudálékoskodás átveszi a hatalmat, a művek a művészeti ipar objektumaivá válnak. Most ez a helyzet, az ideológus előre megmondja, miről szóljon a mű...

A mű valóságát csak az önmaga által létrehozott igazságban őrizhetjük meg, sehogyan másként. (Ó, szegény objektívizált szubjektumom, értsd meg Heideggert, különben nem fogod tudni, hogyan tovább a művészetben...) Hála istennek, eddig is tudtam, mit akarok csinálni, de azért mégis szeretném tudni, mit mond a nagy filozófus. Kár, hogy senki sem tudja használni, amit mondott, de ő nem is erre figyelt.

A műnek talán lesz ideje várni a megőrzőkre. Ki tudja várni, míg az őrzők betérnek az ő igazságába. A mű segít az alkotónak és az őrzőnek is. A mű a magát elrendező igazság valamilyen alakban, egyúttal az igazság megőrzése is.

A kimondható mögött ott a kimondhatatlan is. Ahogy a kimondhatóság bővül, a kimondhatatlan is bővül, holott azt lehetnének, hogy az egyik szaporodásával a másik csökken. A végtelen az végtelen.

A művészet kezdet, megalapozás, adományozás, alapítás. Megalapozza a történelmet, de ő maga nem történelem. A művészet mindig rejtély marad, de azért lássuk, amit láthatunk. Minden élmény, de csak az élmény kevés, művésznek is, nézőnek is. Félek, hogy sok ember fél a gondolkodástól. Heidegger is ettől félt.

Források közelében vagyok, nem akarok innen elmenni.

ZÖLDI LÁSZLÓ

Tíz fiserke

(Fischer István emlékére)

1.

Tanárember vagyok, évtizedek óta médiatörténetet tanítok. Megszoktam, hogy szakdolgozati témákat ajánlok főiskolásoknak és egyetemistáknak. Ráadásul néhány hete meghalt a barátom, akiről eddig kevesen emlékeztek meg, holott igazán megérdemelte volna. Sebjaj, összeszedem, amit tudok róla, írok egy esszét, hátha egyszer kezébe kerül valamelyik fiatalembernek, akinek kedve szottyan diplomamunkában feldolgozni az életművét. Íme, néhány mozaik, hátha kikerekedik belőlük a kép.

2.

Mindjárt a nekrológ műfajával baj van. 2002. január elseje óta írok egy blogot, naponta harminc sort a média elméleti és gyakorlati kérdéseiről. Ha például meghal valaki a szakmából, akkor azt a címet adom a bejegyzésnek, hogy X. Y. fejfájára. Igen ám, csak hogy a fejfa kereszt alakú, de az elhunytak nem mindegyike keresztény. Pista sem volt az. Kolozsvár zsidó közösségében nevelkedett, ami a harmincas évek második felében körülbelül 15 ezer embert számlált.

Márpedig a zsidók sírkövet kapnak, azt is csupán egy évvel a haláluk után. Ezért azt a címet sem adhatom a róla írott nekrológnak, hogy Fischer István sírkövére, elvégre „csak” két hónapja hagyott itt bennünket. S ahogy elnézem, már nem is nagyon lesz sírköve. Gondoskodott arról, hogy legfőljebb névtábla őrizze a hamvait. Urnáját a németországi Aachen melletti Hürtgenwaldon helyezték el, fák tövében, csendes környéken. Ott talán végre megnyugodhat egy életében heves, robbanékony, pulykakakas mérgű ember.

3.

Furcsa körülmények között ismerkedtem meg a játékfilmjével. 1974-ben a Magyar Ifjúság című hetilapnál dolgoztam kulturális újságíróként, és gyakran utaztam Erdélybe. Színházi

előadásokat néztem például Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Temesvárott. De mert a budapesti szerkesztőség bukaresti testvér lapja volt a Scînteia Tineretului, eljutottam a román fővárosba is. Ott vittek el vendéglátóim a Minden kényszer nélkül című film bemutatójára. Dagadt a keblük a büszkeségtől, mert lám, Domokos Géza forgatókönyvéből Maria Callas Dinescu rendezett szép történetet két fiatal, a Székelyföldre helyezett román agronómus és a helybéli lány (Széles Anna) szerelméről.

Visszatérve Magyarországra azt írtam meg, amit a vendéglátóktól hallottam, hogy 1944. augusztus 23-a után megszületett Romániában az első magyar játékfilm.

Hamarosan kiderült azonban, hogy tévedtem. Az elsőt már két évvel korábban leforgatta Fischer István a Román Televízió magyar adásának, bár nem mutatták be. A történet dióhéjban ez: Pista kocsmázás közben elmesélte Páskándi Gézának, hogy kolozsvári kisdiák korában az egyik osztálytárs meztelen hasára rajzolták Európa térképét. A tanár pedig dühbe gurult, mert Lisszabont nem Portugáliába rajzolták. Az író elkérte a diákcsinyt az operatőrtől, és a maga százíze szerint dolgozta ki novellává. A megaláztatás irányába fejlesztett elbeszélést forgatta le az időközben rendezővé előlépett operatőr Fischer.

A politikai okból betiltott filmet sikerült titokban megnézni a következő bukaresti látogatáskor, a Román Televízió egyik vágoasztalánál. De nem írhattam a Legalább Európát című kisjátékfilmről még Magyarországon sem, mert időközben a rendező disszidált a Német Szövetségi Köztársaságba. Igaz, hogy neki már nem lett volna baja, de a titkos bemutatót megszervező Bodor Pálnak, a nemzetiségi adások főszerkesztőjének annál inkább.

4.

Kulturális újságíróként a filmkritikát részesítettem előnyben, ebbéli minőségemben jutottam el az oberhauseni dokumentumfilm-fesztiválra. Ennek igazgatója a hetvenes évek közepén mesélte, hogy Romániából megérkezett egy fiatal operatőr-rendező, aki ötperces kisfilmjével megnyerte az egyik kategóriadíjat, majd fogta magát, és beköltözött az unnai menekülttáborba. Rá tíz évre találkoztam Fischer Istvánnal Saarbrückenben, a német nyelvű filmek világtalálkozóján.

Ezt a seregszemlét mindig január második felében tartották. A Saar-vidék fővárosába filmesek utaztak a német szövetségi tartományokból, Ausztriából, Luxemburgból, Brazíliából, sőt még Ausztráliából is. A helyi televízió tudósított a fesztiválról, forgatócsoportja az összes helyszínen feltűnt. A díjátadó ünnepségre már bőrönddel érkeztem, sőt a taxit is megrendeltem, amely kivitt volna az állomásra, amidőn odalépett hozzám a gyártásvezető, és elmondta, hogy miután én vagyok az egyetlen kelet-európai vendég, örülnének, ha három percben összefoglalnám benyomásaimat a látottakról. Csupán néhány másodperccel léptem túl az időkeretet, és a pontosságot magyarul köszönte meg a forgatócsoport vezetője.

A következő januárban már nem kellett szállodára pazarolnom a zsebpénzt. Újdonsült barátom, Fischer Pista látott vendégül akkori lakhelyén, egy Saarbrücken tőszomszédságában fekvő, hegyoldalra felkapaszkodott faluban. A vendéglátás teremtett alkalmat arra, hogy videokazettákról lassanként megismerjem a házigazda rendezői életművét. Azt hiszem, hogy pontatlanul fogalmaztam. Pista épp abban különbözött az itthoni dokumentumfilm-rendezőktől, hogy operatőrként kezdte, és rendezőként sem szűnt meg operatőr lenni. Mindent látványként képzelt el, és ami nem fért bele a látványkeretbe, az nem került be a film-jébe.

5.

Már nemcsak fesztiválokra jártam Németország nyugati felébe, hanem ösztöndíjakat is kaptam. Elég sok német értelmiségit ismertem meg, és a velük folytatott beszélgetésekben fel-felmerült a neve. Stefan Fischerként ismerték, és a második számú Szovjetunió-dokumentaristaként tartották számon a ZDF nevű közszolgálati televízió volt moszkvai tudósítója után, aki azonban mikrofonos újságíróként mindig többet fejezett ki szavakkal, mint képekkel. A másik közszolgálati televízió, a tartományi műsorokból szemelgető ARD nézői jobban jártak, mert a mi Fischerünk előnyben részesítette a képeket.

És micsoda képeket! Korábban elfelejtettem papírra vetni, hogy Pista érettségi után Leningrádban tanult. Máig sem lehet tudni pontosan, vajon miért toloncolták haza. Azért-e, mert a politikai gazdaságtan órák helyett moziba járt, és Eizenstein-

filmeket nézett? Vagy azért, mert 1956-ban a pesti diákok mellé állt? Évekig nem tanulhatott tovább, hűtőgép-szerelőként ismerte meg szinte egész Romániát, így sajátította el a román nyelvet is, a magyar és az orosz mellé.

Majd amikor visszaverekedte magát a felsőoktatásba, operatőrnek vették föl. Disszidálása után Leningrádban pallérozott orosz nyelvtudását és Bukarestben szerzett technikai ismereteit egy német forgatócsoport vezetőjeként hasznosította. Így jutott el olyan helyekre is, ahová nyugati újságírókat nem engedtek be. Formálisan kétségkívül eleget tett a gyanakvó vendéglátók igényeinek, mert nem mondta mikrofonba, amit látott. Inkább megmutatta, ezért lett a német értelmiségiek körében Stefan Fischer, a Szovjetunió-specialista.

6.

1990 januárjában vagyunk, három héttel Ceaușescu kivégzése után. Kezdődik a német nyelvű filmek világtalálkozója, és megint Pistánál lakom. Videokazettáról nézem a filmjeit, néha azonban az ablakon is ki-kinézek, vajon megvan-e még a kocsim. Ő megkérdi, miért nyugtalankodom, majd másnap elintézi, hogy az autóm helyet kapjon munkahelyén, a saarlandi televízió garázsában.

Éppen kamionba pakolják az ott elhelyezett cuccokat. Használaton kívüli elektromos írógépeket, személyi számítógépeket, keverőpultokat, vágóasztalokat, mikrofonokat, lámpákat, kábeleket. Csupa olyan technikai holmit, amely tökéletesen használható, csak éppen a közszolgálati tévében kiszolgáltatta a megszabott idejét. „Stefan” megbeszélte a tévé intendánsával, hogy a temesvári, a kolozsvári és a marosvásárhelyi rádiónak, televízióknak jól jönnének ezek a berendezések. Helyükre állt be az autóm, a fesztivál végéig úgyse lesz szükségem rá.

7.

Jellemző Pistára, hogy minden hevülékenysége ellenére sem tört be ajtóstól a német nézők házába. Már a szűkebb pátriájáról, Erdélyről tudósította őket, de még nem a magyarokról. Tudta, hogy az ARD törzsközlését egyelőre jobban érdeklik a szászok. Amilyen gótikusak voltak a szász templomok és szigorúak, egy tömbbe foglaltak a szász várak, olyan szikár lett a magyar-

zsidó Stefan Fischer szász dokumentumfilmje. Hangos szakmai sikert, felhördülést váltott ki abban az országban, amely csak a második világháború után 13 millió német menekültet fogadott be Kelet-Európából.

Ez volt az a pillanat, amidőn Pista áttörte a réteg-ismertséget. Most már nemcsak az értelmiségi Stammtisch-nél beszélgettek az éppen sugárzott filmjéről. Számnak nem találtam ugyan nyomát a világhálón, de mintha az erdélyi szászokról készített dokumentumfilmet 18 milliónyian nézték volna meg. (Még egy hitelesítendő vagy cáfolandó mozzanat a majdani Fischer-kutató fiatalember számára.) Miután pedig a szovjet és a német témájú filmekkel sikerült megalapozni a szakmai tekintélyét, előjött a farbával: az erdélyi magyarokkal. Életművének a talán legszemélyesebb részét is befogadta a németországi nyilvánosság, mert volt türelme a kiváráshoz. Először önmagát fogadtatta el, aztán apránként a témáit is.

Nem lepődnék meg, ha egy hatásvizsgálat kiderítené, hogy az igényesebb német nézők a kilencvenes években többet tudtak meg az erdélyi magyarságról, mint a magyarországról. A hajdani disszidens rendezői-operatőri-dokumentarista pályafutása a százmilliós német nyelvterületen idáig szinte zökkenőmentesnek mondható. Íve akkor bicsaklott meg, amikor a kilencvenes évek végén nyugdíjba vonult, és fölkészült élete legszemélyesebb témájára.

8.

Fischer István öt nyelven olvasott, beszélt és forgatott. Erdélyből hozta magával a magyart és a románt. Leningrádból az orosz. Saarbrückenben, a francia határ mentén, a kettévágott Saar-vidéken éveken át szerkesztette-rendezte a német-francia régió kulturális tévéműsorát. Ötödik nyelvként az angolt használta, például Amerikában, ahol André Kertész, a magyar származású világhírű fotóművész nyomait kutatta. Soknyelvűségének volt még egy hozadéka: akármerre járt, mindenütt beült a levéltárakba, és fölvette a kapcsolatot azokkal, akik érdemlegesen mondhattak az úgynevezett Kasztner-ügyről.

Hogy rögeszméjét az utókor is megérthesse, vissza kell mennünk a harmincas évek második felébe. Pista 1936-ban született, a magyar kultúrájú kolozsvári zsidóság szegényei közé.

Apja kétkezi munkás volt, anyja ápolónő. A második bécsi döntés után a család megszenvedte a Horthyval együtt érkezett zsidótörvényeket, az apját azonban az a „szerencse” érte, hogy behívták munkaszolgálatra, és mint afféle műszaki ezermestert, a sofőrhiányban szenvedő magyar honvédség autóra ültette. Kelet-Lengyelországban vagy Nyugat-Ukrajnában sebesült meg, és a leMBERGI kórházban ápolták. Egy kórteremben feküdt SS-katonákkal, akiktől hiteles információkat szerzett a megsemmisítő táborokról. Néhány napos szabadságot kapott lábadozásra, és otthon fölkészítette családját a menekülésre.

És most olyasmit pendítek meg, aminek tudomásom szerint nincs nyoma Fischer István dokumentációjában, de tanúsíthatom, hogy többször is szóba került. Sokan úgy ismerik őt, mint a módos kolozsvári zsidókat kimenekítő Kasztner-akció engesztelhetetlen bírálóját. Állítólag a tehetős rokonok őket is befizették volna a kolozsvári ügyvéd pártfogoltjai közé, Fischerék azonban nem föltétlenül proli dachból választottak maguknak másikat.

Mi már tudjuk, hogy mi történt a szerelvény utasaival – Eichmannék végül is betartották az ígéretüket. Ezt azonban 1944-ben senki sem tudhatta, és az átlagosnál tájékozottabb és gyanakvóbb Fischerék gondolhatták, hogy a vonat valamelyik koncentrációs táborban köt ki. Mint ahogy ez meg is történt, azzal a boldogító tudattal, hogy az utasok néhány hónapnyi várakozás után mégis eljutottak Svájcba. Márpedig ebből a nézőpontból logikus, hogy a Fischer-család nyugat helyett keletre indult. Kolozsvár fölött, a Feleki-tetőnél húzódott az államhatár, és a román fennhatóság alatt maradt Dél-Erdélybe menekültek.

A kilencéves fiú filmrendezővé felnőtt másában lélektanilag kibontakozhatott ama érzés, hogy Kasztner Rezső különalkut kötött a nációkkal, és sorsára hagyta a kolozsvári gettó túlnyomó többségét. Ehhez az érzéshez gyűjtötte a dokumentumokat öt nyelven. Nekem is az a benyomásom, hogy a hivatásos holokauszt-kutatók között amatőr történésznek számított, ám ezt a hiányosságot ellensúlyozta profi dokumentarista gyakorlata.

9.

Nem azt állítom, hogy nyugdíjba vonulása után Fischer István azért költözött Magyarországra, hogy közelebb legyen a

Kasztner-vonat Budapesten letelepedett túlélőikhez. Ésszerűbb okot sejtek. Rendezői fizetéséhez képest a nyugdíja lényegesen kevesebb lett, mert a romániai munkaéveket nem sikerült beszámítani. A német nyugdíjnak Pilisszentivánon több lett a vásárlóértéke. Pénzzé tette saarbrückeni öröklakását, és ugyanabban az utcában, ahol hajdani főnöke lakott, vett egy szép házat. Gyakran összejárt az átellenben élő Bodor Pállal, és mi, a fővárosban élő barátok is látogattuk őket, az erdélyieket.

Pista nem számított kíméletre Kasztner-ügyben, de arra azért igen, hogy befogadja a magyarországi filmélet. Hébe-hóba foglalkoztatta ugyan a Duna Televízió, ahol dolgozott még a bukaresti tévé néhány magyar munkatársa, de a szakma ügyet sem vetett rá. Nem hiszem, hogy azért hagyták figyelmen kívül, mert nemzetközi kapcsolataival és öt munkanyelvével veszélyes lett volna rájuk. Rosszabb a helyzet: fogalmuk sem volt különleges adottságairól. Erdélyben legalább tudták, hogy kivel van dolguk, és amikor meghívták zsűrizni, úgy bántak vele, mint a hímes tojással.

Tízévnyi ittlét után elmérgesedett a helyzete Magyarországon. A filmes szakmában légüres térbe került, a történészekről pedig lepereregtek az érvei. Két út állt előtte. Vagy hazaköltözik Kolozsvárra, vagy vissza, Németországba. A második megoldást választotta. Unokatestvére, egy aacheni orvos – mellesleg az egyik legnagyobb erdélyi színész, Kovács György fia – közelében vett házat magának és osztrák-országi feleségének.

10.

Adatott még Fischer Istvánnak fél évtized, amivel érdemes elszámolni. Ismét német nyelvterületen, ha lehet, még mániákusabban gyűjtötte a Kasztner-dokumentációt. Egymás után írta a cikkeket, és keveredett elkeseredett vitákba magyarországi történészekkel. Amidőn a konfliktus tetőfokra hágott, a MÉTA (Médiatanárok Köre) nevű civil szervezet vezetőjeként meghívtam egy budapesti összejövetelre. A Pallas-páhollyba hatvannál többen nem férnek be, ezúttal mégis vagy százan szorongtak a szépen berendezett pinchelyiségben.

ültek ott, akik magukkal hozták a leszármazottjaikat is. Pista kifejtette az érveit, és mert hiányzott a másik oldal, az est moderátoraként nekem kellett képviselni a történészek érveit. Máig sem tudom, hogy e bonyolult ügyben kinek van igaza, mindazonáltal Fischer Istvánnak velem is sikerült összevesznie. Csak 2011-ben békültünk ki, amidőn Pütkösti Árpád közreműködésével megjelent vékony könyve, a Fiserkék, amely bízvást tekinthető az emlékiratának.

Nyomtatásban ennyi maradt utána. Talán a Kasztner-esszéiből is kitelne még egy kötet. Ennek összeállítása azonban már nem az én dolgom, hanem azé a fiatalemberé, akinek esetleg sikerült fölkelteni az érdeklődését Fischer István életműve iránt. Ha fölkeresi az özvegyét, átnézi a hagyatékot, megnézi a filmeket, és elolvassa a cikkeket, akár pontosíthatja is e töredékes okfejtés megállapításait és feltételezéseit. Előre is köszönöm.

A 125 éve született Reményik Sándorra emlékeztek a magyar kultúra napján a PéterPál Kiadó estjén, ahol a kötőről készült legújabb fotóalbum képeiből válogattak az alkotók, miközben bemutatták életútját.

„Egy lángot adok, ápolod, add tovább”

A Cukor utcai Polgári Szalonban rendezett estet a címadó költeménnyel, a *Csendes csodákkal* nyitotta Sós Andrea előadóművész, a Lánchíd Rádió szerkesztője. Löwey Lilla, az impozáns Erdély-sorozatot megjelentető PéterPál Kiadó részéről külön köszöntötte a Dsida Jenő munkásságát kutató Muzsnai Árpádot, valamint – férjével, Váradi Péter Pállal vespéremiek lévén – Veszprém polgármesterét, Némedi Lajost.

Némedi Lajos a kettős ünnep fontosságára hívta fel a figyelmet, és arra kérte a jelenlévőket, mindenki utolsó csepp véréig ápolja legféltettebb kincsünket, a magyar kultúrát. Az ünnep méltó mozzanata a Reményik-születésnap. A Várady–Löwey házaspárt régóta ismeri, mondta a polgármester, nagyra becsüli munkájukat, és bár Erdélyben kevészer volt alkalma megfordulni, de az ő műveik révén lélekben rendszeresen bolyonghat a hegyek között.

Perjés Klára, a Kossuth Rádió volt főszerkesztője személyes történettel kezdte az emlékezést: gyerekkorában gyakran hallotta édesanyjától, amikor az verseket tanította nekik, az „Egy lángot adok, ápolod, add tovább” mondatot. Édesanyja azt is elmesélte, kitől származik a verssor. A kötetét nem olvashatták – idézte fel a szerkesztő –, mert azokat édesapja elásta a herendi porcelánnal együtt debreceni házuk kertjébe, s amikor bombatalálat érte a helyet, továbbköltöztek Székesfehérvárra. De azt megtanulta édesanyjától, hogy Reményik a két világháború közötti időszak legnagyobb alkotója volt. A háború utáni rendszer száműzte, elhallgattatta, megjelenése még a rendszerváltás után is késett – emlékeztetett Perjés Klára.

A rádiós szerkesztő felidézte azt is, amikor 1957-ben tanár apja koncepciók perbe került, és tanítványai a szülőkkel együtt összefogtak, hogy megmentsek, és Nyugatra szöktessék. Amikor eljött az indulás pillanata, apja megdermedt, nem volt képes útnak indulni. A konyhaasztalnál ültek együtt néma csendben, mígnem felesége megszólalt: „Eredj, ha tudsz”.

A verset meg is hallgathattuk Sós Andrea előadásában, majd Perjés Klára folytatta megemlékezését. A költő édesanyjától örökölte az irodalom iránti érdeklődését, ahogy a hit, a kereszténység és a magyarság szeretetét is. De sokban hozzájárultak a kolozsvári kollégistatársak, Makkai Sándor, Olosz Lajos, Áprily Lajos, Kós Károly is, hogy Reményik azzá lett, aki. Egy kis kitérével Perjés Klára megosztotta az örömdetes hírt, miszerint a marosvécsi kastély visszakerült gazdáihoz, így könnyen lehet, hogy újra élni kezd majd benne az irodalom.

Reményik is ki tudott kapaszkodni a szakadékból, azt hirdette, élnünk kell, meg kell maradnunk, „ahogy lehet”. Két dolog volt elsőrendűen fontos a számára: a magyarság és a hit. Ahogy a *Hallott beszéd a hulló leveleknek* című versében írja: „Bizonny bíbor és bronz és arany / És örökkévaló szent szépség vagyunk”. És nem sokkal előtte: *„Árvaság csak egy van, feleim: / Az erdőn kívül lenni”*. Sorsvállaló költő volt, neve magatartást jelent. Már sok évtizeddel ezelőtt megvalósította a felülemelkedést a határokon – hangsúlyozta az előadó. „A 21. században is példakép, rám édesanyám hagyta” – fogalmazott Perjés Klára. Amikor a házsongárdi temetőben járt a sírjánál, eszébe jutottak a sorok: *„égen, földön, tengeren (...), szeretlek mindhalálig nemzetem”*. Ezért adta ki a Váradi-Lőwey házaspár a Reményik-émlékalbumot, melynek egy különleges vonására is felhívta a figyelmet Perjés: Váradi Péter fotói szinte életre keltik Reményik Sándor sorait.

A mikrofonhoz lépve Lőwey Lilla innen folytatta, és elmesélte, hogyan élték át szó szerint a csendes csodát. Amikor Kolozsvárra érkeztek a Reményik-album anyagát felkutatandó, az addig felhős ég megnyílt, és az átragyogó napsugarak bearanyozták a várost. Ezt a fotót is láthattuk a kivetítőn, ahol egymást követték a *Csendes Csodák – Reményik Sándor* című album képei. Lőwey Lilla szavakkal kalauzolt végig a költő életének fontosabb állomásain, és a képek csakugyan párbeszédbe kezdtek az elhangzó versekkel, az életút fejezeteivel.

A szülők bearanyozta családi fészek mellett az evangélikus templom hóféhér padjai jelentették a legkedvesebb tartózkodási helyet az ifjú Reményiknek. A református kollégiumban alapozták meg mindazt, ami később költőként naggyá tette. Építész

apja – akinek szebbnél szebb épületeivel tele van Kolozsvár – szerette volna, ha fia ezt a tudományt viszi tovább, de ő végül a „versek építésze” lett, ahogy egy versében tréfásan leírta.

Trianon jelentette életében a nagy törést. Rengeteg magyar fejesztve menekült a határon át, hogy ne veszítse el anyanyelvét, s a költő ezt drámai veszteségként élte meg. Amikor meghívták Brassó mellé egy magyar lány és egy vasgárdista esküvőjére, rémült elkeseredettsége a mélypontra jutott. Ebből az időszakból született a megdöbbentő vers, az *Elpártolt liliomszál* – ezt is elmondta, elkántálta nagy átéléssel Sós Andrea.

Olyannyira összeroskadt a terhek súlya alatt – folytatta Lőwey Lilla az élettörténetet –, hogy Végvári álnéven írt versei is elapadtak. Amikor megkérdezték tőle, miért hallgatott el Végvári, ő versben felelt: *„A nagy perc hulláma tovafutott (...) kihunyta a máglya”*. Ám szerencsére nem jött el a költői pálya vége, nagy ívű versek következtek. Például az *Ahogy lehet*. Sokan nem tudják, emlékeztetett Lőwey Lilla, hogy Reményik szerelmes verseket is írt. Első és örökké tartó szerelme osztályfőnöke húga, Imre Ilonka volt. A lány ugyan férjhez ment, de az érzés nem múlt el köztük, a plátói láng örök maradt. A másik szál Szilágyi Piroska festőművészhez kötötte, elmélyült lelki barátságot ápoltak a költővel, illusztrálta is Reményik verseit.

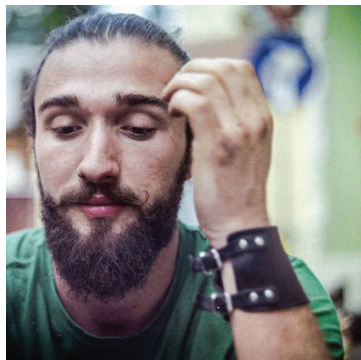
Lőwey Lilla megemlékezett a meghatározó barátságokról is, legfőképp Áprily Lajossal – kapcsolatuk Arany és Petőfi elválaszthatatlan, mélységes barátságára emlékeztetett. De Dsida Jenőnek is atyai jóbarátja volt, támogatta és figyelemmel kísérte az ifjú költő szárnypróbálgatásait.

Elhatalmasodó szorongását, depresszióját több helyszínen gyógyíttatta, de legkedvesebb helye mind közül Nagyvárad volt, ide mindig szívesen visszatért. Beteg zarándokként sokszor eszébe jutott Ady, bár sorsközösséget nem vállalt a nagy előddel – *„Hálát adok, hogy a világból / Oly kevés dolgot ismerek, / Hálát, hogy Párist sohse láttam, / S nem vonzanak a tengerek, / Hogy nem jártam a Riviérán / S járnai már alig fogok. / Hogy becsukódtak én előttem / Idejében a távolok”*.

Ötvenegy évesen halt meg, sírjánál Bánffy Miklós méltatta. Temetése gyászoló tenger volt – fogalmazott Lőwey Lilla, majd az előtte szólóhoz hasonlóan az egyik legfontosabb Reményik-sort, egyben a magyar kultúra napjának üzenetét idézte az *Öröktűz* című versből: *„Egy lángot adok, ápd, add tovább”*. Mi is ezt szeretnénk tenni, zárta szavait a kiadóvezető, és a közönség figyelmébe ajánlotta a költő emlékét életre keltő, legújabb albumukat.

Bándi Dániel Dávid

1989-ben született Zilahon. A kolozsvári BBTE pszichológia, majd a Sapientia EMTE fotó, filmművészet, média szakán szerzett egyetemi oklevelet. Szoftverteresztelő és -fejlesztő, emellett fotózással, rövidfilm-rendezéssel, írással és installáció-szobrászattal foglalkozik. Kiállítással, egyéni performanszal mutatkozott be Kolozsvárott, Sepsiszentgyörgyön, Zilahon és Nagyszebenben. Ez az első irodalmi publikációja.

Arcalia (elfáradtam-elfáradtan)

Melindának hívták, kilenc éves, a kistestvére nevét nem jegyeztem meg, mert nem szólalt meg, csak úgy elvult körülöttünk, a háttérben, csendben, szó nélkül belenyugodva Melinda csetlő-botló önsztárolásába, s a primitívségét védő falon, ha rés szakadt (hangolódás, közös frekvenciák keresése, szinkronizáció), besétált a tárgyat kereső figyelem központjába egyszál szakadt férfiszvetterben, ami a bokájáig leért, apróka zokniban (valamikor kék lehetett, mint a márciusi ég, aztán nem volt mibe, miért, hogyan, ki), és egy elrongyolódott vásári parókában, talán vörös, bordó, mindegy, alatta kopaszra nyírva, tetvek ellen, s a vállán cipelve egy foltos, szabadulni igyekvő, ijedt macskát. Amúgy egy, körülbelül magánál kétszer nagyobb biciklit próbált felállítani, s tologatni a szikkadó patakparton, mikor rájuk akadtunk. Az egyik kereke hiányzott. Melinda most elsőosztályos, mondta, lemaradt (verik ott, miért is járna oda?), a kicsi nem tanult meg beszélni, pedig lehet már négy-öt éves.

Már két és fél napja nem ettek, nem volt mit (szüleik csordások, vasárnapra jönnek csak haza, a kicsik egész héten egyedül kell boldoguljanak), de nem panaszkodtak, nem sajnáltatták magukat, s alig lehetett szóra bírni őket a hirtelen előtörő empátiafelhőkben-özönükben, amely fura egy jószág, csak a tömeget szereti, szólóban egy, az egoizmust megkérdőjelező

ónézd márszegényfejéthogynézki tisztamocsokmegtetvesiskitu djamikorevettutoljára gondolatban ég szénné, nem éri(k) meg a felnőttkort. Jámborul túrték a fényképezkedést, s jöttek utánunk, az első szóra, előbb becsukták a vasbarakk félig nyitott vasajtáját (mintha tán valaki el is akart volna vinni, venni tőlük valamit is), amin belátni a dalís szürreálra: hat-hét macska, a szakadt rongyú ágyon egy félig szétszerelt robozó, mosatlan edények, ruha-halmok a földön, egy pár rikító rózsaszín gumicsizma, egy régi tévékészülék (elromolva), döngölt agyagpadló, tépett, szőke hajkoronájú babák, estébé. Melinda hátraparancsolta a kisebbet, s kezdte egészen jól feltalálni magát közöttünk: valaki szölt, hogy átmegyünk a másik faluba, ott majd enni is kapnak. A kisebb jött, ahogy tudott, valaki kézenfogta, és jött, vakon megbízva a tiszta, meleg kézben, akár egy angyaléban, végig a Szamos-parti töltés mellett, át a lengőhídon, a másik faluig, ahol valaki megsajnálta a csak egy pár zokniba bújtatott lábát, s adott neki egy pár kis kék csizmát, egészen az egyetlen boltig, ahol félórára megállt a társaság, ezt-azt vásárolni. Melinda a kicsit a bolt hátához ültette, sután-védelmezően, el szem elől. Kaptak egy-egy szelet nápolyit, banánt, amit szertartásos komótossággal majszolgattak el, megköszönték. A banánhéjről leették a belső, puha, kesernyés réteget. Feketeszeműek, ritkán látni ennyire fekete szemeket. Útban visszafele páran megálltak a falu szélén, a barakkjuknál, focizni egyet velük, újfent fényképezkedni. Megígérték, hogy délután még visszajönnek.

Vissza is jöttek, körülbelül tízen, egy fiú cipelte az összeszedett, megmaradt ételt két nagy szatyorban: sajt, krémsajt, csokoládé, kenyér, szalonna, sonka, szalámi, kolbász, lekvár, zakuszká, vaj, friss paprika, paradicsom, krumpli, valóságos lakoma. Egy hétre elég lenne nekik. Végig a falun, szombat délután-este, a kispadra kiülők mind megbámulták őket, sutyorogtak egymás között, egy néni szölt: ej, mennyi szép lány (hangos vihogás), a presszónál süldő, pozsgásarcú fiatal kanok csorgatták a nyálukat, fitytyögtek a sok tarka, cserfes városi lány után, akik már szét is válogatták, osztályozták, kiválasztották, megbaszták s dobták is őket, nevetgéltek a huncutak.

Már vártak, a letérőnél, látszólag régóta. Labdával. Elkísérték egészen a barakkig, a fiú félig belépett az ajtón, fél lába benn, fél lába kinn, s úgy adta át a két nehéz szatyrot, amit ketten sem bírtak fölemelni, a földön húzták be, fényesen tiszta sávot húzva-hasítva a szemét lepte padlóra, egész valamelyik sötétebb sarokig, ne legyenek szem előtt. Elöttünk nem is nyúltak

hozzá (látszott a szemükön, hogy a déli banán, nápolyi mit sem érnek már), ezt is megköszönték. Kijöttek, s aztán valamiféle szabálytalan labdajáték alakult ki, gyermeteg bakalódás, futkorászás, idétlenkedés, fényképezkedés (újra). A kicsi ebben nem vett részt, felmászott egy farakásra, ami a barakk oldalára volt hányva, onnan nézte a játékot. Be lehetett látni a szvettere alá, egészen a kis, koszos nunijáig.

A lánycsapat egy idő után ráunt a látogatásra, s kedvesen elköszöntek, ők is köszöntek. Visszaoldalogtak, várhatták haza szüleiket s két testvérüket (a harmadik a folyóba fulladt, még az ősszel), ezek meg elkacérkodva a presszó előtt, egészen a Bethlen-kastélyig, ahol várta őket a zene, a helyiektől vett méregerős pálinka, sör, bor, miegymás.

Másnap kora délután indult haza a kirándulócsapat, s már csak a hazafele tartó buszról látták a kicsinyke halottasmenetet, elől a pappal s két kisebb koporsóval, ellentétes irányba haladni.

Lehull a lepel, épül a fal (Találkozás Istennel)

Néha úgy jön a Messiás, hogy a találkozás felér egy elkárhozással, annak minden velejárójával. Azután már sem tud megváltani úgy igazából.

Öt-hat-néhány évesen semmit sem tud az emberfia felsőbb hatalmakról, vagyis tud, de csak annyit, mint egy távoli, sosem látott rokonról, akit így, látatlanban is tisztelni kell, és igenis számításba kell venni. Ezen távoli rokonnak a jelenléte nem érezhető, de éreztetett, ha másképp nem, nadrágszíjjal verve, sarokban térdelve, feltartott kezekkel.

(

s olyankor (vétkeztem, bűnt követtem el, bűnös vagyok, vezeklés), ha a nagyfőnök (mindenható apánk) épp nincs otthon, más tudatosítja azt a végzetes, kirekesztő büntudatot, mely úgy terjed a hideg csendben, mint ütés után a kékülés, színt vált, enyhe rózsapírból márványos fekete-barnáig terjedve, felfűjt rágógumi-lufiként feszül azürkék égboltunkra, s számolni kell vele, hogy elpukkan valamikor, szétszakítja az ideig-óráig tartó szélcsendet, s akkor aztán. Aztán

általában az ilyen elpukkanás estefele következik be, herezsugorító gyomorideggel körítve. Beültetnek a nagyszobába, tisztaszobába, amely egyféle szentélye a háznak, s ahol állandó hívősség uralkodik, naftalinszag, fényes kínai porcelánok, borostyánszín-napsugarak, horgolt csipkék; mahagóniutánc-bútorok tornyosulnak a kővére rakott ágyak fölé (ilyen helyekre, ezekbe az ólmos almokba képzeltem akkortájt a titokzatos nászokat, melyek mintha nem is evilágiak lettek volna, olyannyira tabutémák voltak, afféle angyalbiznisszé voltak porcukrozva): ebben az érinthetetlen s sérthetetlen szentélyben kell reszketve leülni a műbárony borítású pecsétes székre, annak is csak a sarkára (ezt önkéntesen, alkalmazkodva az idegenséghez, száműzve a helyet akár csöppet is otthoniasabbá varázsló kényelmet, önbüntetés, rejtett mazochizmus), s várni, míg a magát hirtelen mindentudó papnővé avanszáló anyakarakter tettett nyugalmával végigtöröl néhány porosabb részt a bútorokon, igazít a mázas vázák helyén, ezt ide teszi, amazt oda, majd, hogy látsszon ám a törés a dolgok folyásában, megáll, rád néz cementszürke szemekkel, melyekben hiába is keresnél kapaszkodót vagy rokonszenvet, megértést akár; (fél percig) súlyosan lebegő lépésekkel a fehérrel terített asztalon álló mázsás Bibliáig megy, utánozhatatlan tisztelettel s grandiózummal fölemeli, s úgy adja kézbe, mintha egy kiskosár Fabergé-tojás lenne. Újfent félperces-perces csend következik, erős szemöldökráncolás s gondolkodás az arcán (a megfelelő gyilkos, mérgezett nyílvevő, igevers vagy passzus után kutatott mindentudó könyvtár-elméjében), míg az enyémen épp az utolsó cseppek hullnak a vég poharába, annyira olvashatóan, hogy attól kőszívek indulnának meg, édes kalácsá téve magukat az éhezőknek. Artikuláltan, végítélet-hirdetést idéző vésett kerubvonásokkal, fényes glóriával a feje fölött, mely minden szennyfoltot megvilágít reggel még frissfehér ruhánkon, szeme sarkában az őszinte vererekkel, elmondja a mennydörgésszerűen süketítő végzetet. Cseng a füle bele, szemem előtt fényes karikák táncolnak, szédülök. Megkapaszkodok az Írásban, s kinyitom, alig tudom megtartani két térdemen, hogy be ne essen közéjük, mert beesne, ez minden vágya, hogy becsússzon, lecsússzon, s magával rántson egy félelmetes súlyú ítéletbe, mely akár meg is ölhetne. Kicsike tömpe, koszos ujjaimat fehérre szorítom a könyv oldalán, s ottmarad a lapszélén izzadt ujjbegyeim nyoma, félek elmozdítani őket, nehogy meglátsszanak, mert az már szentséggyalázás, ennek következményei nyomát legalább egy hétig viselném hátamon, szerencsésebb esetben. Így keresem a kihirdetett passzust, gyorsan, leggyorsabban, s közben jártasnak kell tűnni a nagy előtt a még nagyobbban, a legnagyobbban, mert lehet, hogy ez csökkenthetne egy kicsit az ostorszój hosszából, súlyából, csípősségéből. Nem sikerül, igazából. Talán nem kellene annyira sietnem. Talán jobban kellene. Nem reszkethetek, s nem lapozhatok vissza.

Nem pillanthatok föl, nem rághatom a körmeim, s nem haraphatom az ajkaim. Lábaimmal nem dobolhatok, nem is tudnék. Nem reszkethetek. Nehéz. Nagyon. Ha megtaláltam, vigyázzak a hangomra, meg ne bicsaklódjon, de meg sem köszörülhetem; csak úgy, magamban, némán, s meg se fulladjak közben. Ne legyen túl magas, de sem túl mély. Ki kell szűrni belőle a büszkeséget, a túlon túl nagyfokú alázatot (védem magam), ne legyen se túl kásás, motyogó, de sem túl modoros, éles. Pont megfeleljen. Miközben olvasom, rájövök, hogy nem tudom, miről is van szó, miért ezt olvastatják föl velem, mit jelent ez az egész, s arra is, hogy nem jól hangsúlyozok, a mondatokat nem jól választom szét, lélegzetem sem osztom be jól. Pánik. S jönnek a szavak, mint szököár újabb s újabb fullasztó hullámai, elakadok, fulladozok, elpirulok. S nem állhat meg az ár, éget, padlóig nyomják tarkóm a hullámok, megaláznak, levetkőztetnek anyám előtt, póroségem szégyellem, ő pedig büntudatlanul élvezi nyomorult vergődésem, nem könyörül rajtam, s fentről be-beszól, hogy ezt így kellett volna, nálátod, másszor úgyvigyázz, nemlehetígytovább, ez ezt s ezt jelenti, tudd ezentúl szennyeslelkű kis butussa. Másnap, egy ekkora esés, bukás után apámnak épp ideje van velem is foglalkozni, anyám beszámol. Kapok a seggemre a nadrágszíjával, talán sarokban, kukoricaszemeken is térdepelek félórát, órát feltartott kézzel, de énemhez, személyemhez nem nyúl. S itt fordítva van: először kékiülsz, s utána jön az ütés, ami már nem is fáj.

Ekkor vetik el azt a kétfele növény magot, amelynek gyümölcse egyszerre keserű és édes, egyszerre szánt nyers sebeket, szór sötét bele, majd ellátja őket, bekötözi, becézó szavai fájnak, ostorcsapásai örömmel kellene betöltsenek. Aztán kutyák, macskák, kóser és nem kóser fenevadak egyaránt nyalják a sebeket. Mindezt ötévesen nem értheti az emberfia, még nem tudhatja. De elvárna egy kézzelfogható bizonyítékot, egy jelet, egy találkozást legalább az Atyaúristennel, és akkor minden kérdés, várakozás eltörpülne, piti mákszemnyivé zsugorodna. Ha ebben a várakozásában meglesi valamelyik puszipajtása, és szól, hogy: ha Krisztust akarja látni, akkor jöjjön, mert ott van, a szomszéd tömbház lépcsőházában, akkor először csöppet vonakodik, kéreti magát, mert ugye, nem érzi magát felkészülve a találkozásra, vagy nem érti, eme távoli rokon furcsa szokásait, hogy miért bújik meg sötét tömbházakban, és látványosságként jelzi jelenlétét. Vonakodva bár, de elindul, szaladva, meg-megállva, mert nem biztos a dolgában, nem tudja eldönteni, akarja-e, nem akarja, de lökdösik, megy, húzzák, megy, toloncolják, és megy.

A tömbház aajtja egy fémmé változtatott óriás lepusztult arcára hajaz, az acéldróttal megerősített ablakszemek betöredezve, behasítva, megfáradt fényű smaragd-pókhálókhoz hasonlítanak,

és fogsor nélküli fekete szája minden, csak nem hívogató, s ott a rozsdá is, poros beton, visszhangzó üresség. Oda kell bemenni. Az egész társaság hangereje megcsappan, a nagy igyekezet megtorpan, egymást biztatgatják az emberké, egyik sem mer elsőnek bemenni, aztán valahogy csak beljebb kerülnek. Síri csönd van a lépcsőházban, csak a gázórák forgása és lehúzott vécék zaja ad egy picivel otthonosabb háttérzajt. At kell haladni a lépcsőház előterén; szombat délelőtt van, október közepe, minden felnőtt felnőttnek épp, senki nem figyel rájuk, senki sem követi őket. Az ajtók üvegszemű küklöpszokként figyelnek, elmeredve, erőtlennül, ahogy a poros álmozaik padlón csattognak az apróka teniszcipők, egyre beljebb a megvilágítatlan lépcsőházba, Krisztus felé, akit már annyira vártak megismerni, de akinek a jelenléte nem érezhető még, felsőbbrendű édeskeserves melegsége nem érezhető, nem világít. Mintha nem várná őket. Le kell menni 3-4 lépcsőfokot, befordulni a közös raktár fele, és valóban, ott állt Krisztus.

(
akkortájt egymást követték az efféle fura epizódok, de senki nem igyekezett őket megmagyarázni. Igaz, nem is igazán említette őket senkinek. Épp kukoricatörés ideje volt, és faluhelyt, honnan a városba költöztek, minden segítő kézre számítottak, minden kéz a betakarításban segédkezett, kérgesedett és tört fel. Vastagon felöltöztették, két-három megálló vonattal, majd a mezőn, szántókon, kukoricatáblákon keresztül rövidítettek, segíteni siettek. Elengedték a kezét, épp egy betakarított, pár hektárnyi kukoricatáblán át csörtetve, és lemaradt. Törte maga előtt a kórókat, a kukoricaszárat, kicsikét el is tévedt, az elől csörtető felnőttek hangja után igazodott, és akkor átesett a döglött lovon.

Kicsike, mokány ló volt, kifakult deres szőre, kilátszó bordái tanúsították, hogy cigány lova, hatalmas hasa, melyben mintha egy egész csikóménes lakott volna; minden bizonnyal a hirtelen megevett kukorica miatt lett akkora, ami beledagadt, felfújta, szétpattintotta gyomorfalát, tüdejét összepréselte, szívét megállította, fölpuftadt s megdöglött.. Már legalább 4-5 napja ott lehetett, mert erős szaga volt már; ahol esés közben rátenyerelt, lejött és tenyerére ragadt a szőr, rózsaszín foltot hagyva a dög oldalán, két legtermészetesebb rózsaszín-fehér ecsetvonást. Sze-meit didergő legyek fúrták, sörényébe bogáncs, mindenféle gíz-gaz, s egy piros ruhából vágott szalag belefonva. Hatalmas egy dög volt, egy ötévesnek annak tűnt, mint egy omló hegy, akkora, szürke, onnan a földről, háton fekvő, úgy tűnt, mintha rá akarna hengeredni, bekebelezni, eltüntetni, elrabolni anyjától-apjától, melegecske otthonától, játékaitól és ébredező elméjétől, mintha meg akarná fojtani. Ordítani kezdett, mint akit élve nyúznak, felpattant, és két szőrös-mocskos tenyerét előretartva, melyek

már nem övéi; rohanni, törtetni, akármerre el, minél távolabbra a tetemtől, felbucskázott, arcát száraz kukoricalevél horzsolta pirosra, körmei alá, szájába fekete humusz, ajkai felhasadtak, szemeiben akkora felkiáltójelek-kérdőjelek, majdhogyan szét nem pattintották a fejét. Anyja-apja letették csomagjaikat, és látatlanba, visszafele igyekezve kérdezték, nyugtatgatták, de ő nem tudta elmondani; visszavezette őket, megbújva a hátuk mögé, onnan leselkedett ki, tágra nyitott szemekkel, félve, rettegve, hogy mi is lesz mostmár.

Semmi sem lett, apjáiék meglátták az ártalmatlan dögöt, rajta az esés nyomait, megnyugtatták, hogy ez már senkinek se árt, anya ölbe kapta, kapott két pusztit, majd lemosták a kezeit. Tenyerére azóta mindig is úgy tekint, mint legidegenebb testrézsére, lóhátra még nem ült, és nem is fog soha.

)
Krisztus magas volt, magasabb, mint az átlag felnőtt, az átlag rokonság, Krisztus sovány volt, igen sovány; meztelennek tűnt, ott a félhomályban, ahogy nekitámaszkodott a málló vakolatnak, glóriája nem fénylett, arcát nem fordította látogatói felé, feje nem mozdult. Próbálta megszólítani, de nem tudta szavakká formázni mondanivalóját, valami halk dadogás, mormogás hallatszott csak, kérdőjellel a végén. Krisztus nem válaszolt, és akkor látta, hogy a bőre apró, körömnnyi vésőnyomokkal tele, elborítják az egész testét, mintha egy igen súlyos és látványos bőrbetegség megmaradt hegei takarnák, tele volt velük a lábszára, lábfeje; combjai megfeszítve, hímtagja hiányzott, tele volt velük a hasa, oldala is, mellkasa, hónalja, karja, tenyere; ujjai hiányoztak, nyaka is tele volt, feje is, mindenét elborították az apró hegek. Ezt a Krisztust az erdőről hozták, ezt a Krisztust hozzá nem értő kezek faragták, megunták, elfáradtak s a sarokba tették, otthagyták és megfelleltek róla. Ez a Krisztus nem mozdult, ez a Krisztus poros volt, összehasadozott, befejezetlen. Ez a Krisztus halott volt, teteme nem oszlott el; teteme emberpalánták generációiba ültetett oktan félelmet, mert mind megijedtek, de hogy megijedtek; sikítva félelmükben, a sírástól, ijedt röhögéstől csuklódva rohantak ki a hátsó bejáraton, ki a napfényre, sárguló fűbe, friss levegőre. Egyszer-kétszer még visszamerészkedett, legbátrabb pillanataiban, újra megnézni, megismerni vagy megbarátkozni az elmeredt rokonnal, aki egyáltalán nem igyekezett megfelelni a felnőttek által adott leírásnak.

Megérinteni nem merte. Sokáig még a tömbházat is elkerülte, megborzosgott a közelében, az ott lakó gyerekekkel nem igazán barátkozott többé, félt tőlük. Később elműlott a meg nem nevezhető félelem, a féltésikerült, felszenteletlen, eretnek Krisztust pedig eltűntették. Valami azért csak megfeneklett, megbicsaklott akkor, és azóta sem.

- 3 Böszörményi Zoltán versei
7 Sarusi Mihály: A tó... hun árad, hun apad (regényrészlet)
15 Sós Dóra versei
23 Sohár Pál versei
25 Keszthelyi Rezső versei
28 Nyolc égtáj – Prológus – szöveggháló Tarr Béla filmjére (1. réteg)
28 Gueth Péter: A maradék
29 Molnár Lamos Krisztina: Kendő
30 Kölös Lajos: Jerkus
31 Gerle Kiss Éva: Ebédidő
31 Kertész Jenő: Prologue
32 Deák Csillag: Profil
33 Vass Barna versei
35 Egressy Zoltán: Lila csík, fehér csík
41 Babics Imre versei
44 Miklóssi Szabó István: Testfüggőség (elbeszélés)
51 Mányoki Endre: A vizek mélye volt – Sziveri János emlékére (tárca)
54 Laik Eszter: Gang (tárca)
57 Bárdos József: Hihetetlenlégek – Mint a szép híves patakra...
62 „Rajtam a bélyeg: ügynök, téglá, besúgó, hazaáruló” –
Boldog Zoltán interjúja Szokolay Zoltánnal
72 Boldog Zoltán: Ágyba vihető verseskötet (Pallag Zoltán: Noir)
76 Patócs László: Kisebbségi kisokos (Böndör Pál: Bender & Tsa)
81 Varga Melinda: Megírta halott apja leveleit (Dimény H. Árpád:
Apatológia)
85 Kritikavita
85 Szappanos Gábor: A kritikairás képtelensége
89 Pécsi Györgyi: Kritika csak megrendelésre íródik
94 Lengyel Imre Zsolt: „A kritikusok éppen olyan
feleslegesek, mint a pékek”
94 Várnagy Ildikó esszéje és rajzai
105 Zöldi László: Tíz fiserke (esszé)
113 Memento – Laik Ester: „Egy lángot adok, ápolod, add tovább”
116 Debüt – Bándi Dániel Dávid írásai

Irodalmi Jelen Könyvek

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

